

Vytauto Didžiojo universitetas

Marija Antanavičiūtė, Ingrida Celešiūtė, Ilona Strumickienė,

Dainius Genys, Ričardas Krikštolaitis

**LIETUVIŲ JAUNIMAS
JUNGTINĖJE KARALYSTĖJE:
GRĮŽIMO Į LIETUVĄ NUOSTATOS**

STUDIJA

Kaunas, 2018

Recenzentai:

dr. Violetta Parutis, Esekso universitetas (University of Essex), Jungtinė Karalystė,
dr. Dovilė Krupickaitė, Vilniaus universitetas

Sudarytoja

dr. Ingrida Celešiūtė, Vytauto Didžiojo universitetas

Tyrimą ir publikacijos leidimą finansavo

Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pagal užsienio lietuvių jaunimo organizacijų veiklos finansavimo konkursą (projektą vykdė Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga (PLJS), sut. Nr. RUM1-3).

Projekto partneris ir leidybos rėmėjas – Vytauto Didžiojo universiteto Mokslo fondas.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-467-417-4 (spausdintas)

ISBN 978-609-467-416-7 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/9786094674167>

© Marija Antanavičiūtė, 2018

© Ingrida Celešiūtė, 2018

© Ilona Strumickienė, 2018

© Dainius Genys, 2018

© Ričardas Krikštolaitis, 2018

© Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga, 2018

© Vytauto Didžiojo universitetas, 2018

Turinys

Padėka.....	5
Įvadas	6
Apie leidinį	7
Dainius Genys, Ričardas Krikštolaitis	
Jaunimas emigracijos iš Lietuvos procesuose.....	11
Marija Antanavičiūtė	
Lietuvių jaunimo Jungtinėje Karalystėje tyrimas: eiga, iššūkiai ir praktiniai sprendimai.....	24
Ingrida Celešiūtė	
Fokusuotų grupių ir dalyvių portretai.....	32
Ingrida Celešiūtė	
Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo grįžimo į Lietuvą nuostatos: norai, baimės ir galimybės	48
Ilona Strumickienė	
Grįžtamąją migraciją skatinančios iniciatyvos Lietuvoje: Jungtinėje Karalystėje studijuojančio lietuvių jaunimo nuostatos.....	74
Ilona Strumickienė	
Informacija ir dezinformacija apie Lietuvą: grįžtamąją migraciją skatinantys ar stabdantys faktoriai?	93
Rekomendacijos	108
Tyrimo klausimynas.....	111
Mūsų autoriai	115

Padėka

Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo sąjunga (JKLJS) dėkoja Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungai (PLJS), ypač valdybos narei Skaistei Aleksandravičiūtei, už bendradarbiavimą bei pagalbą projekto valdymo klausimais. Taip pat dėkojame visoms Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo universitetinėms bendruomenėms, kurios savanoriškai ir neatlygintinai prisidėjo prie projekto organizavimo ir įgyvendinimo: Birminghamo universiteto lietuvių bendruomenei (pirmininkas Kasparas Steponavičius), Edinburgo universiteto lietuvių bendruomenei (pirmininkė Inga Gražulytė) bei Mančesterio universiteto lietuvių bendruomenei (pirmininkė Julija Loginovich).

Už bendradarbiavimą, informacijos sklaidą bei visokeriopą pagalbą organizuojant diskusijas dėkojame Lietuvos Respublikos ambasadai Jungtinėje Karalystėje, ypač ministrei patarėjai Natalijai Bacevičienei, Jungtinės Karalystės lietuvių bendruomenei (JKLB, pirmininkė Dalia Asanavičiūtė) bei JKLB skyriui Lydso mieste (pirmininkė Jelena Masiukė).

Taip pat JKLJS dėkoja VDU Išeivijos institutui už bendradarbiavimą, idėjas, pagalbą ir pastangas, įdėtas įgyvendinant šį projektą. Tikimės, jog tai ne paskutinis JKLJS kuruojamas tiriamasis projektas, stengsimės ir toliau prisidėti prie lietuvių jaunimo Jungtinėje Karalystėje tyrimų ir atstovauti jų interesams.

Marija Antanavičiūtė, JKLJS pirmininkė (2018)

Įvadas

Tiek lietuvių, tiek kitų šalių diasporos jaunimo būrimasis į įvairias asociacijas yra įprastas reiškinys. Lietuvių išeivijos istorijoje ilgą laiką ašimi, aplink kurią būrėsi diasporos jaunimas, buvo tam tikri pasaulėžiūros įsitikinimai, užsiėmimai ar pomėgiai, tačiau ilgainiui atsirado bendros visą kurios nors šalies ar net viso pasaulio lietuvių jaunimą buriančios organizacijos poreikis – 1966 m. buvo surengtas pirmasis Pasaulio lietuvių jaunimo kongresas, 1972 m. veiklą pradėjo Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga.

Nuo pat XIX a. II p. Jungtinė Karalystė (JK) yra viena iš svarbių lietuvių migracijos krypčių. Tai pasakytina ir apie šiuolaikinę lietuvių migraciją. Šiuo metu JK priskaičiuojama daugiau nei 200 tūkst. čia gyvenančių lietuvių, tarp jų nemažą dalį sudaro jaunimas. Nenuostabu, kad jame radosi aktyvių, iniciatyvių žmonių, kurie 2006 m. atnaujino „prigesusią“ ankstesnės migrantų bangos įkurtos (1958 m.) Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo sąjungos veiklą. Galima pašmaikštauti, kad istorikų patogumui pasirinktas kiek kitas pavadinimas – Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo sąjunga (JKLJS). Bendrame Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos kontekste JKLJS yra viena iš aktyviausių sąjungų, savo misiją apibrėžianti keturiomis kryptimis. Viena iš jų numato visapusiškų JK lietuvių jaunimo ryšių su Lietuva palaikymą: „Skatinti ir stiprinti Jaunimo ryšius su Lietuva keturiais lygmenimis: akademinio, kultūrinio, visuomeninio ir profesinio“¹. JKLJS veikla byloja, kad išsikelti tikslai nėra tik deklaratyvaus pobūdžio.

Žvilgtelėjęs į keleto paskutiniųjų metų JKLJS veiklą, akivaizdus noras neatitrūkti nuo Lietuvos realijų. Pro JK lietuvių jaunimo akis nepraslydo tai, kad pastaraisiais metais Lietuvos viešojoje erdvėje dažnai keliamas grįžtamosios migracijos klausimas. Reaguodama į Lietuvoje vykstančias diskusijas reemigracijos skatinimo tema, JKLJS į jas atsiliepė parengdama projektą, kurio tikslas išsiaiškinti JK lietuvių jaunimo nuostatas reemigracijos atžvilgiu. Šis tyrimas yra savotiškas JK lietuvių jaunimo noras patarti ir padėti Lietuvai svarbiu klausimu. Tyrimo sumanytojų ir dalyvių migracinė patirtis, jų reflektyvus mąstymas ir racionalus noras prisidėti prie Lietuvos vykdomos migracijos ir diasporos politikos formavimo daro šį tyrimą itin aktualiu.

¹ Apie [JKLJS], [interaktyvus] https://www.facebook.com/pg/JKLJS.org/about/?ref=page_internal [žiūrėta 2018-11-04].

Apie leidinį

Šio leidinio tikslas – pristatyti Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo reemigracijos nuostatų tyrimą, kartu įtraukiant platesnį lietuvių jaunimo migracijos ir reemigracijos tendencijų kontekstą. Pastarasis – Dainiaus Genio ir Ričardo Krištolaičio analizė – pateikiamas pirmoje leidinio dalyje kaip platesnis įvadas pristatant emigravusio Lietuvos jaunimo požiūrį skirtinguose regionuose ir siauresnę Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo reemigracijos nuostatų atvejo analizę.

Marija Antanavičiūtė savo straipsnyje aptaria tyrimo organizavimą ir eigą. Būdamą ir tyrėja, ir interviu vedėja, autorė tyrimo duomenis pristato iš perspektyvos, kuri leido geriau suprasti dalyvius, jų patirčių kontekstą bei išvalgas didesnės lietuvių bendruomenės Jungtinėje Karalystėje atžvilgiu. Straipsnyje nuosekliai aprašoma tyrimo užuomazga, eiga, praktiniai metodologiniai sprendimai.

Ingridos Celešiūtės straipsniuose analizuojami tyrimo duomenys – aptariama tyrimo ir analizės metodika, trūkumai bei teigiamos ypatybės. Pristatant tyrimo dalyvių ir atskirų fokusuotų grupių portretus parodoma tyrimo dalyvių savivoka, savivertė ir migrantiško tapatumo aspektai, o aprašant diskusijų dalyvių požiūrius ir grįžimą į Lietuvą, aptariamas bendrų reemigracijos tendencijų vertinimas ir asmeninės nuostatos.

Ilona Strumickienė savo analizėje aptaria JK studijuojančio lietuvių jaunimo nuostatas ir Lietuvoje vykdomas grįžtamąją migraciją skatinančias programas, siekia atskleisti programų žinomumą, pristatyti stipriąsias ir silpnąsias programų puses bei nustatyti sritis, kurioms reikėtų daugiau valstybės dėmesio. Autorė taip pat aptaria svarbiausius ir JK studijuoti atvykusių lietuvių informacijos apie Lietuvą gavimo kanalus ir jų formuojamą Lietuvos įvaizdį bei siekia įvertinti Lietuvai priešišku šalių skleidžiamos dezinformacijos poveikį ir JK studijuoti atvykusiems lietuviams.

Tyrimo ataskaitos pobūdis

Ši tyrimo analizė ir ataskaita nepretenduoja ir išsamų mokslinį produktą, bet greičiau siekia atkreipti dėmesį ir proceso aktualumą, tendencijas, pateikti išvalgas ir rekomendacijas tolesnėms panašioms iniciatyvoms ir tyrimams.

Tyrimo anatomija

Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo reemigracijos, arba grįžtamosios migracijos, nuostatų tyrimą, remiant Jaunimo reikalų departamentui (JRD), vykdė Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo sąjunga (JKLJS) ir Vytauto Didžiojo universitetas (VDU).

Pagrindinis tyrimo tikslas buvo tirti Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo grįžimo į Lietuvą nuostatas, stengiantis išsiaiškinti, kas skatina sugrįžti ir kas nuo tokio sprendimo sulaiko. Kaip uždaviniai šiam tikslui pasiekti buvo pasirinktos kelios tyrimo kryptys, suformuluotos tiek tyrimo užsakovų, tiek tyrimo vykdytojų. Tai:

1. Jaunimo žinios apie grįžtamąją migraciją į Lietuvą;
2. Grįžimą skatinantys ir nuo šio sprendimo sulaikantys veiksniai;
3. LR institucijų grįžtamosios migracijos skatinimo programų ir priemonių žinomumas ir vertinimas;
4. Informacijos apie Lietuvą įtaka sprendimui sugrįžti;
5. Jaunimo atsparumas dezinformacijai ir melagingų naujienų įtaka sprendimui sugrįžti².

Taigi Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo reemigracijos nuostatos buvo tiriamos per:

- 1) asmeninį grįžtamosios migracijos suvokimą ir požiūrį;
- 2) požiūrį į LR institucijų vykdomas reemigracijos skatinimo programas ir jų žinomumą;
- 3) informacinio lauko (šeima, socialiniai tinklai, žiniasklaida) įtaką sprendimui sugrįžti.

Tyrimui pasirinktas metodas – fokusuotų grupių interviu – leido tirti tikslinės grupės požiūrį į konkretų procesą ir konkretų „produktą“ – reemigracijos skatinimo programas, siekiant nustatyti jų efektyvumą, trūkumus ir jų tobulinimo galimybes.

Šis metodas buvo pasirinktas ir siekiant per trumpesnę laiką surinkti daugiau kokybinių duomenų iš skirtingų Jungtinės Karalystės regionų.

---

² Tyrimo klausimynas pateikiamas 114–116 p.

Tyrimo trukmė ir apimtis

Tyrimas buvo atliekamas 2018 m. rugpjūčio–lapkričio mėn. Per šį laikotarpį buvo atlikti 6 fokusuotų grupių interviu 5 Jungtinės Karalystės miestuose: bandomasis interviu Londone, interviu Mančesteryje, Birmingame, Edinburge, Lydse ir dar vienas Londone. Visuose interviu dalyvavo iš viso 31 informantas, moderavo JKLJS nariai.

Vartojamos sąvokos

- *Grįžtamosios migracijos* (arba *reemigracijos*) *nuostatos* – grįžimą gyventi ir dirbti į Lietuvą skatinantys ir sulaikantys veiksniai.
- *Pakartotinė migracija* – tai migracija, vykstanti antrą kartą ir nebūtinai į kilmės šalį. Sąvoka taip pat nusako procesą, kada migrantai, sugrįžę į kilmės šalį, vėl migruoja į tą pačią ar kitą užsienio šalį³.
- *Studijuoti atvykęs jaunimas* – studijuojantis ir studijas pabaigęs, JK vis dar gyvenantis jaunimas.
- *Dirbantis jaunimas* – po studijų Jungtinėje Karalystėje gyventi pasilikęs jaunimas.
- Sąvokos *ekonominiai migrantai* ir *darbo migrantai* vartojamos sinonimiškai.
- *Informantai, diskutantai* – fokusuotų grupių interviu dalyviai.

Taip siekiame paskatinti Lietuvos mokslo institucijų ir Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos (kraštų) bendradarbiavimą tiriant jaunimo migraciją.

Bendradarbiavimas

Kalbant apie šį tyrimą, būtina pabrėžti JKLJS bendradarbiavimą su lietuvių migracijos procesų tyrėjais. Projekto sumanymo ir įgyvendinimo laurai neabejotinai priklauso JKLJS, tyrėjai prisidėjo formuojant klausimyną ir analizuojant fokusuotų grupių diskusijų metu gautus duomenis. Jiems, kaip JK lietuvių jaunimo sąjungos ir JK lietuvių bendruomenės nariams, greičiau ir lengviau atsivėrė durys, leidžiančios pažinti JK jaunimo patirtis ir nuostatas. JKLJS narių savanoriškas ir neatlygintinas darbas leido sumažinti ir šio tyrimo finansinius kaštus, nes užsienio lietuvių nuomonių tyrimai paprastai būna gana nepigūs.

³ F. Bovenkerk, *The Sociology of Return Migration: A Bibliographic Essay*, 1947, p. 4.

Tyrėjų vardu sakome AČIŪ šio projekto sumanytojams, vykdytojams ir dalyviams už jų laiką, energiją ir dalijimąsi savo patirtimi bei išvalgomis.

Labai tikimės, kad kartu atliktas darbas bus naudingas ir Lietuvos migracijos procesų tyrėjams, ir migracijos ir diasporos politikos formuotojams, ir šiuo metu užsienyje gyvenantiems lietuviams.

Jaunimas emigracijos iš Lietuvos procesuose

Dainius Genys, Ričardas Krikštolaitis

Ivadas

Lietuva, kaip ir kitos Vidurio rytų Europos valstybės, kenčia nuo didelių emigracijos mastų. Anot oficialių šaltinių,⁴ po nepriklausomybės atgavimo Lietuvą paliko beveik 900 tūkst. piliečių. Nors šalies ekonominė gerovė neprilygsta ES vidurkiui ir pajamų nelygybė vis dar didelė, vien ekonomiais rodikliais migracijos paaiškinti negalima. Tai, kad ekonomika nėra vienintelis veiksnys, patvirtino naujausio migracijos priežasčių tyrimo rezultatai – tarp svarbiausių veiksnių, kurie paskatintų emigrantus sugrįžti, yra ne tik didesni atlyginimai, bet ir didesnė pagarba žmogui⁵. Pastaruoju metu dėl šių klausimų interpretacijos viešai laužoma nemažai iečių, tačiau visa persmelkianti nuojauta aiški – daugelis šalies miestų ir miestelių praranda žmogiškąjį potencialą. Šiame straipsnyje apžvelgiama nedidelė dalis tyrimo rezultatų, pagrindinį dėmesį skiriant jauno amžiaus (18–35 m.) žmonių (kurie sudarė 54,2 % respondentų, dalyvavusių tyrime) analizei. Tyrimo metu dėmesys fokusuotas į neekonomines priežastis bei subjektyvias emigrantų patirtis. Skyriuje rekonstruojami jauno amžiaus žmonių grupių (18–25, 26–30, 31–35 m.) išvykimo tikslai, jų pagrindinės sociodemografinės charakteristikos, emocinės būsenos skirtingais aspektais, gyvenimo kokybės pasikeitimas po emigracijos, galiausiai ieškoma atsakymo į klausimus, ar ir kaip keitėsi požiūris į Lietuvą. Galima sakyti, jog tai jaunimo grupių refleksijos tyrimas ir empirinių duomenų apžvalga.

Lietuvių išeivių apklausą (2018 m. sausio–vasario mėn.) atliko viešosios nuomonės tyrimo kompanija *Vilmorus*. Respondentų skaičius N = 1 500; apklausti 18 m. ir vyresni Lietuvos išeiviai, ne trumpiau kaip 6 mėnesius gyvenantys trijuose Europos regionuose – Skandinavijoje (N = 500), Didžiojoje Britanijoje (N = 500) ir Ispanijoje (N = 500). Apklausos būdas – mišrus – savipilda ir akivaizdinis interviu, naudojant iš anksto parengtus klausimynus. Atrankos metodas – daugiapakopė tikimybinė atranka.

⁴ <http://123.emn.lt>, <https://osp.stat.gov.lt/gyventoju-migracija>.

⁵ <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/>

tyrimas-atskleide-del-ko-emigruoja-lietuviai-per-mazi-atlyginimai-tik-viena-is-priezasciu.d?id=79259323.

Per respondentų atranką kreiptasi į užsienio lietuvių bendruomenes ir autoritetingus jų žmones, naudotos *Facebook* paskyros, emigrantų kontaktų paieškai pasitelkti *Vilmorus* apklausų atlikėjai. Taip pat apklausos vykdytos Vilniaus ir Kauno oro uostuose. Daroma prielaida, kad imtis tikimybinė, statistinė paklaida – 2,6 %, patikimumas 95 %.

Pagrindinės jaunimo grupių sociodemografinės charakteristikos

Prieš pradėdant detaliau analizuoti išvykusio jaunimo požiūrį ir pasirinkimus, bus aptartos kelios sociodemografinės charakteristikos, kurios leis geriau suprasti nagrinėjamų grupių specifiškumą – panašumus ir skirtumus. Kaip minėta, apklausos metu buvo apklausta 1500 žmonių, iš kurių 822 (arba 54,2 %) yra 18–35 m. amžiaus žmonės, likę 678 pasiskirsto kitose amžiaus grupėse. Analizuojant šio tyrimo rezultatus daugiausia orientuojamasi į jaunus žmones, todėl jie papildomai dar buvo suskirstyti į tris amžiaus kategorijas: 18–25 m. (215, arba 14,3 % visų apklaustųjų), 26–30 m. (327, arba 21,8 %), 31–35 m. (280, arba 18,7 %). Palyginimui šalia pateikiami apibendrinti kitų amžiaus grupių duomenys. Analizuojant sociodemografinius parametrus aptariamas užimtumo pasiskirstymas pagal amžiaus grupes ir lytį bei darbinę patirtį (iki išvykimo) ir jaunimo pasiskirstymą pagal regionus po išvykimo. Galiausiai apžvelgiami populiariausi išvykimo tikslai ir jų pasiskirstymas tarp grupių.

Analizuojant užsiėmimo pasiskirstymą tarp jaunimo grupių paaiškėja dvi dėsningos tendencijos. Pirma, jauniausioje grupėje fiksuojama didžiausia studentų ir moksleivių koncentracija (18–25 m. – 61,40 %), vėliau tolygiai mažėjanti didėdant amžiui (atitinkamai 26–30 m. – 37,92 %, 31–35 m. – 23,21 %, o vyresnėse grupėse – iki 5,31 %). Antra, didėdant tyrimo dalyvių amžiui daugėja bedarbių (ar laikinai nedirbančiųjų), atitinkamai 18–25 m. – 11,16 %, 26–30 m. – 13,46 %, 31–35 m. – 16,79 % (beje, paskutinioji amžiaus kategorija pasižymi didžiausiu bedarbių skaičiumi, lyginant su kitomis amžiaus grupėmis). Visų kitų užimtumo aspektų pasiskirstymas yra neišskiriantis jaunimo iš kitų amžiaus grupių, neminint fakto, kad dėl to, kad jaunimas mokosi, dauguma kitų užimtumo grupių yra objektyviai mažesnės.

Apžvelgiant apklaustųjų pasiskirstymą jaunimo grupėse lyties pagrindu, verta paminėti, kad apskritai tyrime dalyvavo 52,6 % moterų ir 47,4 % vyrų. Tuo tarpu jaunimo grupėse pasiskirstymas buvo gerokai kitoks. Jauniausioje grupėje skirtumą sudarė tik 1%, o 26–30 m. grupėje mažiau nei 1%, tačiau vyrų čia netgi daugiau nei

moterų. Tuo tarpu 31–35 m. grupėje moterų dominavimas vyrų atžvilgiu siekia kiek daugiau nei 10 %.

1 lentelė. Amžiaus grupių pasiskirstymas pagal lytį

Lytis	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Vyras	106	49,30	164	50,15	125	44,64	316	46,61
Moteris	109	50,70	163	49,85	155	55,36	362	53,39
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

Įdomu tai, jog nepaisant, kad dauguma jaunimo mokosi (ypač pirmų dviejų amžiaus grupių), daugelis iš jų dar gyvenadami Lietuvoje jau turėjo darbinės patirties. Beveik pusė (48,45 %) pačios jauniausios grupės narių turėjo darbinės patirties, o su amžiumi šis skaičius progresyviai didėjo.

2 lentelė. Amžiaus grupių pasiskirstymas pagal darbinę patirtį

Ar gyvendamas(-a) Lietuvoje kada nors dirbote / turėjote darbinės patirties?	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Taip	78	48,45	92	53,49	78	63,93	114	77,03
Ne	83	51,55	80	46,51	44	36,07	34	22,97
Iš viso	161	100,00	172	100,00	122	100,00	148	100,00

3 lentelė. Amžiaus grupių pasiskirstymas pagal darbo sektorius

Sektorius, kuriame dirbote IKI IŠVYKIMO (paskutinė darbo vieta)?	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Valstybinis	38	28,78	39	15,79	58	24,58	214	33,23
Privatus	82	62,12	199	80,57	166	70,34	399	61,96
Nevyriausybinis	12	9,10	8	3,24	12	5,08	30	4,66
Nenurodė	0	0,00	1	0,40	0	0,00	1	0,15
Iš viso	132	100,00	247	100,00	236	100,00	644	100,00

Nagrinėjant jaunimo darbinę patirtį pagal sektorius, pastebėta įdomi pasiskirstymo dinamika tiek tarp amžiaus grupių, tiek tarp sektorių. Jauniausioje grupėje (18–25 m.) didžiausia dalis buvo dirbusiųjų privačiame sektoriuje (62,12 %), tačiau tai mažiausias procentas, lyginant su kitomis jaunimo grupėmis (atitinkamai 26–30 m. – 80,57 % ir 31–35 – 70,34 %). Toje pačioje, jauniausioje, grupėje buvo didžiausias NVO sektoriuje dirbančiųjų procentas (9,1 %), o 26–30 m. – tik 3,24 %, o 31–35 m. – 5,08 %.

Įdomi valstybiniame sektoriuje dirbančiųjų dinamika pagal grupes: 26–30 m. amžiaus grupėje šių darbuotojų sumažėja iki 15,79 %, o vėliau vėl padaugėja. Beje, lyginant su kitomis amžiaus grupėmis, jaunimo procentas valstybiniame sektoriuje yra gerokai mažesnis. Lieka svarstyti, ar tai susiję su patirtimi ir kompetencijų reikalavimais, ar su amžiaus grupėms būdingomis nuostatomis ir prioritetais.

4 lentelė. Amžiaus grupių pasiskirstymas Europos regionuose

Europos regionas	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
D. Britanijos regionas	81	37,67	104	31,80	96	34,28	219	32,30
Skandinavijos regionas	74	34,42	138	42,20	85	30,36	203	29,94
Ispanijos regionas	60	27,91	85	25,99	99	35,36	256	37,76
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

Nagrinėjant išvykusio jaunimo pasiskirstymą skirtinguose Europos regionuose matyti keli skirtumai tiek pačiose grupėse, tiek jas lyginant su kitomis amžiaus grupėmis. Jauniausioje grupėje gan ryškus santykinis Ispanijos regiono nepopuliarumas. Didžiosios Britanijos ir Skandinavijos regionų populiarumą greičiausiai bus nulėmusios anksčiau minėtos aplinkybės, t. y. šias šalis dėl jose sudarytų geriausių studijavimo sąlygų renkasi studentai. Taigi suprantamas Didžiosios Britanijos populiarumas, turint omenyje, jog būtent čia koncentruojasi vieni iš geriausių Europos universitetų. 26–30 m. amžiaus grupėje populiariausias (42,2 %) Skandinavijos regionas, beje, gerokai pranokstantis ir kitų grupių vidurkį. Galiausiai vyriausioje iš nagrinėjamų grupių populiariausias (35,36 %) Ispanijos regionas. Šis pasirinkimas sietinas tiek su savirealizacijos poreikiu šioje amžiaus grupėje, tiek su didžiausia moterų koncentracija šioje

5 lentelė. Amžiaus grupių pasiskirstymas pagal išvykimo tikslus

Kokie buvo jūsų išvykimo tikslai? Pasirinkite 3 svarbiausius	18–25 m.	Pasirinkimo prioritetas	26–30 m.	Pasirinkimo prioritetas	31–35 m.	Pasirinkimo prioritetas	Kiti	Pasirinkimo prioritetas
Išbandyti save	43	5	76	3	84	2	310	3
Užsidirbti	115	1	211	1	159	1	850	1
Padėti šeimai (gyvenančiai Lietuvoje)	20	11	37	9–10	26	8	202	6
Dėl šeimos (pas užsienyje gyvenančius šeimos narius, mylimą žmogų, išvykau į užsienį kartu su kitais šeimos nariais)	73	2	87	2	77	3	388	2
Susirasti geresnę darbovietę	29	9	42	8	47	5	196	7
Ieškoti geresnės valstybės	36	6	43	7	22	9	181	9
Pasisemti patirties	47	3–4	50	5	50	4	214	5
Daryti karjeros	22	10	37	9–10	19	11	119	10–11
„Pabėgti“ nuo lietuviško valdymo	32	8	67	4	42	6	305	4
Nes ten didesnės socialinės išmokos	1	13	4	13	4	13	29	13
Nes Lietuvoje negalėjau savęs realizuoti	34	7	44	6	40	7	186	8
Išvykau studijuoti	47	3–4	32	11	20	10	119	10–11
Kita*	5	12	11	12	14	12	76	12

* Prie „kita“ buvo paminėta negalėjimas įsidarbinti, geresnio, oraus gyvenimo paieškos, diskriminacija, dideli mokesčiai, socialinė nelygybė, noras išmokti kitą kalbą, skyrybos ir pan.

grupėje. Kaip jau anksčiau pastebėta (Genys, Krikštolaitis, 2018), Ispanijos regionas populiarsnis tarp moterų, keliančių savirealizacijos tikslą.

Siekiant išsiaiškinti išvykimo tikslus, respondentams buvo pateikta 13 skirtingų teiginių, įskaitant ir atvirą klausimą „Kita“, ir paprašyta išrinkti tris jiems svarbiausius tikslus. Dominuojantis tikslas buvo „užsidirbti“ – 56,7 %. Antras pagal populiarumą tikslas – „dėl šeimos“ (pas užsienyje gyvenančius šeimos narius, mylimą žmogų, išvykau į užsienį kartu su kitais šeimos nariais) – 25,9 %. Trečias ir ketvirtas tikslai pagal populiarumą arti vienas kito: „išbandyti save“ – 20,7 %, „pabėgti“ nuo lietuviško valdymo“ – 20,3 %, o penktasis – „pasisemti patirties“ – 14,3 %. Visas išvykimo tikslų sąrašas yra pateikiamas 5 lentelėje.

Įdomu tai, kad jaunimo grupių pasirinkimas kai kuriais atvejais skiriasi nuo kitų tyrimo dalyvių amžiaus grupių. Jei pirmu atveju tikslas „užsidirbti“ yra apimantis visas amžiaus grupes, o antras pagal populiarumą pasirinkimas „dėl šeimos“ taip pat dominuojantis (išskyrus 31–35 m. amžiaus grupę, kuriai tai yra trečias pasirinkimas), tai kitais atvejais išryškėja skirtumai. Pavyzdžiui, trečiu reitinguotas tikslas „išbandyti save“ pagal populiarumą yra atvirkščiai proporcingas jaunimui, t. y. jaunesnio amžiaus grupėse jis mažiau populiarus. Įdomi ketvirto pagal populiarumą teiginio – „pabėgti nuo lietuviško valdymo“ – tendencija. Jei 26–30 m. amžiaus grupėje tai taip pat ketvirtas pagal populiarumą pasirinkimas, tai vyresnėje (31–35 m.) – tik šeštas, o jauniausioje (18–25m.) – tik aštuntas. Iš 5 lentelės matyti, kad pastarosioms grupėms svarbiau pasisemti patirties.

Jaunimo emocinės būsenos dinamika ir požiūris į Lietuvą

Peržiūrėjus demografines apklausoje dalyvavusio jaunimo charakteristikas galima fokusuotis į jų subjektyvias patirtis bei tam tikrų gyvenimo Lietuvoje patirčių vertinimą. Kitame poskyryje apžvelgiama emocinė būsena skirtingais aspektais, gyvenimo kokybės pasikeitimas po emigracijos per pasitenkinimą laisvalaikiu, galiausiai nagrinėjama, ar ir kaip keitėsi požiūris į Lietuvą.

Siekiant išsiaiškinti išvykusio jaunimo patirtis iki išvykimo, jų buvo paprašyta įvertinti keletą oponuojančių teiginių (pasirenkant jiems artimesnį arba nė vieno), susijusių tiek su konkrečiais patirties vertinimais, bendresnėmis nuostatomis, tiek su apibendrintu savijautos vertinimu.

6 lentelė. Požiūris į emocinę būseną (pajamų ir požiūrio aspektu) priklausomai nuo amžiaus

Kaip apibūdintumėt savo emocinę būseną gyvenant Lietuvoje?	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Mane tenkino mano darbas Lietuvoje, išskyrus mano pajamas	65	30,23	115	35,17	108	38,57	323	47,64
Ne pajamos, bet vadovų požiūris į darbuotoją mane labiausiai erzino	31	14,42	51	15,60	56	20,00	115	16,96
Nė vienas iš jų	119	55,35	161	49,23	116	41,43	240	35,40
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

6 lentelėje matyti, kad didėjant dalyvių amžiui mažėja grupių, kuriai netinka nė vienas teiginys, gausumas. Tai sietina su objektyviomis priežastimis, kadangi jauni žmonės dažniausiai tebesimoko ir tik dalis jų turi darbinės patirties. Situacija keičiasi su amžiumi, tačiau vis dėlto kiek daugiau nei trečdalis (35,4 %) brandaus amžiaus tyrimo dalyvių teigė, jog šis aspektas jiems neaktualus. Matyt, nėra netikėta statistika, jog visose grupėse dominuoja pritariančiųjų, jog ne darbas Lietuvoje, bet pajamos buvo didžiausia problema, ir šis nepasitenkinimas auga su amžiumi (atitinkamai 30,23, 35,17, 38,57 %). Ko gero nekeista ir tai, kad ta pati augimo kryptis (teiginio svarbos ir amžiaus priklausomybė) pastebima ir kitame teiginyje. Tai vėlgi reikėtų sieti su didėjančia dalyvių patirtimi, kuomet jaunesni žmonės yra nuosaikesni, o vyresni (tik nagrinėjamo amžiaus grupėse) griežtesni (atitinkamai 14,42, 15,6, 20 %), tačiau vėliau (vyresnio amžiaus grupėse) padėtis šioje kategorijoje stabilizuojasi (tuo tarpu nepasitenkinimas pajamomis ir toliau didėja didėjant amžiui).

Bandant užčiuopti jaunimo bendresnį požiūrį į Lietuvą ir jų pasitenkinimą ar, priešingai, nepasitenkinimą, tyrimo dalyviai paprašyti pasirinkti, kuris aspektas galėjo labiau prisidėti prie emigracijos paskatų: lietuviškas gyvenimo būdas ir visuomenė apskritai ar šalies valdymas? Analizuojant duomenis vėlgi buvo gana didelė dalis tų, kuriems šie aspektai nėra aktualūs. Pastebimas klausimo aktualumo mažėjimas tarp jaunimo didėjant amžiui (atitinkamai 42,79, 44,04, 45 %), vėliau, t. y. vyresnio amžiaus grupėse, požiūris stabilizuojasi. Dėmesys atkreiptinas į ryškų pirmojo atsakymo pasirinkimą – kaip ir buvo galima tikėtis, dauguma solidarizuojasi su visuomene, tačiau

jaučia opoziciją valdžios atžvilgiu. Beje, vertinant jaunimo ir kitų grupių požiūrį matyti, kad vyresnio amžiaus dalyviai šiuo aspektu buvo dar griežtesni.

7 lentelė. Požiūris į emocinę būseną (pasitenkinimo aspektu) priklausomai nuo amžiaus

Kaip apibūdintumėt savo emocinę būseną gyvenant Lietuvoje?	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Mane tenkino lietuviškas gyvenimo būdas ir mūsų visuomenė apskritai, bet nepatiko šalies valdymas	102	47,44	159	48,62	124	44,29	372	54,87
Mane tenkino šalies valdymas, bet nepatiko visuomenė ir jos įpročiai	21	9,77	24	7,34	30	10,71	35	5,16
Nė vienas iš jų	92	42,79	144	44,04	126	45,00	271	39,97
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

8 lentelė. Požiūris į emocinę būseną (pasitikėjimo aspektu) priklausomai nuo amžiaus grupių

Kaip apibūdintumėt savo emocinę būseną gyvenant Lietuvoje?	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Pasitikiu žmonėmis ir manau, kad bendradarbiaudami žmonės gali nuveikti daugiau	87	40,47	123	37,62	113	40,36	312	46,02
Nepasitikiu žmonėmis ir manau, kad, jei nori ką nors padaryt tinkamai, verčiau imtis to pačiam	83	38,60	135	41,28	88	31,43	196	28,91
Nė vienas iš jų	45	20,93	69	21,10	79	28,21	170	25,07
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

Tyrimo metu taip pat norėta išsiaiškinti kai kurias jaunimo nuostatas, kurios eventualiai gali būti susijusios su sprendimu emigruoti. Vienas iš klausimų – pasitikėjimo

bendrapiliečiais ir pasiryžimo bendradarbiauti aspektai. Skirtingai nei ankstesniais klausimais, šiuo atveju abu teiginiai sulaukė atgarsio jaunimo pasirinkimuose. 8 lentelė atspindi tam tikrą dinamiką, t. y. jauniausi apklausos dalyviai linkę labiau pasitikėti bendrapiliečiais ir tiki bendradarbiavimo nauda (40,47 %), vyresnio amžiaus grupė (26–30 m.) šiuo klausimu šiek tiek skeptiškesnė – 37,62 % pritarė šiam teiginiui, tačiau 41,28 % išreiškė nepasitikėjimą žmonėmis ir labiau individualistines nuotaikas. Trečioje nagrinėjamoje amžiaus grupėje pasitikėjimo ir bendradarbiavimo nuostatų populiarumas vėl didėja (40,36 %). Paminėtina ir tai, kad didėjant amžiui šios nuostatos ir toliau stiprėja. Labiausiai čia išsiskiria 26–35 m. amžiaus grupė. Turint omenyje, jog būtų ši amžiaus grupė pasižymi didžiausiais emigracijos kiekiais (bent jau šiame tyrime tai gausiausia grupė tarp išvykusiųjų), tai leidžia manyti esant specifiniam nepasitikėjimo ir nenoro bendradarbiauti santykiui su sprendimu emigruoti.

9 lentelė. Požiūris į emocinę būseną (reikalingumo aspektu) priklausomai nuo amžiaus grupių

Kaip apibūdintumėt savo emocinę būseną gyvenant Lietuvoje?	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Jaučiausi reikalingas(-a) Lietuvoje	36	16,74	39	11,93	47	16,79	127	18,73
Jaučiausi nereikalingas(-a) Lietuvoje	122	56,74	201	61,47	135	48,21	393	57,97
Nė vienas iš jų	57	26,52	87	26,60	98	35,00	158	23,30
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

Reziumuojant subjektyvių jaunimo patirčių analizę buvo klausama apibendrinto klausimo apie jų savijautą – subjektyvų savęs vertinimą reikalingumo Lietuvoje aspektu, kas tiesiogiai susiję su sprendimu emigruoti. Manytume, būtent šis klausimas turėtų labiausiai sudominti ne tik migracijos politikos formuotojus ar politinio lauko dalyvius ir sprendimų priėmėjus, bet ir visuomenę apskritai, kadangi rezultatai yra iškalbingi. Tyrimas parodė, kad kai kuriose amžiaus grupėse (26–30 m.) vos 11,93 % jaučiausi reikalingi ir net 61,47 % nereikalingi Lietuvoje. Kitose amžiaus grupėse šie skaičiai tik šiek tiek didesni. Tai, kad 56,73 % visų apklaustųjų jaučiausi nereikalingi

savo gimtinėje, yra sunerimti verčiantis faktas. Ir jaunimas nėra išimtis. Visa tai leidžia kelti pačias įvairiausias prielaidas – pradedant nuo jau anksčiau aptartų pasitikėjimo ir nepasitikėjimo ir bendradarbiavimo bei nebendradarbiavimo aspektų populiarumo visuomenėje, egzistuojančių tiek jaunimo, tiek visuomenės apskritai įtraukties mechanizmų, leidžiančių save atrasti individams, tiek apie skirtingų visuomenės grupių bendradarbiavimą, pagaliau tiek apie valdžios ir pačių piliečių tarpusavio komunikaciją, parodytą abipusį reikalingumą, tiek apie lietuvių gyvenimo būdą apskritai. Nors klausimas gana abstraktus, o atsakymai labai subjektyvūs, vis dėlto tokie rezultatai leidžia tvirtai kalbėti, jog tyrimo dalyvių požiūrį lemia gilesnės priežastys nei vien valdžios ir piliečių komunikacijos spragos. Turbūt gilesni klausimai susiję ne tik su individo psichologija, bet ir tapatybe bei visuomenės bendrabūviu.

Bandant indentifikuoti emigracijos poveikį jaunimui buvo užduota keletas klausimų, kaip keitėsi apklausiamųjų patirtys po emigracijos. Dėl vietos stokos čia apsiribojama tik vieno klausimo dinamika, t. y. pasitenkinimu laisvalaikiu iki (gyvenant Lietuvoje) ir po (gyvenant užsienyje) emigracijos.

10 lentelė. Požiūris į pasitenkinimą laisvalaikiu (Lietuvoje) priklausomai nuo amžiaus grupių

Ar jūs buvote patenkintas savo laisvalaikiu Lietuvoje?	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Apskritai buvau patenkintas	80	37,21	125	38,23	118	42,14	223	32,89
Daug dirbau ir beveik neturėjau laisvalaikio	23	10,70	45	13,76	42	15,00	168	24,78
Neturėjau finansinių galimybių mėgstamam laisvalakiui	100	46,51	149	45,56	108	38,57	267	39,38
Laisvalaikio klausimas man neaktualus	12	5,58	8	2,45	12	4,29	20	2,95
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

Analizuojant jaunimo pasitenkinimą laisvalaikiu gyvenant Lietuvoje matyti dėsninga dinamika. Didėjant grupių amžiui ryškėja pasitenkinimo augimas (37,21, 38,23,

42,14 %). Tiesa, vyresnių nei čia nagrinėjamų amžiaus grupių respondentų pasitenkinimas vėl mažėja (32,89 %). Taigi antrojo teiginio atveju matyti ta pati – augimo didėjant amžiui – tendencija, kadangi jaunesni žmonės turi mažiau darbo patirties ir, atvirkščiai, vyresnių įsipareigojimai didėja. Tinkamų finansinių galimybių mėgstamam laisvalaikiui neturinčiųjų aspektas aktualus tarp visų amžiaus grupių respondentų, tačiau ypač tarp jauniausio amžiaus grupių (atitinkamai 18–25 m. – 46,51 % ir 26–30 m. – 45,56 %). Turint omenyje, jog daugeliui išvykusiųjų finansinės priežastys yra vienos iš svarbiausių, šiuo atveju matyti tų priežasčių pasireiškimo aplinkybės, kai žmonės negali turėti pilnaverčio turiningo laisvalaikio, nes trūksta finansinių galimybių.

Tuo tarpu žemiau pateikta lentelė apie pasitenkinimą laisvalaikiu gyvenant užsienyje atspindi gerokai kitokias tendencijas. Absoliuti dauguma visų apklaustųjų (81,2 %) buvo patenkinti savo laisvalaikiu. Tarp jaunimo pastebima nedidelė pasitenkinimo augimo tendencija kartu su amžiaus augimu (atitinkamai 18–25 m. – 80 %, 26–30 m. – 80,73 %, 31–35 – 82,14 %). Taip pat pastebimai sumažėjo beveik neturinčiųjų laiko laisvalaikiui skaičius (ypač vyresnio amžiaus grupėse – nuo 24,78 iki 12,09 %), nors jaunimo situacija šiuo aspektu mažiau keitėsi. Paminėtinas jauniausios grupės respondentų užimtumo padidėjimas daugiau laiko skiriant laisvalaikiui (nuo 10,70 iki 15,35 %) ir atvirkščiai – laisvalaikio augimas užimtumo sąskaita vyriausios nagrinėjamos jaunimo grupės (31–35 m.) atveju (nuo 15 iki 12,86 %). Kitas ryškus pasikeitimas (apimantis visas amžiaus grupes) – tai finansinių galimybių didėjimas. Jei gyvenant Lietuvoje bendras (visų grupių) vidurkis siekė 41,6 %, tai dabar – tik 1,8 %. Tai labai iškalbingas pasikeitimas, deja, liudijantis Lietuvos nenaudai. Nors be papildomų duomenų konkrečiai negalima vertinti šių pasikeitimų nei kokybės, nei kiekybės, vis dėlto apibendrinta apklaustųjų nuomonė atskleidžia, jog pokyčiai yra daugiau nei akivaizdūs ir atitinkamai keičiasi pasitenkinimo lygis.

Galiausiai, siekiant išsiaiškinti emigracijos poveikį apklausiamųjų požiūriui į Lietuvą, buvo užduotas apibendrintas klausimas – kaip pasikeitė požiūris į Lietuvą po emigracijos. Tarp daugumos apklaustųjų dominuoja pasirinkimas „nei pablogėjo, nei pagerėjo“. Nemaža dalis respondentų minėjo ir pagerėjusį požiūrį. Abi šios aplinkybės leidžia išlaikyti optimistinę nuotaiką tikintis, kad, nepaisant aplinkybių, išvykstantys žmonės nepraranda sentimentų Lietuvai. Tai gana guodžianti aplinkybė, ypač turint omenyje anksčiau išvardintus atradimus, kurie nėra palankūs Lietuvai. Kad ir kaip būtų, didelė dalis apklaustųjų turėjo priešingą nuomonę. Visų jaunimo grupių respondentų požiūris pablogėjo (atitinkamai 18–25 m. – 39,53 %, 26–30 m. – 39,75 %, 31–35 m. – 39,75 %).

31–35 m. – 38,21 %). Be papildomų tyrimų sunku užčiuopti šio pablogėjimo priežastis, tačiau turint omenyje ankstesnių rezultatų atskleistą asmeninių patirčių pasikeitimą (iki ir po emigracijos), galima daryti bent dvi prielaidas. Pirma, šis požiūris pasikeitimas gali būti veikiamas ženkliai geresnių finansinių galimybių ir iš to išplaukiančios pagerėjusios gyvenimo kokybės. Antra, gali būti, kad egzistuoja nepalankus (o gal ir išvykti nusprendusius skaudinantis) diskursas.

11 lentelė. Požiūris į patenkinimą laisvalaikiu (užsienyje) priklausomai nuo amžiaus

Ar jūs esate patenkintas savo laisvalaikiu gyvendamas užsienyje?	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Apskritai buvau patenkintas	172	80,00	264	80,73	230	82,14	561	82,74
Daug dirbau ir beveik neturėjau laisvalaikio	33	15,35	44	13,46	36	12,86	82	12,09
Neturėjau finansinių galimybių mėgstamam laisvalaikiui	4	1,86	7	2,14	6	2,14	10	1,48
Laisvalaikio klausimas man neaktualus	6	2,79	12	3,67	8	2,86	25	3,69
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

12 lentelė. Požiūris į Lietuvą priklausomai nuo amžiaus

Kaip emigracija pakeitė jūsų gyvenimą? Požiūris į Lietuvą	18–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		Kiti	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Pagerėjo	41	19,07	53	16,21	60	21,43	109	16,08
Nei pagerėjo, nei pablogėjo	89	41,40	144	44,04	113	40,36	331	48,82
Pablogėjo	85	39,53	130	39,75	107	38,21	238	35,10
Iš viso	215	100,00	327	100,00	280	100,00	678	100,00

Apibendrinimas

Atliktoje jaunimo grupių požiūrio apžvalgoje pagrindinis dėmesys kreiptas į subjektyvius savivokos, situacijos vertinimo bei požiūrio aspektus. Galima sakyti, jog tai jaunimo grupių refleksijos tyrimas ir empirinių duomenų apžvalga. Dėl vietos stokos buvo apsiribota tik kelių apibendrinančio pobūdžio klausimų rezultatų pristatymu. Tačiau parinkti klausimai yra gana iškalbingi, atskleidžiantys platesnį požiūrį.

Analizė parodė tiek jaunimo, kaip grupės, išskirtinumą (lyginant su apibendrintais kitų amžiaus grupių požiūrio duomenimis), tiek požiūrio įvairovę skirtingose amžiaus grupėse. Kokiomis požiūrio savybėmis pasižymi nagrinėtos jaunimo grupės?

Darytina prielaida, jog jaunimo (18–35m.) grupė labiau skiriasi savo rezervuotu požiūriu tiek vertinant pajamų ir pasitenkinimo darbu santykį (34,66 %, o kitose grupėse – 47,64 %), tiek pasitenkinimą lietuvišku gyvenimo būdu ir nepritarimą valdžios sprendimams (46,78 %, o kitose grupėse – 54,87 %). Įdomu tai, kad jaunimo grupės panašiomis dalimis pasidalijo pagal pasitikėjimą bendrapiliečiais ir polinkį bendradarbiauti bei individualistines nuostatas (18–25 m. – 40,47 %, o kitose grupėse – 38,6 %, 26–30 m. – 37,62 %, o kitose grupėse – 41,28 %, ir 31–35 m. – 40,36 %, o kitose grupėse 31,43 %), tuo gerokai išsiskirdamos iš kitų amžiaus grupių, kur dominuoja ryškūs (46,02 %, o kitose grupėse – 28,91 %) pasitikėjimo ir bendradarbiavimo prioritetai.

Kaip jau buvo minėta, itin neraminantis faktas – tai visuomenės prasta savijauta subjektyviai vertinant savęs reikalingumą Lietuvoje: jei tik 16,6 % visų tyrimo dalyvių jaučiasi reikalingi, tai 26–30 m. amžiaus grupėje tokių tėra 11,93 % (ir net 61,47 % jaučiasi nereikalingi). Akivaizdu, jog jauni, mokslus ką tik baigę žmonės turi didelių problemų atrasdami savo vietą Lietuvoje ir sugebėdami įsipinti į tokį santykių tinklą bei gyvenimo būdą, kuris leistų pasijausti reikalingiems.

Bene vienintelė guodžianti viltis – tai šioks toks pozityvumas (lyginant su kitomis amžiaus grupėmis) vertinant požiūrį į Lietuvą po emigracijos. Beveik penktadalis jaunimo pagerino požiūrį, kuris šioje kategorijoje išliko pozityvesnis nei kitose grupėse.

Iš to, kas pasakyta, matyti, jog čia nagrinėtos ne visai tipinės jaunimo (18–25 m. – dažniausiai besimokantis jaunimas; 26–30 m. – pereinamasis, įsijungimo į suaugusiųjų pasaulį; 31–35 m. – įsitvirtinimo laikotarpis) grupės pasižymi požiūrio skirtumais dėl objektyvių priežasčių – gyvenimo būdo kaitos laikotarpių skirtumo. Atitinkamai ieškant efektyvesnės komunikacijos, susijusios su emigracijos politika, reiktų atsižvelgti į skirtingus jų tikslus bei lūkesčius.

Lietuvių jaunimo Jungtinėje Karalystėje tyrimas: eiga, iššūkiai ir praktiniai sprendimai

Marija Antanavičiūtė⁶

Įvadas

2018 m. rugpjūčio–lapkričio mėnesiais penkiuose Jungtinės Karalystės miestuose vyko tyrimas, nagrinėjantis lietuvių jaunimo požiūrį į grįžtamąją migraciją. Tyrėjai, kurie moderavo fokusuotų grupių diskusijas, priklausė tiriamajai grupei ir buvo gerai susipažinę su lietuvių jaunimo Jungtinėje Karalystėje problemomis bei specifika. Straipsnyje aptariamas tyrimo organizavimas ir eiga iš tyrėjos vedėjos perspektyvos, leidusios tyrėjams geriau suprasti dalyvius, jų patirčių kontekstą bei išvalgas didesnės lietuvių bendruomenės Jungtinėje Karalystėje atžvilgiu.

Straipsnyje nuosekliai aptariama tyrimo užuomazga, eiga ir praktiniai metodologiniai sprendimai. Tyrėjai susidūrė su įvairiais sunkumais ieškodami dalyvių, komunikuodami bei organizuodami fokusuotas grupes skirtingose geografinėse vietose. Straipsnyje aptariami galimi dalyvavimo barjerai, diasporos tyrimų „nuovargis“ bei tyrimų nauda.

Antroje straipsnio dalyje pateikiamos subjektyvios tyrėjos išvalgos apie tyrime dalyvavusį jaunimą, dalyvių savivoką bei galimybes ateityje panašius tyrimus vykdyti ir kitose šalyse. Svarbu aptarti tiriamosios veiklos, kaip naujos JKLJS veiklos, krypties svarbą ir ateitį ne tik Jungtinėje Karalystėje, bet ir platesniame lietuvių jaunimo sąjungų visame pasaulyje kontekste. Turint tai omenyje, tyrimas turėjo įtakos pačiai organizacijai, jos ateities veikloms bei santykiui su kitomis organizacijomis Lietuvoje bei Jungtinėje Karalystėje. Nors surengti šeši fokusuotų grupių interviu per tokį trumpą laiką buvo iššūkis, JKLJS yra dėkinga visiems, prisidėjusiems prie organizavimo bei informacijos sklaidos.

---

⁶ JKLJS pirmininkė 2018 m. ir tyrimo projekto vadovė Jungtinėje Karalystėje.

Taip pat straipsnyje aptariamas poreikis rengti tolesnius tyrimus apie Jungtinėje Karalystėje gyvenančią lietuvių jaunimą. Pateikiama pasiūlymų apie alternatyvias metodologijas bei reflektuojamos tyrimo metu įgytos patirtys.

Praktinės metodologinės pastabos

Idėja rengti kokybinį tyrimą kilo siekiant tiek išplėsti praeityje atliktus kiekybinius tyrimus, tiek sužinoti daugiau apie Jungtinėje Karalystėje gyvenančią lietuvių jaunimą. Šiuo tikslu Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo sąjunga (JKLJS) užmezgė produktyvią partnerystę su VDU Išeivijos institutu, kartu aptarė, suplanavo ir suorganizavo jaunimo reemigracijos nuostatų tyrimą.

JKLJS beveik visą savo veiklą vykdo Londone, bet tyrime siekė atspindėti platesnę Jungtinėje Karalystėje gyvenančio lietuvių jaunimo vaizdą. Todėl keturias diskusijas buvo nuspręsta rengti regioniniuose miestuose, kuriuose yra nemaža lietuvių, tarp jų ir lietuvių studentų, koncentracija. Organizatoriai ieškojo miestų, į kuriuos būtų nesunku diskusijų vedėjams nuvykti bei grįžti tą pačią dieną. Pavyzdžiui, buvo svarstyta vykti į Škotijos šiaurės rytuose esantį Aberdyno miestą, bet dėl kelionės kaštų bei laiko sąnaudų teko pasirinkti Edinburgą, kaip lengviau pasiekiamą Škotijos miestą. Dėl tų pačių priežasčių buvo pasirinkti Birmingamo, Lydso bei Mančesterio miestai.

Pradžioje buvo tikimasi pasiekti mažiau tirtas ir sunkiau pasiekiamas jaunimo grupes: jaunos lietuvius, gimusius Jungtinėje Karalystėje jau po 1990 m. ar atvykusius čia vaikystėje; jaunas žmones, kurie jau yra sukūrę šeimas, ar tuos, kurie gauna mažesnes pajamas ir nėra išitraukę į bendruomenės veiklą. Visgi susidūrėme su sunkumais pasiekti šiuos individus. Dalyvauti tyrime buvo kviečiama per pagrindinį informacinį tinklą – *Facebook* socialinį puslapį, kurį seka daugiau nei penki tūkstančiai žmonių. Taip pat skelbimas buvo pavišintas ir tarp kitų lietuvių bendruomenių Jungtinėje Karalystėje. Buvo kviečiama ir asmeniškai, rašant elektroninius laiškus bei žinutes *Facebook* tinkle. Tai ypač padėjo susisiekti su žmonėmis Londone. Tyrimą pristatėme ir dalyvius kvietėme kitų JKLJS renginių metu – diskusijose, protmūšiuose, socialiniuose renginiuose.

Jei Londone šie dalyvių paieškos metodai pasiteisino, regionuose, kur JKLJS žinomas ir pasiekiamas yra mažesnis, buvo susidurta su sunkumais. Dėl šios priežasties buvo pasirinktas lengvesnis ir pragmatiškesnis metodas rinkti dalyvius. JKLJS

sisisiekė su regioninėmis lietuvių studentų bendruomenėmis, kurios veikia didžiuosiuose universitetuose ir kiekvieną iš jų sudaro nuo keliolikos iki kelių dešimčių jaunų lietuvių. Bendradarbiavimas su studentų bendruomenėmis taip pat turėjo kitą privatumą – buvo išspręstas patalpų klausimas. Kadangi tyrėjai bei savanoriai negyveno regioniniuose miestuose, rasti nemokamas patalpas, kur būtų galima įrašinėti ir privačioje erdvėje kalbėtis lietuviškai, būtų buvę sudėtinga tiek praktiniu, tiek finansiniu atžvilgiu. Tyrimo metu buvo galima naudotis nemokamomis universitetų patalpomis, kurias parūpino studentų bendruomenės.

Viena iš tokio dalyvių paieškos metodo pasekmių yra tai, jog dauguma dalyvių ne Londone vykusiose fokusuotose grupėse yra įvairių pakopų studentai, o dalis jų priklauso ir studentų bendruomenių valdyboms. Jų emigracinė patirtis yra gana trumpa, o gyvenimo Jungtinėje Karalystėje patirtis neretai apsiriboja tik studijomis. JKLJS neturėjo galimybės susisiekti su jaunais, šeimas sukūrusiais žmonėmis, dirbančiais regioniniuose miestuose. Šie yra labiau linkę įsitraukti į Jungtinės Karalystės lietuvių bendruomenės (JKLB) skyrių veiklą. Nors JKLB prisidėjo prie informacijos sklaidos, ypač Londone ir Lydse vykusiose diskusijose, pritrūko artimesnio ir platesnio bendradarbiavimo su JKLB skyriais.

Neformalus įsipareigojimas atvykti lėmė dažną dalyvavimo atšaukimą paskutinę minutę ir taip apsunkino organizavimą. Dėl šios priežasties taip pat buvo sunku užtikrinti tolygų dalyvių skaičių visose fokusuotose grupėse. Tai buvo ypač sudėtinga ne Londone vykusiose grupėse, nes visi vedėjai keliavo iš Londono ir turėjo įsigyti transporto bilietus iš anksto. Tad dalyviams paskutinę minutę atšaukus dalyvavimą ar tiesiog nepasirodžius sutartu laiku, kelionės kaštai bei vedėjų laikas nebuvo efektyviai panaudojami. Puikus to pavyzdys yra diskusija Lydso mieste, kur, nors bendradarbiavome ir su JKLB skyriumi, kuris parūpino patalpas, ir su studentų bendruomene, sulaukėme vos kelių dalyvių, o dar trys dalyviai, kurių laukėme, taip ir nepasirodė. Londone turėjusioje vykti diskusijoje dalyviai taip pat nepasirodė ir teko suplanuoti papildomą diskusiją.

Siekiant paskatinti dalyvauti tyrime, dalyviai buvo vaišinami pietumis. Ar tai turėjo įtakos dalyvių pritraukimui, nėra aišku, nes dalyviai neretai visiškai nesidomėjo vedėjų atneštomis vaišėmis, nors diskusijos buvo rengiamos pietų metu. Siekiant ateityje panašiuose tyrimuose padidinti dalyvių aktyvumą ir skaičių, gali tekti apsvarstyti nedidelio finansinio atlygio skyrimą dalyviams.

Tyrimo iššūkiai ir organizacinė vertė

Pagrindiniai iššūkiai buvo susiję su dalyvių skaičiumi ir geografinė tyrimo apimtimi. Norint pritraukti kuo daugiau jaunimo ir siekiant maksimalaus reprezentatyvumo, tyrimas buvo vykdomas penkiuose Didžiosios Britanijos miestuose. Esminiai iškilę iššūkiai buvo susiję su kelionių organizavimu bei savanorių ir vedėjų galimybės dalyvauti.

Komunikacijos iššūkis

Komunikacija šiuo atžvilgiu buvo esminis kriterijus. JKLJS susisiekė ir patikėjo studentų sąjungoms bei kitoms lietuvių bendruomenėms ne tik parūpinti patalpas, bet taip pat ir pasidalinti kvietimu savais komunikacijos kanalais. Su atskiromis studentų bendruomenėmis buvo aptartas tinkamiausias laikas, atsižvelgiant į jų pačių patirtis organizuojant renginius, akademinį kalendorių bei galimybes gauti patalpas.

Tyrimo trukmės iššūkis

Tyrimo rėmėjui (Jaunimo reikalų departamentui) buvome įsipareigoję suorganizuoti ir įgyvendinti diskusijas per du mėnesius (2018 m. rugsėjo–spalio mėn.), todėl dėl kiekvienos atšauktos ar dėl dalyvių stokos nukeltos diskusijos kildavo rizika, kad tyrimas nebus laiku atliktas. Būtent dėl laiko trūkumo buvo pasirinkta bendradarbiauti su studentų sąjungomis, nes pavienių dalyvių (ypač sunkiau pasiekiamų, neįsitraukusių į bendruomenę) kvietimas būtų užėmęs daug daugiau laiko. Tai buvo ypač svarbu, turint omenyje, jog ruduo dažnai yra intensyvus metas studentams ir ne visi gali rasti laiko dalyvauti tyrime neturėdami didesnės motyvacijos.

Projekto komandos įgūdžių iššūkis

Vienas iš reikšmingesnių iššūkių buvo ir JKLJS komandos įgūdžių trūkumas. Planuojant tyrimą nebuvo įvertinti būsimų vedėjų savanorių įgūdžiai ir nebuvo identifikuoti įgūdžių trūkumai, kuriuos būtų buvę galima sumažinti suorganizavus atitinkamus mokymus. Ne visi klausimai buvo pakankamai išplėtoti diskusijų metu dėl tyrėjų vedėjų įgūdžių trūkumo vesti fokusuotų grupių interviu. Iš diskusijų dalyvių buvo galima išgauti įdomesnių įžvalgų, tačiau tam trukdė praktikos, teorinių bei metodologinių žinių trūkumas. Ateityje rengiant panašius tyrimus būtų naudinga iš anksto

apsvarstyti šį klausimą ir, jei yra galimybė, interviu vedėjams suorganizuoti atitinkamus mokymus. Visgi svarbu nepamiršti, jog vedėjai savanoriai, būdami tiriamosios grupės nariai, turėjo unikalių įžvalgų ir artimesnį kontaktą su tiriamąja grupe. Tai galimai leido sukurti saugią erdvę ir išgauti asmeniškesnių įžvalgų fokusuotų diskusijų metu.

Tyrimas taip pat pareikalavo iš JKLJS narių nemažai laiko resursų. Diskusijos vyko savaitgaliais ir neretai kelionė bei interviu transkribavimas užimdavo abi savaitgalio dienas – tai yra didelis įsipareigojimas dirbant savanoriškais pagrindais. Ateityje transkribavimą galima perduoti įgudusiems tyrėjams ar praktikams, išmanantiems tokio darbo principus, numatant atitinkamą lėšų kiekį šiam darbui atlyginti.

Lietuvių migracijos tyrimų „nuovargis“

Pagaliau kyla klausimas, ar jauni Jungtinėje Karalystėje gyvenantys lietuviai nėra išvarginti panašių tyrimų. Nors fokusuotų grupių interviu nėra dažnai organizuojami, o gal net ir pavienis atvejis, tačiau viešojoje erdvėje bent kelis kartus per metus yra prašoma dalyvauti tyrimuose apie diasporą ir emigraciją. Nors dažniausiai šie tyrimai vyksta apklausos forma, tačiau motyvacija dalyvauti Lietuvos institucijų organizuojamuose tyrimuose gali būti sumažėjusi būtent dėl tokių tyrimų gausos bei abejotinos buvusių tyrimų naudos pačiai diasporai.

Organizacinė vertė

Nepaisant šių iššūkių, tyrimas turėjo ne tik mokslinės, bet ir organizacinės vertės Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo sąjungai. Mokslinių tyrimų organizavimas yra visiškai nauja Sąjungos veikla, tad šis projektas sėkmingai padėjo pamatus ateities tyrimams ne tik visos lietuvių diasporos, bet ir būtent jaunimo, tapatybės virsmų ir migracinių patirčių klausimais. Projektas taip pat padidino organizacijos ambicijas, išplėtė partnerių ratą bei sustiprino ryšius su regioninėmis lietuvių organizacijomis Jungtinėje Karalystėje.

Tyrimas taip pat suteikė galimybę artimiau bendradarbiauti su studentų sąjungomis ir fiziškai nuvykti į skirtingus miestus bei universitetus, taip padidinant JKLJS žinomumą. Šios kelionės taip pat buvo puiki proga susipažinti su sąjungomis, išklauti jų organizacines patirtis, planus ir galimybes bendradarbiauti. Lietuvių jaunimas Jungtinėje Karalystėje sudaro įvairią ir sąlygiškai aktyvią grupę, universitetuose veikia

aktyvūs studentų klubai, juos nesunku pasiekti per socialines medijas ar elektroniniu paštu. Todėl JKL sąjungai, kaip šią grupę reprezentuojančiai organizacijai, buvo svarbu susipažinti su vietos bendruomenių realijomis ir iššūkiais.

Tyrėjos dienoraštis: subjektyvūs įspūdžiai

Visas diskusijas vedė JKLJS pirmininkė Marija Antanavičiūtė ir vicepirmininkas Elijus Jakavickas. Kai kuriose – abu, kai kuriose – tik vienas iš jų kartu su kitais JKLJS savanoriais. Jų santykis su tiriamaisiais buvo sąlygiškai artimas, nes abu vedėjai yra tiriamosios bendruomenės dalis. Tai vienaip ar kitaip paveikė diskusijas, kartu ir gautus duomenis.

Vedėjams beveik neišvengiamai teko susitikti su kai kuriais interviu dalyviais ankstesniuose renginiuose ar bendrauti internetu aptariant jaunimo bendruomenės reikalus bei aktualijas. Kai kurie dalyviai buvo pakviesti į diskusijas asmeniškai kitų JKLJS valdybos narių bei savanorių, tad jie taip pat turėjo tam tikrą santykį su organizacija. Šiame kontekste diskusijų vedėjai nebuvo nepriklausomi stebėtojai, bet aktyvūs bendruomenės nariai, į problemas galintys žiūrėti „iš vidaus“. To privalumas – buvo gana greitai įgautas dalyvių pasitikėjimas bei sukurta diskusijai palanki dinamika. Neišskiriant nė vienos grupės, dalyviai buvo atsipalaidavę, diskusijoje dalyvavo drąsiai ir išsakytos nuomonės buvo itin asmeniškoms, paremtos asmenine ar artimųjų bei draugų patirtimis.

Abiejų vedėjų asmeninės patirtys – atvykimo į Jungtinę Karalystę, studijų bei darbo paieškų – buvo panašios į dalyvių išsakytas patirtis. Dažnai pasibaigus diskusijai ir išjungę diktofoną pasidalindavome savo gyvenimiškomis patirtimis, pritardami dalyvių išsakytoms pozicijoms. Abu vedėjai tyrėjai buvo vyresni nei dauguma diskusijų dalyvių ir tai leido sukurti šiokią tokią distanciją nuo dalyvių. Interviu vedėjams buvo sunku nedalyvauti diskusijose pritariant dalyvių išsakytoms pozicijoms, nes jos dažnai buvo panašios ar net sutapo su vedėjų ankstesne asmenine patirtimi.

Taip pat buvo svarbu suprasti, kokia iš tiesų jautri ši tema buvo diskusijos dalyviams: dažnai jų pasisakymuose, tiesiogiai ar netiesiogiai, buvo galima girdėti ateities viltis, svajones bei lūkesčius. Kitų pasisakymai buvo paremti skaudesne asmenine patirtimi, pvz., apie lietuvių požiūrį į homoseksualius asmenis, galimybes sukurti verslą Lietuvoje ar darbo paieškos galimybes Jungtinėje Karalystėje. Taip pat reikėtų turėti omenyje, jog nemaža dalis šių diskusijų dalyvių, ypač studentai, dar tik prisijungs prie

darbo rinkos artimoje ateityje. Itin tikėtina, kad jų nuomonė dėl grįžimo į Lietuvą dar keisis priklausomai nuo to, kaip sėkmingai jie integruosis į Jungtinės Karalystės darbo rinką. Jų emigracinė patirtis dar nėra konsoliduota ar baigtinė, dauguma dalyvių dar nėra gavę patirties, kurios siekė išvažiuodami – baigti mokslus, įgyti darbo patirties ir profesinių įgūdžių.

Jauniems žmonėms kalbant apie sprendimus atvykti į Jungtinę Karalystę mokytis ar dirbti, buvo pabrėžta tokio sprendimo, arba, kaip įvardijo keletas dalyvių, emigracijos kaina - tiek finansinė, tiek asmeninė. Šiose išvalgose buvo galima užčiuopti ir gilesnius savivertės svarstymus, kurie daro įtaką ateities planams. Ne vienas dalyvis išreiškė norą grįžti į Lietuvą, bet neretai atrodė, jog tikrosios kliūtys yra susijusios ne su realių galimybių nebuvimu, bet su žmonių Lietuvoje bei jų pačių savęs vertinimu.

Šiuo atveju, nesant tvirtų įrodymų, galima tikėtai numanyti, jog nepriklausomi profesionalūs diskusijos vedėjai būtų giliau išklaušę dalyvius apie jų patirtis. Vedėjams buvo sunku kritiškai vertinti prielaidas, kurios tiek vedėjams, tiek dalyviams atrodė savaime suprantamos. Tokios savaime suprantamos prielaidos, tikėtina, yra svetimos lietuvių bendruomenei Jungtinėje Karalystėje nepriklausantiems žmonėms. Tačiau galbūt lietuvių jaunimui Jungtinėje Karalystėje nepriklausantys tyrėjai-vedėjai būtų pakeitę ir diskusijų dinamiką, dalyviai galimai būtų mažiau atsipalaidavę ir atviri.

Rekomendacijos

Šis tyrimas buvo organizuojamas beveik pusę metų, tad per šį laiką jo tikslai ir forma keitėsi nuo pradinės vizijos. Nepaisant to, tyrimas suteikė naudingų organizacinių pamokų tiek JKLJS, tiek VDU Išeivijos instituto tyrėjams. Jo metu buvo surinkta naudingos medžiagos, kuri, tikimės, prisidės prie kitų jaunimo migracijos tyrimų bei leis geriau suprasti lietuvių diasporos ypatybes. Pradinis tyrimo tikslas – įtraukti ir tirti mažiau aktyvias jaunimo grupes, lietuvių jaunimą, užaugusį arėjusį į mokyklą Jungtinėje Karalystėje, — vis dar yra svarbus ir gali būti įvykdytas ateities tyrimuose. Ketinant rengti tolesnius lietuvių migracijos tyrimus, siūlytume apsvarstyti šias įgytas patirtis ir teikiamas rekomendacijas.

Ateityje į tiriamųjų grupę verta būtų įtraukti ne tiek atvykusius studijuoti, kiek tuos, kurie yra arba užaugę lietuviškose šeimose Jungtinėje Karalystėje, arba jau yra sukaupę nemažai gyvenimo užsienio šalyse patirties. Studijų metai yra tarpinis variantas, kai jaunimas, be didesnės darbo patirties, nėra užtikrintas ateitimi bei nėra sukaupęs

pakankamai gyvenimo užsienio šalyje patirties reflektuoti santykio su Lietuva ateityje. Tai ypač aktualu tiriant studentų, kurie baigė mokyklą Lietuvoje ir teturi keletą metų gyvenimo užsienyje patirties, nuostatas, o dirbantieji, sukūrę šeimas bei paaugliai, kurie santykį su Lietuva kūrė jau užsienio šalyse, galėtų pasiūlyti kitokią bei analitiškai turtingesnę perspektyvą.

Rengiant panašius tyrimus kitose šalyse, taip pat verta apsvarstyti fokusuotų grupių interviu metodo tinkamumą. Jungtinėje Karalystėje, kurioje yra kelios dešimtys universitetų, kuriuose veikia studentų sąjungos bei organizuoti bendruomenių skyriai, yra nesudėtinga dalintis informacija ir suburti dalyvius be didesnių resursų. Visgi atsižvelgiant į sunkumus ieškant dalyvių, organizuojant susitikimus, surandant patalpas konkrečiai datai, prieš pradėdami darbus, būsimų tyrimų rengėjai turėtų apsvarstyti ir įvertinti praktinę tyrimo įgyvendinimo pusę ir metodų tinkamumą. Dėl minėtų praktinių priežasčių giluminio interviu metodas būtų tinkamesnis ir patogesnis. Giluminio interviu metodą būtų galima taikyti ir toliau tiriant Jungtinėje Karalystėje gyvenančių lietuvių jaunimą. Pavyzdžiui, bendruomenei yra žinomi pavieniai jauni žmonės, užaugę mišriose lietuvių šeimose, kurių patirtis būtų itin įdomi svarstant lietuviškos tapatybės klausimą. Norint pasiekti šiuos asmenis, kvietimas į giluminį interviu būtų efektyvesnis nei į fokusuotos grupės diskusiją.

Bendradarbiavimo aspektas yra ypač svarbus ateities tyrimuose. Norint daugiau sužinoti apie lietuvių jaunimą, gyvenančių ne Lietuvoje, tyrėjų, akademikų ir jaunimo grupių, tiek formalių (JKLJS, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos ir kitų lietuvių jaunimo sąjungų), tiek mažiau formalių, bendradarbiavimas yra būtinas. Taip pat svarbu efektyviai bendrauti bei palaikyti ryšius su institucijomis Lietuvoje, kurios tyrimų duomenis galėtų panaudoti rengiant strategijas ir projektus, susijusius su jaunimo diaspora. Pasaulio lietuvių bendruomenė (PLB) bei atskirų šalių lietuvių bendruomenės taip pat turėtų būti įtrauktos į partnerystes, ypač siekiant platesnės informacijos sklaidos ir didesnio dalyvių skaičiaus. Reikėtų taip pat paminėti finansavimo klausimą. Nors šį tyrimą finansavo Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, didelę dalį tyrimo (diskusijų organizavimas, vedimas, interviu įrašų transkribavimas) savanoriškai atliko JKLJS komanda. Tai lėmė didelį organizacinį bei asmeninį įsipareigojimą laiko bei darbo atžvilgiu, kurį taip pat derėtų turėti omenyje rengiant bei finansuojant panašius tyrimus. Šio tyrimo patirtis parodė, kad efektyvios organizacinės partnerystės, tikslinga komunikacija tarp jų bei išankstinis planavimas yra būtini rengiant lietuvių jaunimo migracijos tyrimus ateityje.

Fokusuotų grupių ir dalyvių portretai

Ingrida Celešiūtė

Kalbant apie Lietuvos jaunimo migracijos tyrimus, pastebėtina, kad dėmesys yra skiriamas studentų nuostatoms ir ketinimams emigruoti bei Lietuvos jaunimo migracinėms nuostatoms bendrąja prasme^{7, 8, 9}. Nors lietuvių grįžtamosios migracijos nuostatos yra paliečiamos bene kiekviename moksliniame tyrime – tai yra neišvengiama dažno migracijos naratyvo dalis, - lietuvių jaunimo reemigracijos nuostatos ir procesai dar yra tyrinėtina sritis. Šis Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo tyrimas yra naujas tuo, jog, tiriant Lietuvos jaunimo migracijos procesus, dėmesys skiriamas ne Lietuvos studentų nuostatoms emigruoti, bet užsienio šalyje gyvenančių (reziduojančių) jaunuolių nuostatoms sugrįžti.

Tokia tyrimo prieiga, pasitelkiant fokusuotų grupių interviu metodą¹⁰, atveria galimybes įvertinti ne tik LR institucijų kuriamas grįžtamosios migracijos priemones ir jų efektyvumą, bet ir stebėti tarp Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo dominuojantį grįžimo ar negrįžimo į Lietuvą diskursą.

Nepaisant to, pasirinkta tyrimo prieiga dėl laiko stokos, gana ambicingų tikslų ir bandomosios (pilotinės) savo prigimties neišvengiamai sukėlė ir tam tikrų iššūkių, tokių kaip informantų paieška per ribotą laiką, interviu patalpų paieška skirtingose Jungtinės Karalystės vietose, interviu vedimas, transkribavimas ir kt.¹¹ Šie aspektai, kuriems dėl panašių projektų patirties ir laiko stokos nebuvo kaip reikiant pasiruošta, darė įtaką sklandžiai tyrimo eigai, tačiau nesutrukdė įgyvendinti projektą.

Tyrimas buvo vykdomas jungtinėmis JKLJS ir VDU tyrėjų pastangomis. Šis bendradarbiavimas ir tyrimo formatas, kai duomenis renka tos pačios tiriamosios grupės nariai, o analizę atlieka mokslininkai, buvo naujas abiem pusėms, pareikalavęs

⁷ E. Ramanauskaitė, J. R. Vaišnys, A. Kairaitytė, A. Buivydas, *Lietuvos akademinio jaunimo migracija. Studijų aplinkos įtaka sprendimams*, Mokslo studija, 2013, Kaunas.

⁸ D. Krupickaitė, R. Aidis, *Jaunimo emigracijos tyrimas: Lietuvos universitetinių aukštųjų mokyklų studentų nuostatų emigruoti*, Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos, 2007, 3 p. 36–50.

⁹ A. Tiškutė, J. Sondaitė, *Kokybinė studentų ketinimų emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje socialinių ir psichologinių veiksnių analizė*, Socialinis darbas, 2011, 10(2), p. 365–376.

¹⁰ A. J. Onwuegbuzie, W. B. Dickinson, N. L. Leech, A., G. Zoran, *A Qualitative Framework for Collecting and Analyzing Data in Focus Group Research*, *International Journal of Qualitative Methods* 2009, 8(3), p. 1–21.

¹¹ Apie organizacinis tyrimo iššūkius skaitykite M. Antanavičiūtės straipsnyje šiame leidinyje, p. 26–34.

nuolatinės komunikacijos ir prisitaikymo prie kintančių aplinkybių viso projekto eigoje.

Interviu klausimyną ir surinktų duomenų analizę parengė VDU mokslininkai, o fokusuotų grupių interviu organizacinį darbą atliko bei interviu vedė JKLKS nariai. 2018 m. spalio 13 d. Lydse vykusiame interviu dalyvavo ir šio straipsnio autorė.

Bandomasis projekto interviu buvo atliktas 2018 m. rugpjūčio mėn. Londone. Po jo klausimynas buvo pakoreguotas pagal interviu moderatorių pastebėjimus.

Fokusuotų grupių portretai – nuo Londono iki Edinburgo

Nors pirminis tyrimo tikslas buvo analizuoti tiek studijuojančio, tiek dirbančio jaunimo bei jaunų šeimų grįžimo į Lietuvą nuostatas, daugumą fokusuotų grupių interviu dalyvių sudarė studijuoti atvykę ir vis dar studijuojantys arba neseniai studijas baigę jaunuoliai nuo 19 iki 28 m. amžiaus¹². Tarp interviu dalyvių buvo ir dirbančių jaunuolių, tačiau jaunimo, atvykusio turint tikslą dirbti, arba, kitaip tariant, darbo migrantų, pozicijos tyrime neatspindimos. Su ekonominio, arba darbo, migranto pozicija susidurta tik Lydso grupėje, tad ją naudojame kaip kontrastą, išryškinantį studentiško lietuvių jaunimo reemigracijos nuostatas.

Londonas (bandomasis interviu)

Interviu dalyvavo 4 vyrai ir dvi moterys nuo 23 iki 28 m. amžiaus, 4 iš jų – sukūrę šeimas, visi vaikų dar neturintys, su aukštuoju arba aukštesniuoju išsimokslinimu. Dauguma dažnai palaiko ryšius su lietuviais, gyvenančiais JK. Gyvenimo JK patirtis – nuo 2 iki 8 m. Tai bene vyriausia interviu grupė, reprezentuojanti po studijų JK pasilikusį dirbti jaunimą, tad viena svarbesnių diskusijos eigoje išsirutuliojusių temų – požiūris į darbuotoją Lietuvoje.

Birmingamas

Diskusijoje Birmingame dalyvavo 2 vyrai ir dvi moterys nuo 19 iki 22 m. amžiaus, 2 iš jų sukūrę šeimas. Visi studijuojantys, 3 dalyviai studijuoja techninius mokslus, vaikų neturi. Gyvenimo JK patirtis – nuo 2 iki 3,5 m. Šiai grupei būdinga tai, kad 3 dalyviai, studijuodami JK, praktikas atliko Lietuvoje. Diskusijos metu reagavo į vienas kito

¹² Plačiau apie tai skaitykite M. Antanavičiūtės straipsnyje šiame leidinyje, p. 26–34.

komentarus, įsitraukė į bendrą pokalbį. Labiau išsiskyrė ir dominavo 22 m. ištekėjusi mergina.

Mančesteris

Mančesterio diskusijoje dalyvavo 2 vyrai ir 3 moterys nuo 20 iki 24 m. amžiaus, visi šeimų dar nesukūrę, vaikų neturi, 4 studijuoja, 1 dirba. Gyvenimo JK patirtis – nuo 2 iki 8 m.

Šiai grupei būdinga tai, kad dalyviai sugebėjo palaikyti konstruktyvią diskusiją, pozityviai reagavo į vienas kito komentarus, įsitraukė į gilesnius apmąstymus, buvo atviri, nemažai juokavo.

Edinburgas

Diskusijoje dalyvavo Edinburgo universiteto lietuvių studentų bendruomenės nariai – 7 vyrai ir 3 moterys, dauguma nuo 19 iki 24 m. amžiaus. Vienas dalyvis – 28 m. 7 dalyviai studijuoja (5 informatiką), 2 dirba, nei vienas sutuoktinio ir vaikų dar neturi, dauguma dažnai bendrauja su lietuviais. Gyvenimo JK patirtis – nuo 1 iki 6 m.

Interviu dalyvių daugumą sudaro vyrai, tad dominuoja racionali nuomonė, grupėje vyrauja draugiška atmosfera, juokaujama, ryškios savirealizacijos ir karjeros temos.

Lydsas

Diskusijoje Lydse dalyvavo 2 moterys: 27 m. – dirbanti, turinti vidurinį išsimokslinimą, ir 20 m. amžiaus – pirmus metus studijuojanti. Vyresnioji dalyvė JK gyvena beveik 10 m., yra susižadėjusi ir turi vieną vaiką. Jaunesnioji – neištekėjusi ir vaikų neturi.

Šios fokusuotos grupės išskirtinumas – ryškūs dalyvių patirčių, išsimokslinimo ir tikslų skirtumai. Nors tarpusavio diskusija vyko, viena dalyvė atstovavo neseniai atvykusiam ir studijuojančiam jaunimui, kita – dirbančiam, vaikus auginančiam ir niekada JK nestudijavusiam jaunimui, t. y. ekonominiams, arba darbo, migrantams.

Londonas

Diskusijoje Londone dalyvavo 5 moterys nuo 22 iki 24 m. amžiaus – 2 dirbančios, 2 studijuojančios, 1 ir dirbanti, ir studijuojanti. Visos dalyvės yra netekėjusios ir vaikų

neturi. Gyvenimo JK patirtis – nuo 1 iki 6 m. Viena dalyvė šalyje gyvena nuo 1996 m., periodiškai grįžta į Lietuvą. Šios grupės išskirtinumas – ryškus interviu moderatorių vaidmuo įsijungiant į bendrą diskusiją, draugiška atmosfera. Svarstant grįžimo į Lietuvą galimybes išryškėjo mišrios šeimos ir partnerio ne lietuvio klausimas.

Analizės objektas – fokusuotų grupių diskursai

Analizuojant fokusuotų grupių interviu medžiagą buvo pasirinkta daugiau dėmesio skirti ne atskirų dalyvių pozicijoms, bet fokusuotų grupių diskursams¹³ nusakyti – kaip dalyviai bendrauja tarpusavyje, kokiais klausimais nuomonės sutampa, kokių iškyla prieštaravimų, kaip grupėje konstruojamos grįžimo į Lietuvą nuostatos.

Nepaisant to, svarbu įvertinti ir individualias dalyvių charakteristikas, ir kokią Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo archetipą formuoja bendras individualių charakteristikų paveikslas: kaip jie mato save ir kitus, kas šiems žmonėms rūpi, kokius žodžius vartoja, su kuo tapatinasi. Šis pjūvis leis geriau suprasti, kodėl ir kaip gimsta grįžimo arba negrįžimo į Lietuvą nuostatos, kiek labiau pajauti kontekstą, formuojantį lietuvių jaunimo reemigracijos diskursą.

Dalyvio veidas

*Tarp studentų, kiek aš kalbėjau [su jais], yra 4 grupės studentų. Tai yra tokie kaip aš, kurie atvažiavo čia pasimokyti ir grįžti į Lietuvą, kuriems Lietuvoj yra gerai. Tada yra antra grupė, kuriems gerai ir Lietuvoj, gerai ir čia, bet liksiu čia. Tada yra trečia grupė, kuriems čia labai gerai, čia išvis pasaka. Yra ketvirta grupė lietuvių, kurie nenori turėti ryšių su Lietuva. Jie net į lietuvių šituos [ren-
ginius] neateina. (M-20, studijuoja, 2 mėn., Lydsas)¹⁴*

Nors šios dalies tikslas nėra pristatyti interviu ištraukoje įvardijamas jaunimo grupes, citata pateikiama kaip nuoroda, leidžianti geriau suprasti čia pristatomas jaunimo patirtis ir savivokas. Net ir neatstovaudami visoms šioms grupėms, diskusijų dalyviai savo pasakojimuose sąmoningai ar nesąmoningai reflektuoja ir kitus požiūrius, tad

¹³ D. W. Stewart, P. N. Shamdasani, & D. W. Rook, *Applied Social Research Methods: Focus groups*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2007, p. 112–113.

¹⁴ Dalyviai buvo koduojami pagal lytį ir amžių, jei šis yra žinomas. Tad, pavyzdžiui, M-20 reiškia 20 m. amžiaus moterį, V2-24 reiškia antrąjį, 24 m. amžiaus diskusijos dalyvį vyrą. Cituojant interviu duomenis, pateikiama išsamesnė informantų sociodemografinių duomenų informacija: amžius, užsiėmimas, laikas, praleistas užsienio šalyje, miestas. Ši informacija nėra pateikiama tuo atveju, jei informantai jos nepateikė.

tyrimo dalyvių pasakojimas (arba naratyvas) yra ir platesnio konteksto atspindys. Kitaip tariant, šis platesnis kontekstas neišvengiamai tampa ir asmeninio naratyvo dalimi.

Žvelgiant į tyrimo dalyvių charakteristikas, pasakojimą apie save – apie tai, „kas aš esu“, galima išskaityti iš bene visų suplanuotos analizės pjūvių, todėl šioje dalyje naudojamos interviu ištraukos gali pasikartoti ir kituose poskyriuose bei leidinio dalyse. Šiame pasakojime galima išskirti kelias ryškesnes sritis: savivoką ir savo vertės suvokimą, savirealizacijos ir tobulėjimo poreikį, požiūrį į Lietuvą ir skirtumą tarp studentiško ir ekonominio (darbo) migranto tapatumo.

Savivoka, refleksija ir savivertė – elito grupės tapatumas?

Fokusuotų interviu diskusijose dalyvavusių lietuvių jaunimą pirmiausia galima apibūdinti kaip tą, kuris geba įvertinti savo, kaip išvykusiųjų iš Lietuvos, arba „emigrantų“¹⁵, būvį bei savo santykį su valstybe. Tyrimo dalyvių daugumą sudaro studijuoti atvykęs lietuvių jaunimas (vis dar studijuojantis arba neseniai studijas baigęs), tad jiems nėra būdingos ekonominių migrantų įvardijamos išvykimo priežastys, dažnai grindžiamos nusivylimo valstybe jausmais ir noru gauti. Santykyje su Lietuva šio tyrimo dalyviai save suvokia kaip tuos, kurie negali būti įtikinti žodžiais, neturinčiais jokio arba įtikinamo turinio:

Tai [valstybės parama] labiausiai aktualu iš tikrųjų studentams, kurie išvažiuoja kažkur studijuoti, nes jaučia, kad jų Tėvynė, sakykim, kažkokią paramą duoda, yra kažkaip į juos suinteresuota, labiau negu kai išvažiuoji ir girdi, kai tau už nugaros rėkia: bet tai grįžk, be jokios priežasties. (Vyras, Edinburgas)

Tai yra ne tik save ir savo aplinką, bet ir bendrą lietuvių jaunimo migracijos situaciją gebantis reflektuoti jaunimas. Tai, žinoma, nestebina, nes kalbama apie aukštojo išsimokslinimo siekiančius ar jį jau įgijusius žmones, kuriems diskusijos panašiomis temomis nėra svetimos ar neįprastos. Štai trys iš keturių Mančesteryje vykusios diskusijos dalyvių

¹⁵ Į Jungtinę Karalystę studijuoti atvykusieji (studijuojantys ir / ar po studijų pasilikę dirbti) šiame tyrime emigrantais nevadinami. Nors tyrimo objektas yra reemigracinės lietuvių jaunimo nuostatos (nes tai procesas, kurį tiriamo), sąvoka „emigrantas“ yra per plati, kad ją būtų galima taikyti šio tyrimo dalyviams apibūdinti. Tikslumo dėlei tyrimo dalyviai įvardijami kaip Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimas. „Emigranto“ ar „išvykusiojo iš Lietuvos“ sąvokos (dėl bendro emigracijos diskurso ir viešojoje erdvėje vartojamų apibrėžimų), atsiranda pačių dalyvių pasakojimuose. Tad sąvoka „emigrantas“ šiame tyrime yra eminė (angl. *emic*) – kylanti daugiau iš pačių dalyvių refleksijų nei iš duomenų analizės.

dažnai palaiko ryšius su lietuviais, visi studijuoja, du dalyviai yra įgiję magistro laipsnį. Diskusijos metu atsiskleidžia jų gebėjimas diskutuoti ir reflektuoti:

V2-24: Yra žmonių, kurie puikiai supranta, kad Lietuvoje faina, yra jų gimta kalba, šeima, draugai ir t. t.

M2-24: Bet yra ir tokių, kurie vaikšto ant lyno, sakykim, ir juos į vieną ar į kitą pusę patemps, tai galbūt tokie grįžtų. Kad ir kas antras grįš, vis daugiau. (V2-24, studijuoja, 6 m.,; M2-24, dirba, 8 m., Mančesteris)

Kitas svarbus aspektas, nusakantis tyrimo dalyvių charakterį, yra grupės tapatybė, įvardijama kaip „mes“. Galbūt tai lėmė pasirinktas tyrimo metodas ir siekis išsiaiškinti ne tiek individų, kiek grupės nuomonę ir nuostatas. Individualiuose interviu ši grupės tapatybė greičiausiai nebūtų išryškėjusi. Tad ne visai tikslu būtų sakyti, kad tapatybė „mes“¹⁶ yra tikrai eminė, nepadiktuota nei tyrimo aplinkos, nei tyrimo klausimų. Vis dėlto kalbėjimas ne tiek savo, kiek grupės vardu dalyviams leido neprisiimti individualios atsakomybės už savo nuomonę krūvio bei atviriau išsakyti asmeninius požiūrius, kurie individualiuose interviu galbūt ir neatsiskleistų:

Dabar mūsų tas reference point [atskaitos taškas] yra kitoks, negu žmonių, kurie yra Lietuvoj. <...> Mes turim šičia susiformavę savo supratimą apie tai, kaip dalykai turi veikti, ir tada, jeigu mes esam įpratę, kad nu bus kažkokių tų nu tobulėjimo galimybių. Ir jeigu jų nėra tenai, mes greičiausiai tą matysim [...] su tuo, ką mes turim šičia. (M2-22, studijuoja, 3 m., Birminghamas)

Įdomus „mes“ tapatybės (jei daroma prielaida, kad ši tapatybė egzistuoja ir už fokusuotos grupės diskusijos ribų) aspektas yra greitas jos įgijimas. Tam nereikia nei keleto metų, regis, pakanta vos kelių mėnesių. To pavyzdys yra interviu iš Edinburgo. Nuomonę išsako 19 m. mergina, į JK atvykusi 2018 m. – t. y. prieš keletą mėnesių. Diskusijoje apie Lietuvos paramą studijuojančiam lietuvių jaunimui ji sako: „Būtų labai gerai, kad kiti žmonės Lietuvoje žinotų, kad mes tokie egzistuojame ir parodytų susidomėjimą mumis“. (M8-19, studijuoja, nuo 2018 m., Edinburgas)

Reikia prisiminti, kad Edinburge diskusija vyko su Edinburgo universiteto lietuvių studentų bendruomenės nariais, tad tokioje aplinkoje grupės tapatybę įgyti yra paprasčiau. O galbūt ji įgyjama dar prieš atvykimą? Atsižvelgiant į tai, šį reiškinį

¹⁶ „Mes“ tapatybė negali būti siejama su JKLJS, nes narystė organizacijoje nėra formali ir beveik visi interviu dalyviai (ypač ne Londono grupėse) organizacijai nepriklauso ir jos veiklose nedalyvauja.

galima būtų vertinti daugiau kaip išimtį nei kaip taisyklę. Tačiau norint pažvelgti, kaip greitai lietuvių jaunimas Jungtinėje Karalystėje įgyja grupės (atvykusiųjų / išvykusiųjų studijuoti, studijuojančių ar studijavusių JK) tapatybę, derėtų imtis išsamesnių tyrimų.

Pastarojoje citatoje išryškėja ir diskusijos dalyvės savivertės samprata, kuri gir-dima ir kitų dalyvių pasisakymuose. Savivertės samprata šio tyrimo kontekste – tai JK įgyto arba prarasto socialinio kapitalo, įdėto įdirbio, pastangų ir investuoto laiko suvokimas ir vertinimas. Žvelgiant į tai, kaip dalyviai kalba apie save kaip asmenį ir kaip grupę, išryškėja įvairialypė savivertės samprata: sveika (pagrįsta, argumentuota), išskaičiuota, perdėta ir pažeista.

Perdėta savivertė yra greičiau subjektyvi analitinė sąvoka, siekiant atkreipti dėmesį į galimą diskusijų dalyvių atotrūkį nuo Lietuvos socioekonominio konteksto ir savęs, kaip to, kuris yra vertas gauti (paskolas, lengvatas, dėmesį), suvokimą:

M7-21: Tai yra svarbu, nes valstybė parodytų susidėmėjimą tavimi ir kad tu jai esi svarbus.

M8-19: Taip pat būtų gerai, jei valstybė dar iš anksto konkrečiai nurodytų, kokios konkrečios darbo vietos tavęs laukia vienoje ar kitoje kompanijoje ar įstaigoje.

V4-24: Jei būtų konkretumas, kurioje pozicijoje ir kur dirbtum, tai tikrai paskatintų [sugrįžti].

V3-24: Norėčiau, kad Lietuva suteiktų ir paskolas labai geromis sąlygomis be palūkanų. (M7-21, studijuoja, 1 m.; M8-19, studijuoja nuo 2018 m.; V4-24, dirba, 5 m.; V3-24, dirba, 5 m., Edinburgas)

Kita vertus, ryškus ir „sveikos“ savivertės diskursas. Jį galima apibūdinti kaip postkolo-nijinio arba greičiau posocialistinio tapatumo¹⁷ nebuvimą, kai išvažiavimas iš Lietuvos pats savaime nesuteikia pranašumo neišvažiavusiųjų atžvilgiu:

Vedėjas: Ar jūs manot, kad lietuviai, va kaip jūs, studijuojantys užsienyje, ar jiems grįžus į Lietuvą turėtų būt, pavyzdžiui, šiek tiek didesni atlyginimai. Nes kaip jūs sakot, suinvestavot nemažai į gyvenimą čia, į studijas ir panašiai.

M2-22: Aš manau, kad galbūt... Nemanau, kad tai būtų teisinga kitų atžvilgiu,

¹⁷ K. Burrell, *Materialising the Border: Spaces of Mobility and Material Culture in Migration from Post-Socialist Poland*, *Mobilities*, (2008) 3:3, p. 353–373.

bet aš manau, kad toks dalykas kaip kontribucija prie mūsų mokslų šitų... (Studijuojama, 3 m., Birminghamas)

V1-19: Man atrodo, kad visiems lietuviams turėtų būti vienodos lengvatos, nes tai negali būti tiesiog priemonė pritraukti mus atgal, tai turi būti, kad žmonės ir neišvažiuotų, ir kad norėtų grįžti. (Studijuojama nuo 2018 m., Edinburgas)

Tarytum neutralus variantas tarp „perdėtos“ ir „sveikos“ savivertės šio tyrimo kontekste yra racionalus (arba greičiau išskaičiuotas), vartotojiškos visuomenės principais grindžiamas savęs ir kitų vertinimas, kur pagal įdėtų pastangų kiekį labiau vertingas atskiriamas nuo mažiau vertingo – vertingesnė prekė nuo mažiau vertingos. Zygmuntas Baumanas greičiausiai čia su manimi nesutiktų, nes, anot jo, vartotojiška kultūra palaiko vartotojų irracionalumą – vadovavimasi vartotojiškomis emocijomis, o ne protu¹⁸. Visgi drįsčiau apginti šį „racionalų“ (šį kartą jau kabutėse, atsižvelgiant į Z. Baumano teoriją) dalyvių požiūrį, vadindama jį pagrįstu. Nes kritikuoti šį požiūrį reikštų kritikuoti tai, ko šiuo metu nei vienas iš mūsų pakeisti dar negali. Šis išskaičiavimas, įvertinant padarytų sprendimų laimėjimus ir praradimus, racionaliai pagrindžia savosios vertės suvokimą ir kartu kuria tokį pat racionalų skirtumą tarp pasirinkusių tobulėjimo kelių per studijas ir / ar karjerą JK ir tarp tų, kurie tokio kelio nepasirinko:

Aš nežinau, galbūt studijuojant Lietuvoj tai nebūtų toks didelis faktorius, bet aš manau, kad iš dabartinės perspektyvos žiūrint, vis tiek šitos studijos buvo labai didelė ir finansinė, ir asmeninė investicija, nes vis tiek toli nuo šeimos, visai kita kultūra, toksai, sakykim, komforto sumažėjimas jaučiamas, tai ta tokia investicija, kažkaip norėtusi, kad atsipirktų ir kad nebūti toj pačioj vietoj, su tais, kurie, taip sakant... paprastesniu keliu eina. (V1-22, studijuojama, 3 m., Birminghamas)

Galima būtų klausti, ar tai yra elito grupės tapatybės apraiška? Nesiimu to vertinti, tačiau galima apie tai pamąstyti ir šia kryptimi nukreipti savo pastangas, susijusias su reemigracijos tyrimais bei politika. O gilinantis į užsienio šalyse studijuojančio lietuvių jaunimo tapatumus, migracines savijautas bei grįžtamosios migracijos nuostatas, galima turėti omenyje išsilavinimo, kaip itin vertingo simbolinio kapitalo, kaupimo reikšmę ir to sąsajas su išskirtinės – elito grupės tapatybės formavimusi¹⁹.

¹⁸ Z. Bauman, *Vartojamas gyvenimas*, Vilnius, 2011, p. 91.

¹⁹ L. J. Waters, “Roundabout routes and sanctuary schools”: the role of situated educational practices and habitus in the creation of transnational professionals, *Global Networks* 7, 4, 2007, p. 477–497.

Taip pat galima atpažinti ir pažeistos savivertės bruožų, kurie girdimi kaip noras būti norimu, valstybės dėmesio ir rūpesčio troškimas: „Tai [finansinė valstybės parama] yra svarbu, nes valstybė parodytų susidomėjimą tavimi ir kad tu jai esi svarbus“ (M7-21, studijuoja, 2 m., Edinburgas).

Savirealizacijos ir tobulėjimo poreikis

Pažeista savivertė, pasireiškianti kaip valstybės arba archetipinio tėvo ar motinos rūpesčio poreikis, yra tik viena šio tyrimo jauno žmogaus troškimų medalio pusė. Kitoje to paties medalio pusėje yra savirealizacijos ir tobulėjimo siekis:

Aš manau, dar iš tiesų ir tas, kad „mes tavęs norim“ [Lietuvos institucijų ir verslo įmonių rodomas dėmesys] yra komponentas, bet iš kitos pusės, kad šičia [JK] yra labai didelis fokusas ant to, ką mes [darbdaviai JK] tau galėsime duoti, apart algos. Kaip tu galėsi developintis [vystytis]. O, pavyzdžiui, Lietuvoj kažkaip, atrodo, na, pasižiūrėjus į kitus darbuotojus, jie visi tiesiog turi savo darbą, tiesiog ten yra.. <...> Tik darbuotojas, nieko daugiau. (M2-22, studijuoja, 3 m., Birminghamas)

V2-24: Aš tai galvoju, kad filmukai [apie Lietuvą], šeima, informacija padeda [apsispręsti sugrįžti], bet jauniems žmonėms svarbiausia jaustis, kad yra reikalingi, turėti mėgstamą veiklą ir joje tobulėti. (Studijuoja, 6 m., Mančesteris)

Tai žmonės, atvirai kalbantys apie savo karjeros, nuolatinio tobulėjimo bei savęs išmėginimo galimybes. Šis kalbėjimas, arba diskursas, itin skiriasi nuo darbo migrantų kuriamo diskurso. Jis atskleidžia norą dirbti prasmingą, tobulėti leidžiantį darbą, norą jaustis tame darbe reikalingam ir nenorą dirbti tik iš ekonominių paskatų.

Studentai vs darbo migrantai

Studijuoti atvykusio jaunuolio kuriamas diskursas nuo darbo arba ekonominių migrantų diskurso skiriasi ir požiūriu į Lietuvą. JK studijuojančių arba studijavusių šio tyrimo dalyvių požiūris į Lietuvą yra kritiškas, tačiau nuosaikus, grindžiamas daugiau faktais nei emocijomis ar neatsparumu dezinformacijai.

Kita vertus, pavyzdžiui, Edinburgo grupėje, kai kurių dalyvių kritika Lietuvos atžvilgiu pasireiškėdavo kaip sarkazmas, kylantis iš nusivylimo, į kurį kiti dalyviai priitariamai atsakydavo juoku. Nepaisant to, net ir šiame kalbėjime yra jaučiamas racionalumas, išskaičiavimas ir atsparumas dezinformacijai. Tuo tarpu ekonominių migrantų

diskurse panašus išskaičiavimas yra ryškiai sumišęs su bendruoju darbo migrantų negatyviu požiūriu į Lietuvą ir itin pozityviu požiūriu į užsienio šalį. Pateikiama kiek ilgesnė interviu ištrauka, spalvingai tai iliustruojanti:

*Bet mano požiūriu, Lietuvoj nėra tiek visko labai daug.. į mokyklą vaikams labai sudėtinga eiti, kokios knygos, kokios kainos! Vieną vaiką išleisti į mokyklą kainuoja žiauriai daug pinigų. Dabar atsirado ir tos uniformos, kurios yra labai brangios. Pratybos, knygos, tie klasių tvarkymai – jie turbūt niekada nesibaigs, nuo tų metų, kai aš pradėjau eiti į mokyklą. Labai daug mokyklos reikalauja iš vaikų, daug namų darbų, daug apkrovos. Iš vienos pusės, gal tai nėra blogai, bet kai aš leidžiu vaiką į mokyklą čia – visiškai viskas kitaip. <...> Jeigu aš gyvenčiau Lietuvoj, dirbčiau normalų darbą, vaikus išleidi į mokyklą, dirbi... Žmonės nemato vaikų! Aš čia vaiką ir matau, ir užsidirbu ir uždirbu normaliai, gyvenu. <...> Kai išgirsti per žinias [apie Lietuvą], tai galvoji, vau, tikrai, kad liūdna darosi, kai pagalvoji, kad lieka tiktai tuščios trobos ir laukai Lietuvoj. Gaila, nes Lietuva graži šalis, iš tikrųjų. Bet kad mes turim durną valstybę, tą valstybės galvą ir kad niekas negalvoja kaip pasilikti lietuviais, išlikti lietuviais, tą lietuvybę – neskiepija žmonėm, o jie žiūri savęs ir paskui sako – o, išvažiavo žmonės, o ką dabar daryt, kaip juos susigrąžint. O kad čia jų kaltė, jų intencija! Ką jie padarė, kad tie žmonės pasiliktu? Ką jie padarė? Ką jie daro jaunam žmogui, kuris baigė mokyklą ir jam reikia apsispręst – ar man išvažiaut į Angliją mokyti ar į Ameriką ir ką man duos Lietuva? Kodėl jie nepagalvoja, kad jie turi kažką tam žmogui pasiūlyti, kol jis baigs mokyklą, kad nenorėtų išvažiaut ir kažkur tęst mokslų. Jeigu jis išvažiuos, jis pajus kažkokį geresnį gyvenimą, jis nenorės grįžt. **Kam man grįžt ten, kur man nieko neduoda?** [paryškinta – I.C.] Jeigu jie negali padaryt, kad tas jaunas žmogus nenorėtų išvažiaut, tai jie negali paskui verkt, kad pusantrą milijono liko Lietuvoj iš trijų. (M1-27, dirba, 9 m., Lydsas)*

Šiame tyrime ekonominio migranto požiūrį išreiškė tik viena 27 m. dalyvė iš Lydso grupės, tad kiekybinių apibendrinimų daryti negalima, tačiau kokybinei analizei ir tyrimo įžvalgoms, atsižvelgiant į kitų lietuvių migracijos tyrimų rezultatus^{20, 21} ir į darbo migrantų diskursą viešoje erdvėje, to pakanka.

²⁰ I. Celešiūtė, *Transnacionalus mobilumas kaip moterų (pra)gyvenimo būdas: Lietuvos slaugytojos Norvegijoje*, Daktaro disertacija, 2013, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.

²¹ D. Genys, 2017, <https://pasauliolietuviai.lt/vdu-mokslininku-tyrimas-atskleide-del-ko-emigruoja-lietuviai/>, [žiūrėta, 2018 10 31]

Pateiktoje citatoje atpažįstamas gavimo aspektas atrandamas bene visose fokusuotų interviu grupėse, ypač kalbant apie grįžimo į Lietuvą perspektyvas. Perfrazuojant dalyvių pasisakymus, tai galėtų skambėti taip: „ar mano praradimai bus mažesni nei laimėjimai?“ Tarp atvykusiųjų studijuoti šis gavimo aspektas yra siejamas su asmeninio tobulėjimo, karjeros ir profesijos pritaikomumo Lietuvoje galimybėmis. Tuo tarpu cituotos Lydso grupės dalyvės pasakojime gavimo aspektas išsakomas tiesmukai: „kam man grįžt ten, kur man nieko neduoda“. Galima būtų svarstyti, kas labiau formuoja tokią poziciją – ekonominiai atvykimo į šalį motyvai kartu su įgytu arba neįgytu išsimokslinimu²² ar bendras emigracijos diskursas Lietuvos viešojoje erdvėje su visomis melagingų naujienų ir dezinformacijos poveikio galimybėmis?

Kita vertus, tarp studijuojančio ar studijavusio jaunimo pastebimas ir altruistinis noras duoti:

Vedėja: Ar teisinga būtų pasakyti, kad darbas ar užsiėmimas būtų pagrindinis dalykas, kuris pritrauktų, ir esminis grįžimo faktorius? M3-22: Aš noriu grįžti, ne todėl, kad būtų ar nebūtų, bet aš noriu sukurti, kad jis ten atsirastų tiems, kuriems ten nėra. Pavyzdžiui, Lietuvoje yra dar daug dalykų, kurių nėra ten, kur jau yra čia ir kitur Europoje. Todėl manau, kad yra puiki galimybė tuos dalykus pritraukti ten. Mano vienas iš išsilavinimų yra su viešbučiais susijęs. Tai šiuo metu Lietuvoje labai daug viešbučių atsidaro. „Marriott“ atidarė šiais metais, dar stato „Hilton“ vieną viešbutį. Ir aš tiesiog noriu prisidėti prie to viso plėtimo Lietuvos. Tai va. Man, tai mane paskatintų ten grįžti. (M3-22, studijuoja ir dirba, 22 m., Londonas)

Ir tai nėra nuo vaikystės įskiepyta „Lietuvos gelbėjimo programa“, kurią atrandame DP (angl. *displaced persons*) kartos repatriacijos diskurse ir biografiniuose šios kartos pasakojimuose²³. Šiuolaikinio migranto, arba išvykusiojo, altruistinis noras duoti kilnės šaliai yra gana naujas, lietuvių migracijos studijose neužčiuoptas (arba menkai užčiuoptas) reiškinys. Jo apraiškas būtų galima tirti per Lietuvos reemigracijos programų dalyvių patirtis ir motyvaciją jose dalyvauti.

²² Cituojama Lydso interviu dalyvė turi Lietuvoje įgytą vidurinį išsimokslinimą.

²³ Žr. VDU Pasaulio lietuvių universiteto rengtos diskusijos vaizdo įrašą: „Ar gerai suprantame išeivijos bangų skirtumus. Prieiga internete: <https://pasauliolietuviai.lt/video/diskusija-ar-gerai-suprantame-iseivijos-bangu-skirtumus/>.

Studentai ar migrantai? Migrantiškojo tapatumo apraiškos studijuoti atvykusiųjų diskurse

Pradėti šį poskyrį tikriausiai derėtų nuo to, jog tyrimo sumanymas ir tikslas buvo tirti Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo grįžimo į Lietuvą nuostatas. Tai yra užsakomasis tyrimas, kilęs iš bendro valstybės siekio skatinti grįžtamąją migraciją, įvertinti reemigracijos programų efektyvumą ir poreikį. Taigi kuriant tyrimo dizainą tikslinė tyrimo grupė buvo suprantama kaip tas lietuvių jaunimas, kuriuos galima būtų vadinti (e)migrantais – išvykusiais iš Lietuvos, kurie yra susigrąžintini ir kuriems gali būti taikomos ir siūlomos reemigracijos programos. Nors migranto (o tuo labiau vis dar plačiai Lietuvos viešojoje erdvėje vartojama – emigranto) sąvoka šiandieninių transnacionalių judėjimų kontekste²⁴ yra beprarandanti aktualumą ir iškreipianti reiškinį esmę, šio tyrimo tikslų kontekste ji tapo atramine prielaida.

Kitaip tariant, kuriant tyrimo dizainą (įrankius, metodus, numatant imtį), Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimas buvo suvokiamas kaip tas, kuriam gali būti taikoma plati (e)migranto sąvoka, kartu suvokiant, kad migracija turi daug atmainų ir formų.

Atsižvelgiant į tai, kad tiriamos grupės, kurią dar tik buvo ruošiamasi pažinti, negalima buvo patalpinti į vieną ar kelias apibrėžtas kategorijas ir numatyti, kokia galutinė tyrimo dalyvių grupė susidarys projekto eigoje, migrantiškas jų tapatumas nebuvo aiškiai įvardytas. Pagal šį orientyrą buvo kuriamas tyrimo klausimynas, keliami uždaviniai ir vykdoma informantų paieška. JKLJS išplatintame kvietime į JK lietuvių jaunimą kreipiamasi tiesiogiai jų emigrantais nevedinant, tačiau įvardijant, kad tyrimo rezultatai padės formuoti Lietuvos emigracijos politiką:

JKLJS kviečia – Prisidėk prie Lietuvos emigracijos politikos!

Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo sąjunga ir Vytauto Didžiojo universitetas kviečia Jungtinėje Karalystėje (JK) gyvenančių lietuvių jaunimą (18–27 m.) prisidėti prie tyrimo – diskusijos: koks yra JK gyvenančio lietuvių jaunimo požiūris į grįžimą į Lietuvą. Diskusijos bus anoniminės, truks iki dviejų valandų, dalyvius vaišinsime pietumis. Tyrimo duomenys bus pateikti Vyriausybei ir prisidės prie emigracijos politikos. Nepraleisk progos – tavo balsas bus išgirstas! Laukiame

²⁴ I. Celešūtė, *Transnacionalus mobilumas kaip moterų (pra)gyvenimo būdas: Lietuvos slaugytojos Norvegijoje*, Daktaro disertacija, 2013, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.

*ties to jaunimo, kuris atvažiavo į JK jau sulaukęs 18 metų, tiek tų, kurie čia užaugo*²⁵.

Nors buvo kreipiamasi į visą JK lietuvių jaunimą, dėl objektyvių priežasčių, aprašytų Marijos Antanavičiūtės straipsnyje²⁶, būtų netikslu susirinkusiuosius į diskusijas vienareikšmiškai vadinti migrantais. Kaip minėta, dauguma jų buvo arba studijuojantys, arba neseniai studijas pabaigę, tad kiek jie yra arba kiek jaučiasi esą migrantais, objektyviai atsakyti negalime. Vis dėlto diskusijose galima įžvelgti migrantiško tapatumo aspektų.

Kaip šis migrantiško tapatumo diskursas atsiranda studijuoti atvykusiųjų ir šalyje vos keletą metų ar mėnesių prabuvusiųjų diskusijose, be giluminės analizės neatsakysime. Galima tik daryti prielaidą, kad tam įtakos galėjo turėti tiek pats tyrimo objektas, komunikacinės žinutės ieškant diskusijų dalyvių ir diskusijų metu užduodami klausimai, tiek ir bendras Lietuvos (e)migracijos diskursas, bendros Lietuvos jaunimo emigracijos nuostatos^{27, 28, 29} ir neekonominės migracijos priežastys bendrąja prasme³⁰.

Trumpai apžvelgsiu tyrime išryškėjusius migrantiškojo tapatumo arba migrantiškojo diskurso aspektus.

Vienas iš jų – tai **savęs tapatinimas su išvykusiaisiais**, kas anksčiau buvo įvardyta kaip grupės (mes) tapatybė, pabrėžiant savo panašumą į tuos, kurie į šalį atvyko anksčiau. Pateikiamame pavyzdyje interviu dalyvė tapatina save su užsienio šalyse dirbusiais ir į Lietuvą grįžusiais profesionalais:

Iš tiesų aš manau, kad labai yra svarbi tų profesionalų [nuomonė], kurie grįžo į Lietuvą ir kurie daug pasiekę, jų, aš manau, kad nuomonės ir idėjos yra labai labai svarbios. Nes mes galim daugiausia releitinti [sieti save] su jais ir mes kaip ir pasitikim jais, nes jie buvo mūsų vietoj, jie žino, kas yra. (M2-22, studijuoja, 3 m., Birminghamas)

²⁵ <https://www.facebook.com/JKLJS.org/> [žiūrėta 2018 11 16].

²⁶ žr. p. 26–34.

²⁷ žr. E. Ramanauskaitė, J. R. Vaišnys, Kairaitytė A., Buivydas A., *Lietuvos akademinio jaunimo migracija. Studijų aplinkos įtaka sprendimams*, Mokslo studija, 2013, Kaunas.

²⁸ žr. D. Krupickaitė, R. Aidis, Jaunimo emigracijos tyrimas: Lietuvos universitetinių aukštųjų mokyklų studentų nuostatos emigruoti, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2007, 3, p. 36–50.

²⁹ žr. A. Tiškutė, Sondaitė J., Kokybinė studentų ketinimų emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje socialinių ir psichologinių veiksnių analizė, *Socialinis darbas*, 2011, 10(2), p. 365–376.

³⁰ žr. VDU Lietuvių išeivijos diskusiją „Ar galime paaiškinti neekonominės šiuolaikinės lietuvių migracijos priežastis?“ Prieiga internetu: <https://pasauliolietuviai.lt/ar-galime-paaiskinti-neeconomines-siandienines-lietuviu-migracijos-priezastis/>.

Kitas aspektas, tikėtina, išplaukiantis iš bendro Lietuvos migracijos diskurso, yra **išvažiavimo** studijuoti, o ne **atvažiavimo** studijuoti akcentavimas: „Aš iš Lietuvos išvažiavau su tvirtu įsitikinimu, kad aš į ją tikrai grįšiu. Aš neįsivaizduoju savęs kitur nei Lietuvoje“. (V9-21, studijuoja, 2 m., Edinburgas)

Aš ir išvažiavau su tuo tikslu, kad grįžt. Nes aš metus mokiausi Lietuvoj, ISMė. Ten man nemokamai mokslas buvo, bet aš iš aplinkinių labai daug girdėjau, kad reikia išvažiuot į užsienį, kad labai gera patirtis, žmogus pasikeičia, žmogus tobuleja ir man buvo įdomu, kodėl visi taip sako. (M2-20, studijuoja, 2 mėn., Lydsas)

Pastarojoje ištraukoje interviu dalyvė nesako: „atvažiavau tam, kad įgyčiau patirties ir patobulėčiau“. Ji sako: „išvažiavau su tikslu sugrįžti“. Vėlgi kyla klausimas, nuo kada ir kodėl vykimas studijuoti į užsienį yra sugretinamas su sprendimu palikti kilmės šalį? Ar nėra taip, kad bet koks išvažiavimas ilgesniam laikui už geografinės Lietuvos ribų mūsų kolektyvinėje sąmonėje reiškia grėsmę nesugrįžti? Ar čia yra kolektyvinių trėmimų, karo pabėgėlių ir sovietinio režimo, ribojusio judėjimo laisvę, traumų padariniai, kurių sąmoningai galbūt nereflektuojame, bet sistemingai vieni kitiems perduodame? Tai yra užduotis tolesniems apmąstymams.

Kita vertus, gautas atsakymas visada priklauso nuo pateikto klausimo, t. y. klausimas „kas jus paskatintų sugrįžti į Lietuvą“ neinspiruoja atsakymo: „nesu išvykusi iš Lietuvos, atvažiavau tam, kad įgyčiau patirties ir patobulėčiau“. Klausimai apie migraciją paprastai inspiruoja atsakymus apie migraciją.

Panašiai galima analizuoti ir informantų santykį su pačiu lietuvių migracijos diskursu, tarp jų – migracijos ir reemigracijos politika bei priemonėmis, apie kurias jiems tenka išgirsti ar su kuriomis tenka susidurti. Net jei išvykdamas iš Lietuvos studentas ar tiesiog jaunas žmogus sąmoningai ir netapatina savęs su migrantų grupe, pasiekęs užsienio šalį jis / ji atsiduria (e)migrantams „sukurtame“ tinkle (angl. *grid*). Šią tinklo struktūrą palaiko tiek strategiškai, tiek ir inertiškai kuriama ir pateikiama informacija: apie reemigracijos programas, galimybes grįžti į Lietuvą, sėkmės istorijos, įkvepiantys trumpi filmai apie Lietuvą, studentų organizacijų veikla, Lietuvoje vykdomi migracijos tyrimai ir apklausos, diskusijos, viešas lietuvių migracijos diskursas, kuriame vis dar dominuoja žodžiai „emigrantas“ ir „emigracija“... Tokiame kontekste net ir tik studijuoti atvykęs jaunuolis nejučiomis prisiima migrantišką tapatumą ir pradeda realiai svarstyti grįžimo ar negrįžimo į Lietuvą galimybes:

Aš nežinau, aš nesu dar apsisprendus pilnai, ar aš čia grįšiu ar ne, bet aš vėlgi, aš manau, kad po studijų, aš kažkiek laiko čia dirbsiu ir čia klausimas, kiek, kaip viskas eisis. (M3-19, studijuoja, 1 m., Birmingamas)

Galima būtų prieštarauti sakant, kad šioje interviu ištraukoje labiau atsispindi dar Lietuvoje susiformavusios nuostatos, tačiau svarstyтина, ar analizuotas migrantiškas tapatumas studijuoti atvykusiam jaunimui yra prisiimamas iš anksto, ar galbūt visas skausmingas lietuvių migracijos diskursas, visas informacinis tinklas pats savaimė kuria į sąmonę įsirežiančius naujus archetipus, su kuriais susitapatinti niekas netrukdo?

Išvados

Jei reikėtų trumpai nusakyti šio tyrimo dalyvių paveikslą, galima išskirti tris pagrindinius jų bruožus:

- savo vertės suvokimas;
- nuoskaudų Lietuvos atžvilgiu nebuvimas;
- savirealizacijos bei tobulėjimo poreikis.

Šie bruožai apibūdina žmogų, kurio bene pagrindinės vertybės yra pasirinkimo laisvė ir naudingas savo vidinių galių įdarbinimas bet kur pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje.

Patalpinus šiuos bruožus šio tyrimo kontekste (grįžimo į Lietuvą nuostatos, reemigracijos programų vertinimas, informacija apie Lietuvą ir atsparumas dezinformacijai), regis, gaunami vienas kitam prieštaraujantys dėmenys.

Iš to išplaukia įžvalgos (ar tezės), kurios iš dalies apibendrina šią dalį, bet kartu leidžia žvilgtelėti ir į bendras viso tyrimo tendencijas, aprašytas tolesniuose leidinio skyriuose:

1. Aukštą ir racionaliai pagrindžiamą savo vertės suvokimą turinčiam išsimokslinusiame jaunam žmogui grįžimas į Lietuvą egzistuoja ne nuostatų lygmenyje, mėginant įvertinti, kas skatintų sugrįžti ir kas nuo tokio sprendimo sulaukytų, bet apsisprendimo lygmenyje, kuris gali būti racionalus, altruistinis emocinis arba šeimos aplinkybių paskatintas.
2. Išsilavinusiam jaunam žmogui, labiau už viską vertinančiam savirealizaciją, reemigracijos programos ir priemonės gali būti aktualios tik tada, jei jos padeda įgyvendinti savirealizacijos tikslus.

3. Jaunam, save ir savo aplinką reflektuoti gebančiam žmogui, kuris, skirtingai nei ekonominiai migrantai, nesijaučia išvartytas iš Lietuvos ir neišreiškia darbo migrantams būdingų nuoskaudų ir pykčio savo šalies atžvilgiu, informacija ir dezinformacija apie Lietuvą nėra kritiniai nuo grįžimo sulaikantys ar grįžti skatinantys veiksniai.

Tolesniame leidinio skyriuje detaliau analizuojama fokusuotų grupių interviu medžiaga, siekiant atskleisti diskusijų dalyvių požiūrius dėl grįžimo į Lietuvą – bendrą grįžtamosios migracijos tendencijų vertinimą ir asmenines nuostatas.

Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo grįžimo į Lietuvą nuostatos: norai, baimės ir galimybės

Ingrida Celešiūtė

Šioje dalyje aptariamos asmeninės tyrimo dalyvių grįžimo į Lietuvą perspektyvos: grįžti motyvuojančios ir nuo tokio sprendimo sulaikančios priežastys. Skyrius pradėdamas atvykimo į JK (arba išvykimo iš Lietuvos) priežasčių ir motyvų aptarimu. Nors šis klausiamas interviu metu nebuvo užduodamas, diskutantai dažnai natūraliai nuo to pradėdavo savo pasakojimą. Kita vertus, šios priežastys išryškėdavo ir diskusijos eigoje, kaip daugelį patirčių suverianti gija, apimanti savirealizacijos bei išsimokslinimo siekį, pažinčių sistemos neišmanymą ir tinklaveikos svarbą.

Toliau, vadovaujantis tyrimo klausimynu, pristatomas diskusijų dalyvių požiūris į bendrąsias (daugiau jaunimo) grįžtamosios migracijos į Lietuvą tendencijas ir asmeninės nuostatos. Kiekvienas fokusuotų grupių interviu būdavo pradėdamas klausimu, „ką žinote, ką esate girdėję apie į Lietuvą grįžtantį jaunimą? Ar šiuo metu grįžtančių daugėja ar yra priešingai?“. Šių klausimų tikslas – vesti informantus iš plataus konteksto – nuo bendrųjų, kolektyvinių, prie individualių patirčių ir galiausiai prie asmeninių nuostatų grįžimo į Lietuvą atžvilgiu. Nors klausimynas buvo padalintas į tokias dalis, informantų atsakymuose griežtų ribų tarp jų nėra: bendros tendencijos persipina su asmeninėmis patirtimis, individualioms nuostatoms įtaką daro bendras grįžtamosios migracijos kontekstas, o atvykimo / išvykimo priežastys persipina su abiem.

Kitas svarbus aspektas vertinant šio tyrimo duomenis ir jų analizę yra suvokimas, kad duomenys yra surinkti kokybinio metodo pagalba, tad nėra reprezentatyvūs ir labiau atlieka lankymo funkciją jaunimo reemigracijos tyrimų lauke. Nors pati analizė gali sudaryti apibendrinimų (generalizacijų) įspūdį, svarbu suvokti, kad įžvalgos, gimstančios iš duomenų analizės, atspindi atskirų studijuojančio ar studijas JK baigusio jaunimo grupių nuostatas. Kitaip tariant, analizėje pateikiamos įžvalgos yra tarsi lankymo skiautės, žyminčios tiek šio tyrimo ryškiausius taškus, tiek ir tolesnių tyrimų gaires.

Atvykimo (ar išvykimo?) priežastys

Gal tada žiūrėtų į pirmą dalyką, kodėl žmonės išvyksta, <...> manau, kad visi šitam kambary turi labai different [skirtingas] priežastis, kodėl išvažiavo studijuoti į užsienį, tai reikėtų atsižvelgt į tai, kodėl žmonės išvyksta, o ne kodėl jie nesugrįžta. (Vyras, Edinburgas)

Kaip buvo minėta, nors klausimas apie atvykimo į Jungtinę Karalystę ar išvykimo iš Lietuvos priežastis nebuvo numatytas, diskusijų metu jis neišvengiamai iškildavo kalbant apie ateities planus, tad šią dalį būtina integruoti į bendrąjį pasakojimą.

Išvykimo iš Lietuvos ar atvykimo į užsienio šalį priežastys, kaip ir migrantų ateities planai, yra gana dažnas migracijos tyrimų leitmotyvas, tačiau jaunimo reemigracijos nuostatų kontekste jis nutiesia tiesioginę giją su šio tyrimo objektu – grįžimo į Lietuvą nuostatomis.

Jau ankstesniame leidinio skyriuje buvo pastebėta, kad šio tyrimo diskusijų dalyviai labiau akcentavo išvykimą iš Lietuvos nei atvykimą į Jungtinę Karalystę. Tai kaip kontekstą galima ir toliau turėti omenyje, tačiau šiame skyrelyje norima aptarti priežastis, paskatinusias sprendimą persikelti (angl. *move*) į Jungtinę Karalystę. O ar šios priežastys parodo norą išvykti iš Lietuvos, ar norą atvykti į užsienio šalį, svarstyti.

Tobulėjimo galimybės ir savirealizacija

Žvelgiant į tai, kaip diskusijų dalyviai kalba apie tobulėjimo ir savirealizacijos galimybes, galima išskirti kelias tendencijas. Vieni tai pateikia kaip siekį parsivežti į Lietuvą socialinį ir simbolinį kapitalą – ryšius, tarptautinę patirtį, žinias, praktinius įgūdžius, kiti – kaip siekį išvažiuoti į užsienio šalį tam, kad galėtų išnaudoti karjeros ir asmeninio tobulėjimo galimybes ir pakeltų savo vertę Lietuvos ir / arba pasaulio darbo rinkoje.

Pirmasis atvejis nuo antrojo iš pažiūros nedaug skiriasi, tačiau skirtumą sudaro intencijos³¹ – siekiant savo tikslų naudoti mobilumą, išlaikant įsišaknijimą Lietuvoje, arba siekiant tikslų būti lanksčiu³² globalios darbo rinkos veikėju.

Pirmuoju atveju tokia gyvenimo strategija primena LDK bajorijos mobilumą žinių ar savirealizacijos tikslais, kai nei jų pačių, nei jų amžininkų sąmonėje tai nebuvo suprantama kaip migracija ar tuo labiau emigracija, bet patirčių ir naujų įgūdžių

³¹ Sąmoningos ir pasąmoninės.

³² žr. Z. Bauman, *Wasted lives. Modernity and its outcasts*, 2004, Cambridge: Polity Press.

troškimas³³. Panašias tendencijas, kurias būtų galima pavadinti patirčių mobilumu, reflektuoja ir šio tyrimo dalyviai:

Daug žmonių, bent ką aš pažįstu, po studijų nori likti kelis metus užsienyje, įgauti praktikos tarptautiniame lygyje ir tik tada grįžti į Lietuvą. (M1-20, studijuoja, 1 m., Mančesteris)

Antruoju atveju atpažįstame lankstaus, mobilaus žmogaus, taip pat siekiančio patirčių ir savirealizacijos modernybės, diskursą, tik šiame diskurse pagrindinės vertybės yra neprisirišimas ir neįsipareigojimas jokiai šaliai arba laisvė daryti tai, ką nori ir kur nori:

Galbūt dauguma žmonių galvoja, <...> tiesiog jie savęs kaip ir ieško, bando save realizuoti ir čia nesvarbu ar čia Lietuva, ar čia kita pasaulio šalis, čia nežinau, kaip ir jokio skirtumo, svarbu tam žmogui, kad jis atrastų kažkokią savo vietą, kur jam patiktų ir jam būtų gerai. (Vyras, Edinburgas)

Migracijų ir mobilumą, vykstančių darbo, karjeros, žinių ir kitais savirealizacijos tikslais, amžiuje, tai gali būti lengvai pavadinta tiek gyvenimo, tiek pragyvenimo būdu^{34, 35, 36} arba greičiau gyvenimo kūrimo strategija. Jei mobilumas, kaip (pra)gyvenimo būdas, labiau nurodo ekonominius motyvus, po kuriais visada slypi neekonominiai, tokie kaip noras išsilaisvinti, įsigalinti, pabėgti ar tiesiog keliauti, gyvenimo kūrimo strategija galėtų nurodyti atvirkštinį variantą – neekonominis motyvus, po kuriais slypi ekonominiai.

Skirtingai nei ekonominių migrantų naratyve, šio tyrimo dalyvių pasakojimuose tobulėjimas ir savirealizacija (neekonominė gyvenimo kūrimo strategija) atsiranda pirmoje vietoje, tačiau antrame pasakojimo plane minimi tokie faktoriai kaip didelė investicija į mokslus ir gyvenimą užsienio šalyje, atlyginimų skirtumai JK ir Lietuvoje ar siekis tapti visiškai savarankišku darbo rinkos veikėju, galinčiu nepriklausyti nuo darbdavio Lietuvoje. Kaip atsiskleidžia ši ekonominė gyvenimo kūrimo strategija, bus aptariama tolesniuose skyriuose, o kitame skyrelyje reikėtų atkreipti dėmesį į tą gyvenimo kūrimo strategiją, kuri yra aktualesnė svarstant persikėlimo į JK priežastis – tinklaveiką.

³³ E. Aleksandravičius, *Lithuanian Paths to Modernity*, 2016, Vytautas Magnus University: Versus aureus.

³⁴ Žr. I. Celešiuūtė, *Transnacionalus mobilumas, kaip moterų (pra)gyvenimo būdas: Lietuvos slaugytojos Norvegijoje*, Daktaro disertacija, 2013, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.

³⁵ Žr. K. F. Olwig, N. N. Sørensen, (eds.), *Life and Livelihoods in a Globalizing World*, 2002, London, New York: Routledge, p. 85–107.

³⁶ K. F. Olwig, K. Valentin, *Mobility, education and life trajectories: new and old migratory pathways, Identities*, 22:3, 2002, p. 247–257.

Gyvenimo kūrimo strategija – ne pažintys, o tinklai

Nors tinklaveika, ryšių svarba arba, kaip patys dalyviai teigė, – *networkingas*, iš pažiūros neekonominė strategija, turi akivaizdžią ekonominę naudą, šalia jos galima išvelgti ir subtilesnius procesus ir savivokos virsmus.

Tai išryškėjo Birmingamo grupės diskusijoje kaip siekis gebėti savo gyvenimą kurti remiantis ne jų tėvų kartai būdinga pažinčių sistema, bet įgūdžiu savarankiškai megzti ryšius, komunikuoti, kurti naudingas socialines jungtis. Visgi kaip šalia neekonominų motyvų šliejasi ekonominiai, taip ir prie šio noro būti drąsiam ir atsiriboti nuo nepriimtinių elgesio modelių šliejasi baimė neįsitvirtinti Lietuvoje dėl negebėjimo vadovautis senąja (sovietine) pažinčių sistema:

M2-22: Kartais atrodo, kad Lietuvoj yra nu taip, kad jeigu nepažįsti kažko, tai gali būtų sunku įgyti tam tikrą specialybę.

V1-22: Bet ir čianais labai akcentuoja tą networkingo [tinklaveikos] svarbą, kad kiekvienam darbe tau, net kompanijos viduj būtina networkint, kad tau galėtų po to geriau interviu pasisekt ir gal tau galbūt sukurtų darbo vietą, ten, kur tu nori, toj kompanijoj. Bet Lietuvoj ta atmosfera tikrai yra labai stipri, kad reikia pažinčių, norint kažką tai daugiau...

M2-22: Bet man atrodo, kad šičia [JK] bent tos pažintys yra taip, kad tavo pačio pažintys, o ne, pavyzdžiui, tavo tėčio ar mamos, dėdės. (M2-22, studijuoja, 3 m., V2-22, studijuoja, 3 m., Birmingamas)

Galbūt tai ir nėra pagrindinė išvykimo / atvykimo priežastis, tačiau ji parodo kartos pasikeitimą ir įtampą, su kuria ši karta (galbūt) susiduria dėl to, kad aplinka, kurioje ši karta turi teisę būti ir kurti savo gyvenimus, jų nuomone, nesikeičia arba keičiasi pernelyg lėtai.

Pateiktoje diskusijos ištraukoje kalbasi žmonės, gimę 1996 m. Jų vaikystė ir ankstyva jaunystė prabėgo Lietuvos ekonominio nestabilumo (1996–2000), augimo (2000–2008) ir sunkmečio (ekonominės krizės 2008–2012) laikotarpiu, o jų savarankiškas gyvenimas prasidėjo 2015 m., sulaukus pilnametystės, kada iš karto buvo pasirinktos studijos užsienio šalyje. Per šį, nors ir netrumpą laikotarpį, jie, tikėtina, neturėjo galimybių įgyti pažinčių sistemos patirties bei įgūdžių ja naudotis. Kitaip tariant, nors šalyje vyko socioekonominiai bei sąmoningumo pokyčiai, kurie lyg ir turėjo pakeisti senus mąstymo ir elgesio įpročius, šios jaunosios kartos sąmonė dėl globalaus pasaulio

virsmų (judėjimo laisvė, tinklaveika, internetas, technologijos) vystėsi labai skirtinga kryptimi, kartu turint mažai galimybių perimti senus, tėvų kartai būdingus įpročius ir įgūdžius.

Ar tai juos privertė jaustis svetimais savo krašte? Atsakyti vienareikšmiškai neįmanoma, tačiau galima turėti omenyje kelis galimus paaiškinimus: siekį pabėgti nuo senos gyvenimo kūrimo paradigmos – elgesio ir mąstymo modelių visumos ir (arba) atitinkamo naratyvo įtakos. Naratyvo „Lietuvoje – pažintys, JK – *networkingas*“, kuris galbūt egzistavo prieš išvažiavimą / atvažiavimą, o galbūt persipynė su jų pačių patirtimis užsienio šalyje.

Studijuoti, bet ne išvažiuoti

Istoriškai būdamas prisirišęs prie savo žemės (per prievartinį pririšimą prie vietos per baudžiavą³⁷, sovietinį režimą ir per lietuvių, kaip žemdirbio, archetipą), atsidūręs akistatoje su globalaus pasaulio atnešamais pokyčiais ir eidamas per savo asmenines transformacijas, Lietuvos žmogus galimai patiria vidinį prieštaravimą.

Šio tyrimo kontekste šis prieštaravimas išryškėja kaip blaškymasis tarp noro įsiliesti į atvirą, globalų pasaulį, atsiriboti nuo senų paradigmų, įgyvendinti savirealizacijos tikslus ir kartu likti savo šalies dalimi, jos neatsižadėti. Tai atpažįstame per išvažiavimo / atvažiavimo motyvų ir apgailėstavimų gretinimą pabrėžiant, kad studijų užsienio šalyje pasirinkimas nėra noras pabėgti iš Lietuvos. Šis naratyvas, kuriame išreiškiami meilė Lietuvai, labiau būdingas moterims:

Aš pasirinkau studijas Anglijoje ne todėl, kad čia geriau, lengviau, o todėl, kad čia tiesiog teisė įdomesnė. O Lietuvoje visai kitoks pobūdis teisės. Man patinka čia teisė, todėl aš ir studijuoju čia. O Lietuvą aš labai myliu. Niekada šiaip nenorėjau išvažiuoti, bet taip gavosi. (Moteris, Londonas)

Panašia patirtimi dalijosi ir Lydso grupės dalyvė – studentė, minėjusi, kad iš Lietuvos išvažiavo turėdama tikslą sugrįžti:

Aš kokias dvi savaites per ašaras bandžiau spręst, ar važiuot, ar nevažiuot, nes nu man Lietuvoj buvo gerai, iš tikrųjų. Aš turėjau nemokamą mokslą, gerą universitetą, kur gyvent, man dirbt nereikėjo, tėvai išlaikė. Aš nesakau, kad tai yra gerai, bet nu bent jau pradžiai. Aš visada galėjau grįžt namo ir galėjau su draugais eit

³⁷ E. Aleksandravičius, *Karklo diegas. Lietuvių pasaulio istorija*, 2013, Vilnius: Versus aureus, p. 56.

ten, kur aš norėjau, žodžiu, aš viską turėjau. Ir man buvo sunku tai, kur gerai, kur šilta, kur gera, iškeist į nežinia, kas bus čia. (M2-20, studijuoja, 2 mėn. Lydsas)

Kita vertus, tikslas „studijuoti, bet ne išvažiuoti“ gali būti atpažįstamas ir racionalioje pozicijoje, kurią formuoja naudingų praktinių įgūdžių noras, siekis didinti savo vertę darbo rinkoje ir noras būti tikiu, lanksčiu žmogumi³⁸. Čia išryškėjanti vertybė – gebėjimas prisitaikyti ir būti naudingu įvairiose situacijose, lankstumas bei įvairiapusiškumas:

Tuo tarpu čia diplomai, manau, yra įrodymas, kad sugebi daug išmokyti ar dirbti, dirbti komandoje. Žinau, kas tą patį Lietuvoj studijuoja, pas juos labai sausa ir siaura: daug informacijos ir mažai pritaikymo įgūdžių, kurių prireiks. (V1-21, studijuoja, 1 m., Mančesteris)

Žvelgiant į šiuos motyvus, kurie nėra tiesiogiai siejami su noru išvažiuoti ar atvažiuoti, galbūt šią jaunimo grupę galima vadinti „pasirinkusiais studijas Jungtinėje Karalystėje“? Štai anksčiau cituota Londono diskusijos dalyvė taip ir sako: „pasirinkau studijas Anglijoje“. Tai nurodo sprendimą kaupti patirtį, didinti savo vertę ir realizuoti savo galias. O migrantiškasis naratyvas ir su (e)migracija susiję apibrėžimai, kaip rodo šio tyrimo dalyvių pasakojimai, gimsta vėliau:

(juokiasi) Jo, kai atvažiavau, galvojau, kad trim metams atvažiuoju, studijuoti, pabaigsiu bakalaurą, tada grįšiu, aišku, jauna kvaila, nepasižiūrėjau, nepasidariau savo ryserčo [tyrimo], kaip su mano profesija grįžti ir ar bakalaurą priima ar nepriima ir kaip toliau daryti. Tada aš išsiaiškinau, kad man dar čia septyni metai iki savo karjeros viršūnės, tai kažkaip taip ir likau. (M2-24, dirba, 8 m., Mančesteris)

Ši įvairiapusė patirtis, pereinant nuo patirčių ir įgūdžių mobilumo prie labiau migrantiškų patirčių, tyrimo dalyviams leido reflektuoti ir bendras lietuvių reemigracijos tendencijas.

Bendros lietuvių grįžtamosios migracijos tendencijos: dalyvių požiūris

Priklausomai nuo to, kokioje aplinkoje gyvenama, su kokiomis lietuvių grupėmis bendraujama, kiekvienoje diskusijų grupėje buvo akcentuojami skirtingi lietuvių

³⁸ Z. Bauman, *Liquid modernity*, 2010, Cambridge: Polity Press, p. 147.

reemigracijos bruožai. Kitaip tariant, kiekvienoje grupėje buvo pateikiama dalelė šio proceso tendencijų dėlionės, tad šiame skyriuje pateikiu bendrą grįžimų nuostatų vaizdą tokį, kokį mato studijas Jungtinėje Karalystėje pasirinkęs lietuvių jaunimas.

Anot tyrimo dalyvių, grįžti yra linkę pabaigusieji studijas JK, jaunos šeimos, norinčios vaikus auginti Lietuvoje, ir tie, kurie jaučiasi ekonomiškai saugūs. Bemaž tarpinėje kategorijoje tarp grįžtančiųjų ir negrįžtančiųjų šiame paveiksle atsiduria tie, kurie grįžta į Lietuvą ir netrukus arba išvažiuoja atgal į JK, arba keliasi į kitą šalį, bei tie, kurie išsyk (iš JK) pakartotinai migruoja į kitas šalis. Kaip trečioji negrįžtančiųjų kategorija yra įvardijamas nekvalifikuotas jaunimas, priešpriešinant juos kvalifikuotam, studijuoti atvykusiam jaunimui.

Grįžta baigę studijas studentai

Visus pavyzdžius, absoliučiai, kuriuos aš galėčiau įvardinti, yra žmonės, kurie atvažiavo studijuoti. Aš negalėčiau įvardinti nė vieno pažįstamo, kuris čia atvažiavo dirbti, kuris studijavo, pradėjo dirbti ir tada nusprendė važiuoti. (V2-24, studijuoja, 6 m., Mančesteris)

Šis Mančesterio diskusijos dalyvis į Jungtinę Karalystę atvyko vienas 2012 m., yra įgijęs magistro laipsnį, vis dar studijuoja, vaikų neturi. Nors su Lietuviais bendrauja dažnai, panašu, kad jo pažįstamų tinklą sudaro studijuojantis jaunimas iš Lietuvos, kurio reemigracines nuostatas jis gali reflektuoti. Šios tendencijos akcentuojamos ir bendroje Mančesterio³⁹ grupės diskusijoje, nors to galbūt buvo galima labiau tikėtis Edinburgo grupėje, kur susirinko Edinburgo universiteto Lietuvių studentų bendruomenės nariai. Tad galima manyti, kad atvykusieji studijuoti, nesvarbu, ar tai yra universitetinės studentų bendruomenės nariai, ar ne, negali nusakyti išsamaus grįžimo tendencijų vaizdo, nes bendrauja su studijuojančiais, todėl kitų lietuvių jaunimo grupių jų kuriamame paveiksle nėra.

Būdami susisaistę daugiausiai tik studentiškais ryšiais, jie netampa sėsliau JK gyvenančių lietuvių bendruomenės dalimi, tad sprendimas sugrįžti neturi svaraus socialinių priežasčių inkaro: „Jo, nėra ko čia dar labai ir palikti, apart universiteto draugų. Bet ta prasme nėra nei darbo, nei šeimos, nei karjeros, nieko“ (V1-21, studijuoja, 1 m.,

³⁹ Mančesterio diskusijoje dalyvavo 2 vyrai ir 3 moterys nuo 20 iki 24 m. amžiaus, visi šeimų dar nesukūrę, vaikų neturi, 4 studijuoja, 1 dirba. Gyvenimo JK patirtis – nuo 2 iki 8 metų.

Mančesteris). Tad reflektuojant šios aplinkos žmonių reemigracines nuostatas, diskusijų dalyviams beveik natūraliai kyla pastebėjimas, kad baigusiems studijas JK, karjerą yra lengviau daryti Lietuvoje nei su įgyta specialybe mėginti įsitvirtinti JK. Tiesa, šiuo atveju labiau turimi omenyje socialiniai ir humanitariniai mokslai, labiau akcentuojant karjerą akademinėje srityje:

Anglijoje arba užsienyje [studijavo] doktorantūras ir jie grįžo į Lietuvą, nes jie tiesiog žino, kad užsienyje čia ilgai užsitęs ir bus kažkokie visiškai tiesiog žemam lygmeny, o tuo tarpu tu grįžti į Lietuvą, ir tu vos ne prodekanis, nes tu gali kilti daug sparčiau. Ir man atrodo, kad šitai labai. O tarkim, žmonės, kurie dirba su technologijomis, finansais, tada geriau gyventi Anglijoje, kadangi čia šie sektoriai yra labiau išsivystę. Tai man atrodo šitai yra labai svarbus faktorius, kuris nulemia, kur žmonės pasirenka gyventi. (Moteris, Londonas)

Kita įvardijama grįžtančiųjų grupė – jaunos šeimos. Tai jaunimas, JK prabuvęs pakankamai ilgai, kad įgytų studijų, profesinės patirties bei įgūdžių, ir nepakankamai ilgai, kad jaustųsi galintys lengvai susikurti namus šioje šalyje.

Grįžta vaikų turinčios jaunos šeimos

Jaunų šeimų grįžimo į Lietuvą tendencijos diskusijose yra bene mažiausiai aptariamoms. Pirmiausiai galbūt dėl to, kad tik viena tyrimo dalyvė iš 32 (kurią galima priskirti darbo migrantų jaunimo grupei) turi vaikų, tad jos pasakojimas ryškiai skiriasi nuo studijuoti atvykusiųjų. Visgi apie jaunų šeimų grįžimo tendencijas ji beveik nekalbėjo. Šį procesą, o tiksliau studijuoti atvykusių šeimų grįžimo tendencijas, šiek tiek reflektuoti gebėjo patys studijuojantys ar studijavę tyrimo dalyviai:

Yra istorijų, kurie žmonės, pavyzdžiui, lieka po studijų porą metų, bet vis dėlto, kai jau yra kuriama šeima, grįžta į Lietuvą, <...> čia gal ta labiau yra tendencija, nes tie pirmieji metai universitete, ten pirmi metai po universiteto yra labai tokie greitai ir žmogus dar nežino, kur jis nori būt. Nu, čia mano yra nuomonė, tai labai sunku nuspręst, ar jis grįš, ar negrįš. <...> bet gal the long term [ilgalaikeje perspektyvoje] vis tiek yra labiau tendencija, kad tas guolis yra kuriamas Lietuvoj. (V5-22, studijuoja, 3 m., Edinburgas)

Šią nuomonę laikyčiau subjektyvia, nes ji nesutampa su bendra diskusijų dalyvių nuomone dėl ilgalaiinės perspektyvos grįžti gyventi į Lietuvą. Nepaisant to, interviu

ištrauka yra vertinga tuo, jog kalbama konkrečiai apie studijas baigusiujų ateities planus. Visgi ilgalaikę grįžimo į Lietuvą perspektyvą arba, kitaip tariant, stipresnę motyvaciją grįžti į Lietuvą šio tyrimo kontekste labiau pagrindžia ekonominio saugumo, o ne šeimos kūrimo priežastys.

Grižta tie, kurie jaučiasi ekonomiškai saugūs

Ekonominis saugumas šiuo atveju paremtas keliomis sąlygomis, kurių bent viena turėtų būti patenkinta: tai užtikrintas darbas Lietuvoje, galimybė dirbti nuotoliniu būdu arba galimybė dirbti Lietuvoje įsikūrusioje tarptautinėje įmonėje:

Jeigu dirbi tarptautinėje kompanijoje, net jeigu pats buvimas Lietuvoj pasirodys, kad yra kažkoks akligatvis, tu vis dar dirbi tarptautinėje kompanijoje, kuri leidžia tau turėt galimybių kur nori, kaip nori ir su tam tikrom finansinėm garantijom, kad uždirbsi tam tikrą kiekį pinigų. (Vyras, Edinburgas)

Šis finansinės laisvės ir nesuvaržytų galimybių noras patvirtina anksčiau aptartą įžvalgą dėl studijuojančio jaunimo ekonominių išvykimo ar atvykimo motyvų ir veda prie karjeros, ekonominės gerovės ir socialinio gyvenimo rizikos svarstymų.

„Likti čia arba emigruoti į kitą šalį“

Procesas, kurį tyrimo dalyviai mini lietuvių reemigracijos nuostatų kontekste, yra pakartotinė migracija. Šiuo atveju omenyje turimas grįžimas į Lietuvą ir pakartotinis išvykimas iš Lietuvos į tą pačią ar kitą šalį bei išvykimas iš JK į kitą Europos šalį. Kaip priežastis, skatinanti galvoti apie išvykimą iš JK, įvardijami *Brexito* išjudinti pokyčiai.

Anot Mančesterio grupės dalyvio, dėl šalyje jaučiamo nepalankumo atvykėliams, *Brexitas* gali būti išvykimo iš JK priežastimi, bet nebūtinai paskata sugrįžti į Lietuvą:

Aš pats nei prieš, nei po Brexito nepatyriau priešiško [JK visuomenės] požiūrio, bet pasąmonėje tas yra. Ir kai pamatai balsavimo rezultatus 51 % prieš 48 %... Iš esmės supranti, kad labai didelė dalis žmonių šioje šalyje nenori tiek daug emigrantų. Tada pasąmonėje kirba, kad gal verta važiuoti kitur. Nebūtinai į Lietuvą, galbūt į kitą šalį (pvz., Vokietiją), kur būtų tokios geros galimybės ir požiūris. Kaip jau prieš tai buvo sakyta, mentalitetas yra svarbu. Karjera ir finansai yra viena medalio pusė, bet asmeninis ir socialinis gyvenimas yra kita. Didžioji Britanija šiaip yra labai multikultūrinė, o Europoje yra vienos šalys,

kur lengviau integruotis, kai kitose kaip tik sunkiau. Ir Brexitas vis tiek daro tokią įtaką, kad gal užsienietis nėra laukiamas ir reikia važiuoti kitur. (V2-24, studijuoja, 6 m., Mančesteris)

Pasirinkimą vykti į kitą Europos šalį, o ne į Lietuvą, anot interviu dalyvio, skatina ne tik finansiniai motyvai, bet ir socialinis komfortas, kurį teikia multikultūrinių šalių mentalitetas, palengvinantis integraciją. Iš to galima suprasti, kad sprendimas negrįžti į Lietuvą yra siejamas su baimė nesėkmingai integruotis⁴⁰. Nepaisant to, kad Jungtinėje Karalystėje gali būti jaučiamas priešiškas imigrantų atžvilgiu, grįžimas į Lietuvą nėra pirmas pasirinkimas. Viena to priežastis – karjeros rizikos.

Bandomajame Londono grupės interviu išskiriamos dvi žmonių grupės – verslesni, „linkę rizikuoti grįžti į Lietuvą“, ir tie, kurie įvardijami kaip sėslesni – linkę pasilikti JK arba keltis į kitą Europos šalį:

Po Brexito labai daug žmonių vis dėlto pradėjo galvoti, gal, gal visai nieko būtų verta pabandyti grįžti į Lietuvą, bet Lietuvoj daug ką stabdo negatyvi informacija, transliuojama per žiniasklaidą, per viešuosius tinklus, visokius Facebookus panašiai, delfius, tai toksai labai... dvi stovyklos yra, kas yra verslesni žmonės, jie vis dėl to yra linkę rizikuoti ir grįžti į Lietuvą, o kurie yra labiau sėsliši ir nemėgsta rizikuoti, tai labiau jie linkę tos rizikos nesiimt <...> dėl to dauguma vis tiek galvoja likti čia arba emigruoti į kitą šalį. Ne atgal į Lietuvą emigruot, bet emigruot kažkur vėl svetur, Kanada, Norvegija ir panašiai. (V4-28, dirba, 2 m., Londonas, bandomasis interviu)

Šiame pavyzdyje grįžimas į Lietuvą yra tiesiogiai siejamas su rizika, tarsi sakant, kad sprendimą sugrįžti lemia baimė arba drąsa rizikuoti. Kita vertus, Mančesterio grupėje įvardijama ir kita priežastis – tai Lietuvos ilgesys, kaip pakankama priežastis sugrįžti, bet nepakankama priežastis pasilikti:

M1-20: Visi žmonės, kuriuos aš pažįstu ir grįžo į Lietuvą, jie pabuvo metus Lietuvoj ir iškart apsisukę važiavo į kitą šalį. Dėl to, kad tiesiog gyvenimo standartas,

⁴⁰ Galime kelti diskusinį klausimą, kodėl lietuvių grįžamosios migracijos kontekste Lietuva priskiriama prie tų Europos šalių, kuriose integruotis sunkiau, ir ką tai reiškia? Kada šis pastebėjimas išsakomas iš JK gyvenančio Lietuvos piliečio, o ne iš užsieniečio perspektyvos, galima manyti, kad šiems žmonėms saitas su Lietuva ir stipri paskata sugrįžti nėra žemė, tėvai, bendruomenė ar lengvesnės karjeros galimybės, bet asmeninis socialinis komfortas šalies visuomenėje (globalaus, pasaulietiško, atviro mentaliteto prasme). Kaip tai apibūdina šią išvykusiųjų grupę, jos vertybes, potroškius ir galimybes į šią grupę nukreipti grįžamosios migracijos programas?

*kurį tu sau gali leisti dirbdamas užsieny, Lietuvoj yra labai mažesnis.<...>
Vedėjas: O pirmiausia... kas juos paskatino grįžt į Lietuvą?
M1-20: Nes visi pasiilgsta Lietuvos. Viską, ką mes čia minėjom, kad vis tiek yra dalis draugų ir šiaip Lietuva, tavo šalis, tavo kalba, viskas atrodo mieliau, tai visi išsiilgę grįžta, bet po to supranta, kad yra ir kitų veiksmų, kurie tavo pasirinkimus nusprendžia. (Studijuoją, 1 m., Mančesteris)*

Panašiai reflektuojamos ir ilgiau JK gyvenusių, vyresnio amžiaus žmonių grįžimo tendencijos. Anot vieno iš vyriausių tyrimo dalyvių, net ir kvalifikuoti, Lietuvai reikalingų įgūdžių turinys žmonės grįžę į Lietuvą po kurio laiko ima svarstyti pakartotinės migracijos galimybes:

Iš vyresnių, kurie jau čianais daugiau padirbė ir turi tam tikrų įgūdžių, reikalingų Lietuvoje, verslams, jie kaip ir galvoja grįžt, bet kai kurie grįžę pradeda gailėtis. Pamato, kad nėra taip gerai, kaip jie norėtų, ir po kelių mėnesių jau pradeda galvoti apie grįžimą arba išvykimą į kokią kitą šalį. (V3-28, kita veikla, 6 m., Londonas, bandomasis interviu)

Šis žmonių su reikiamais įgūdžiais diskursas tyrimo dalyvių diskusijose išsiskleidžia ne tik per pakartotinės migracijos perspektyvą, bet pastebint ir nekvalifikuoto jaunimo – darbo migrantų reemigracijos norus ir galimybes.

**„Kai turi gerų įgūdžių, tai tau ir pasiūlo darbą, ir laukia grįžtant“:
kvalifikuotas vs nekvalifikuotas jaunimas**

Kalbant apie bendras lietuvių reemigracijos tendencijas, trečiojoje kategorijoje tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiduria tie, kurie grįžti į Lietuvą nenori arba negali. Tai nekvalifikuotus darbus dirbantys, išsimokslinimo nesiekiantys migrantai iš Lietuvos – „juodadarbiai“. Apie nekvalifikuoto jaunimo grįžimo tendencijas diskusija pasisuka bandomajame interviu Londone ir Mančesterio grupėje. Pastarojoje diskusijoje yra gan aiškiai įvardijamas skirtumas tarp tų, kurie atvyko studijuoti, kelti kvalifikaciją, ir tų, kurie atvažiavo dirbti, ir skirtumas tarp jų galimybių grįžti į Lietuvą:

V1-21: Jauni žmonės baigia univerą ir jie turi tam tikrus skillsus ir... įgūdžius (juokiasi). <...> yra tų karjeros galimybių Lietuvoj daug – gerai apmokamų darbų daugiau su gerais įgūdžiais, nes tų specialistų ir Lietuvoj labai daug reikia.

O jeigu žmonės atvažiuo dirbti tą tokį, kaip pasakyti... Nežinau kaip pasakyti, tą tokį, kabutėse „juodą“, ne juodą, bet..

Vedėjas: Darbą, kuris nereikalauja aukšto išsilavinimo?

V1-21: Jo, būtent. Tai tie žmonės, jiems į Lietuvą turbūt nelabai apsimoka grįžti, nes nu jie tenais nelabai ir pragyvens. <...> Jie dažniausiai dirba paprastus darbus, ten tarkim, restorane, kavinėj, dar kažkur. Ir nu jie padoriai gyvena. Jie gali pakeliauti dirbdami paprastą darbą, jie nenori kažkokių mokslų didelių baigti ir jie turi tokį gerą gyvenimą čia susikūrę. O jeigu jiems į Lietuvą grįžti, nu tai jie tokie kaip ir pražuvę būtų, nes jie tokį paprastą darbą dirbdami taip gerai Lietuvoj negyventų. Tai turbūt jiems tokių minčių, kad grįžti, tai nelabai yra.

(Studijuoją, 1 m., Mančesteris)

Šios jaunimo grupės grįžimo į Lietuvą norai ir galimybės, anot diskusijų dalyvių, yra labai apribojami dėl paprasčiausio tokios kvalifikacijos ir įgūdžių žmonių reikalingumo arba, tiksliau, nereikalingumo Lietuvoje. Jei studijuojantiems ir aukštą kvalifikaciją įgijusiems jaunuoliams yra siūlomos praktikų, stažuotčių ir darbo Lietuvoje galimybės, nekvalifikuotiems migrantams iš Lietuvos, tiems, kurie JK dirba paslaugų, aptarnavimo ir kituose sektoriuose, šios galimybės nesuteikiamos. O kaip matyti iš interviu ištraukos, jei ir būtų suteikiamos, įpratusiems prie kitų gyvenimo standartų jaunuoliams jos greičiausiai būtų nepatrauklios.

Sakyti, kad nekvalifikuotas, darbo migrantams priskiriamas lietuvių jaunimas reemigracijos programose yra ignoruojamas arba Lietuvai nereikalingas, galbūt būtų pernelyg tiesmukiška, tačiau siūlyčiau apsvarstyti, kokioje vietoje mūsų sąmonėje, o kartu ir kuriamose programose, strategijose ir rengiamuose tyrimuose ši jaunimo grupė atsiranda.

Kalbėdamas apie šių laikų modernybę, Zygmuntas Baumanas vartoja žmonių, kaip socialinių šiukšlių, sąvoką, ją taikydamas tai populiacijos daliai, kuri moderniaame pasaulyje negali būti pripažinta arba yra nepageidaujama. Anot Z. Baumano, tai yra neišvengiamas tvarkos kūrimo ir ekonominio progreso šalutinis poveikis⁴¹. Galbūt galima pasvarstyti, kiek ši ekonominio progreso šalutinį poveikį atspindi Lietuvos reemigracijos programos, priemonės ir visa Lietuvos migracijos politika?

Jei dabartinės reemigracijos programų tendencijos ir gali būti pavadintos modernaus pasaulio, skatinančio perėjimą nuo kiekybės prie kokybės ir efektyvumo⁴²,

⁴¹ Z. Bauman, *Wasted lives. Modernity and its outcasts*, 2004, Cambridge: Polity Press.

⁴² žr. Z. Bauman, *Liquid modernity*, p. 13.

procesų rezultatu, nereikėtų pamiršti ir kitos medalio pusės – pačių išvykusiųjų nuostatų grįžimo į Lietuvą atžvilgiu. Interviu medžiagoje tai gali būti atpažįstama kaip noras duoti ir noras gauti. Kartu su modernistiniu požiūriu į žmogų noras duoti ir gauti veikia tandemu ir galimai formuoja Lietuvos institucijų požiūrį į reemigraciją ir pačių išvykusiųjų reemigracines nuostatas ir planus:

Tie žmonės, kurie, vadinkim tikraisiais vardais, kurie yra juodadarbiai, jie negalvoja apie ateitį, jie tiesiog nori susirasti darbą ir grįžt namo, pažiūri televizorių ir daugiau nieko neveikia. Tai tokio tipo žmonės grįžt nenori, nes jie jaučia pinigų kišenėj ir, nu ką. Lietuvoj jie tikrai negalėtų taip gyventi, negalėtų tokios mašinos nusipirkti, gražesnių rūbų ir pasakyt, kaip aš čia fainai gyvenu, grįžęs į Lietuvą. Tie žmonės, kurie yra daugiau verslesni, kurie nori kurt verslus, nori kažką tai sukurti, pridėdamąją vertę sukurti, jie nori grįžti, dėl to, kad jie jau bendrauja su žmonėmis, kurių mentalitetas yra visai kitoks, kurie galvoja apie kūrimą, kurie nori kažką įnešti į valstybę, kurie nori sukurti, ne tik sau kažką gauti. (V3-28, kita veikla, 6 m., Londonas, bandomasis interviu)

Kitaip tariant, noras duoti arba gauti gali būti suprantamas kaip vienas iš svarių grįžimo arba negrįžimo į Lietuvą motyvų, randantis arba nerandantis sąskambio su Lietuvos institucijų siūlomomis reemigracijos programomis.

Grįžimo norai, galimybės ir nuostatos

V5-22:...pirmiausia reikia pačio žmogaus noro.

Vedėjas: Gal tą norą kažkas gali sukelt?

V5-22: Geras klausimas. (Studijuoja, 3 m., Edinburgas)

Šiame poskyryje aptariamos pačių tyrimo dalyvių asmeninės nuostatos dėl grįžimo į Lietuvą. Nors bendros tendencijos ir turi įtakos asmeninėms nuomonėms, retkarčiais jos išskyla į pasakojimo paviršių, tačiau šioje dalyje dėmesys skiriamas tam pasakojimui, kuris yra kuriamas iš asmeninės perspektyvos ir siejasi daugiau su pačių dalyvių nuostatomis ir ateities planais.

Ši dalis atspindi pagrindinį tyrimo tikslą, kuris interviu klausimyne buvo išreikštas klausimu – kas skatintų grįžti į Lietuvą ir kas nuo to sulaikytų? Pagal tai pateikiama ir duomenų analizė.

Kas jus skatintų grįžti į Lietuvą?

Kalbant apie tai, kas skatina ir motyvuoja sugrįžti į Lietuvą, išskirtinos dvi pozicijos: švelnioji – būdingesnė moterims, ir griežtoji – būdingesnė vyrams. Švelniojoje pozicijoje yra tokių grįžimą skatinančių motyvų, kaip meilė Lietuvai, altruistinis noras kurti pridėtinę vertę šaliai. Tuo tarpu griežtąją poziciją nusako racionalus ekonominių galimybių išskaičiavimas.

Sentimentai Lietuvai, gimtinės ilgesys, noras kurti šeimą (auginti vaikus Lietuvoje) – kaip grįžimą skatinantys veiksniai taip pat minimi, tačiau negausiai, tad jie straipsnyje atskirai nepristatomi.

Meilė Lietuvai ir pozityvus siekis kurti pridėtinę vertę šaliai

Švelnioji grįžimo į Lietuvą nuostatų pusė, pasireiškusi kaip noras kurti Lietuvai ir meilė gimtajai šaliai, labiausiai išryškėjo Lydso ir Londono interviu grupėse, kuriose dalyvavo tik moterys. Pateikiamuose pavyzdžiuose 20 m. Lydso grupės dalyvė, tik keletą mėnesių išbuvusi JK, meilę Lietuvai išreiškia panašiai kaip ir 22 m. amžiaus Londono grupės dalyvė, tarp Lietuvos ir JK gyvenanti nuo 1996 m. Tad galbūt jų nuostatos Lietuvos atžvilgiu priklauso ne nuo to, kiek laiko jos gyveno užsienio šalyje, bet nuo asmeninės patirties ir santykio su Lietuva dar iki išvykimo. Lydso dalyvės atveju, studijos JK buvo pasirinktos po ilgų svarstymų, Lietuvoje palikus nemokamas studijas, puikią socialinę aplinką ir asmeninės laisvės galimybes, tad ji vis dar jaučiasi Lietuvoje galinti būti įvertinta ir reikalinga:

M2-20: Man Lietuvoj patinka, man Lietuvoj gera ir aš jaučiuosi, kad mane gali Lietuvoj įvertint, ir aš nežinau, gal aš būsiu laimingesnė Lietuvoje su ta mažesne alga, su mažesne karjera, bet bus ta mano kalba. Aš nežinau, labai man gamta patinka Lietuvos. (Studijuoja, 2 mėn., Lydsas)

Skirtingai nei Lydso grupės dalyvė, kuri meilę Lietuvai išreiškia per asmeninio gėrio ir pasitenkinimo paskatas, Londono grupės dalyvė meilę Lietuvai išreiškia ir kaip norą įgytą tarptautinę patirtį panaudoti labiau Lietuvos nei savo labui, pozityviai keičiant šalį:

Aš tai tikrai planuoju grįžti į Lietuvą. <...> Turiu idėją, ką ten veikti, bet aš niekada negalvojau, kad aš išvažiuosiu ir niekada negrįšiu. <...> Aš visada ją labai mylėjau ir grįždavau, kol su tėvais gyvenau, kas tris keturis metus. Ir man

tai visada buvo vieta, kur grįžti būdavo man labai, labai smagu. Ir kai man vėl reikėdavo kraustytis į Angliją, aš visad galvodavau, na kodėl ir vėl. Ir aš tikrai, šiaip, labai norėčiau grįžti. Tik reikia sugalvoti kaip ir ką ten veikti. [paryškinta I.C.] <...> *aš tiesiog noriu prisidėti prie to viso plėtimo Lietuvos. Man, tai mane paskatintų ten grįžti <...> man pačiai asmeniškai norisi grįžti ir juos išmokinti, kaip veikia pasaulis, o ne išvažiuoti ir leisti jiems toliau būti savo, galbūt, neišlavintame mąstyme.* (M3-22⁴³, studijuoja ir dirba, 22 m., Londonas)

Šioje ištraukoje nuskamba mintis, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai atsikartoja visuose interviu. Tai motyvas, būdingas bet kuriam išsimokslinimo siekiančiam jaunam žmogui – noras būti naudingas ir galimybė pozityviai panaudoti savo kuriančias galias. Kitaip tariant, grįžimas turi turėti tikslą, numatytą ar net suplanuotą veiklą, kuri leistų nesigailėti padaryto sprendimo sugrįžti. Tad daugeliu atvejų meilės Lietuvai (arba švelniosios nuostatų pusės), kaip stipraus motyvo sugrįžti, nepakanka. Regis, meilė Lietuvai turi būti pusiausvyroje su racionaliomis, apskaičiuotomis ir įvertintomis galimybėmis – griežtosiomis grįžimo nuostatomis. Šio tyrimo kontekste jos įvardijamos kaip galimybė kurti nuosavą verslą Lietuvoje arba darbas informacinių technologijų srityje. Pastaroji pozicija diskusijose yra menkai atspindima, tad dėmesys bus sutelkiamas į tai, kaip tyrimo dalyviai vertina verslo kūrimo galimybes Lietuvoje ir ką tai reiškia.

Verslo kūrimas Lietuvoje – nekvalifikuotiems ir neįsitvirtinusiems JK?

Racionali ir praktiška grįžimo į Lietuvą paskata – galimybė kurti nuosavą verslą – šio tyrimo dalyvių diskusijose atsiskleidžia ne kaip siekis kurti pridėtinę vertę Lietuvai, o kaip asmeninių pozityvių ambicijų realizavimas, nematant galimybių įsitvirtinti kitų sukurtose darbo vietose⁴⁴. Kitaip tariant, verslo kūrimas Lietuvoje reflektuojamas kaip išėitis tiems, kurie neturi Lietuvai reikalingų kvalifikacijų. Čia turimi omenyje nebūtinai nekvalifikuoti darbuotojai, bet visi, kurie savo specialybės ar kvalifikacijos Lietuvos darbo rinkoje pritaikyti negali:

Mano tėvai grįžo prieš tris metus ir pradėjo savo verslą. Jeigu tu savo verslo nepradedi, aš nematau jokios prasmės grįžti į Lietuvą. Paprasčiausiai, nes

⁴³ Ši dalyvė su tėvais į Londoną atvyko 1996 m. Nuo tada kraustosi iš Londono į Vilnių ir atgal kas trejus ketverius metus.

⁴⁴ Atsižvelgta į Ilonos Strumickienės pastabą.

dauguma žmonių, kurie čia yra išvažiavę, tai paprasčiausiai jie neturi, ko Lietuvoj va daugiausiai reikia, tai va IT specialistų, administratorių arba call [skambučių] centre tokių žmogelių, tai ne visi tą tokį išsilavinimą turi paprasčiausiai. <...> Daug kas irgi va šneka, kad į Lietuvą tikrai grįžti, kai jau gali turėti savo verslą, ką jau tikrai nori veikti. O ne tai, kad grįžti, vėl sausai ir vėl viskas iš pradžių. (M1-27, dirba, 2 m., Londonas, bandomasis interviu)

Tad galima manyti, kad žmonėms, turintiems (ar manantiems, kad turi) Lietuvoje „nepritaikomas“ specialybes, tiems, kurie keletą metų praleido investuodami į save užsienio šalyje ir kurie po studijų, jau būdami vyresnio amžiaus, nėra nusiteikę savo socialinį statusą grąžinti į studentišką lygmenį, verslo kūrimas Lietuvoje tampa duriomis atgal – ne tiek patraukliu variantu, kiek išeitimi.

Kitas motyvas grįžti į Lietuvą su asmeninio verslo idėja yra genamas baimės kurti verslą JK. Tikėtina, kad tie, kurie studijų metu Jungtinėje Karalystėje nesukūrė pakankamai stiprių socialinių ryšių, leidžiančių jaustis užtikrintai ir saugiai kuriant verslą JK, yra linkę labiau galvoti apie šią veiklą Lietuvoje.

Nors, kaip buvo matyti tyrimo dalyvių portreto analizėje, dalis informantų atsiroboja nuo pažinčių sistemos, būdingos posocialistinei erdvei, tačiau kalbėdami apie verslo kūrimo galimybes Lietuvoje, jas sieja su pažįstamų žmonių tinklo pagalba ir su geriau pažįstama Lietuvos aplinka bei sistema. Kitaip tariant, verslo kūrimas Lietuvoje – tai pasirinkimas, kurį gali skatinti nesukurti socialiniai tinklai JK ir vis dar tvirti ryšiai Lietuvoje:

V1-22: Šiaip apie verslo kūrimą, tai jeigu aš galvočiau, tai aš turbūt galvočiau apie Lietuvą. Nes žymiai atrodo, kad aiškesnė sistema, struktūra, kaip šitas vyksta ir kaip turi atrodyt, vėl iš tos pusės, kad tiesiog daugiau žinių apie tai yra. Tai man verslo prasme atrodo tikrai Lietuva šiuo momentu.

M2-22: Nu bet čia gali būt ir tai, kad tavo tėtis, nu kažkiek žino, su tuo susidūręs, ten kažką...

V1-22: Nu jo, gali būt, bet nežinau, čianais atrodytų, jo, reikėtų pradėt nuo visiškai to tuščio lapo, mažiau būtų aišku, kaip kas vyksta. Turbūt, yra pažįstamų, kurie užsiima privačiais verslais, tai atrodo to patarimo yra daugiau, ko paklaust. (V1-22, studijuoja, 3 m.; M2-22, studijuoja, 3 m., Birmingamas)

Panašiai yra bijoma susidurti ir su sunkumais ieškant pirmo darbo po studijų JK. Tai grįžimo į Lietuvą motyvas, kurį skatina nežinojimo ir nesėkmės baimė – nenoras rizikuoti.

Kita vertus, tai, pavyzdžiui, lyginant kad su tokiu Londonu, tai, be jokios abejonės, Lietuvoj tikrai paprasčiau darbą susirast ir aš žinau kai kurie žmonės, bent jau kas mokosi Londone, tai ir grįžta į Lietuvą, nes yra labai sunku tą pirmą darbą susirast. O Lietuvoj juos ten vos ne... (M2-23, studijuoja ir dirba, 4 m., Londonas, bandomasis interviu)

Įdomu, kad vieni bijo rizikuoti sugrįžti į Lietuvą, o kiti – nenori rizikuoti susikurti nesėkmingą gyvenimą Jungtinėje Karalystėje. Tiek vieni, tiek kiti bijo, tik vieniems tai tampa paskata sugrįžti, kitiems – paskata pasilikti.

Nuo grįžimo sulaikančios priežastys

Priežastys, sulaikančios nuo grįžimo į Lietuvą, šiame skyrelyje yra padalintos į keturias grupes: tai nežinojimo ir nesėkmės baimė, sunkumai integruotis Lietuvos visuomenėje, ypač mišrioms poroms, meilės trūkumas arba egoizmas Lietuvos visuomenėje bei sunkumai realizuojant profesinius siekius. Diskusijose nuo grįžimo sulaikančių priežasčių buvo įvardinta ir daugiau, tačiau joms esant pavienėms arba nesuradusioms atgarsio kitų dalyvių pasisakymuose, į analizę nebuvo įtrauktos.

Nežinojimo ir nesėkmės baimė

Edinburgo diskusijoje nuskamba mintis, kad apsisprendimas grįžti į Lietuvą turi būti labai aktyvus žingsnis. Tuo tarpu pasilikimas JK yra labai pasyvus, daug galvojimo nereikalaujantis veiksmas. Šį aktyvų veiksma, anot tyrimo dalyvių, stabdo „gyvenimo klausimų“ (kaip susirasti būstą, darbą, kaip mokėti mokesčius Lietuvoje ir t. t.) neišmanymas, nežinojimas, kaip šiuos klausimus išspręsti vis dar gyvenant JK, nesėkmės ir (ar) naujos pradžios baimė. Mančesterio diskusijoje ši nežinomybės baimė siejama su informacijos apie grįžimą stoka:

Man atrodo, yra baisiausias tarpas, kai nusprendi grįžti. Dauguma vis tiek neturi darbo Lietuvoje, tai meti darbą čia, grįžti, nežinai, kur gyvensi, kiek nedirbsi, kaip mokėti mokesčius... Turbūt turi kažkokių santaupų, bet vis tiek

reikia sužinoti labai daug dalykų, kad pragyventum. Manau, šitą reikia kažkaip užpildyti, tik nežinau, kaip galima tą padaryti. (M2-24, dirba, 8 m., Mančesteris)

Regis, girdime prašymą užpildyti šią informacijos trūkumą, galbūt, sukuriant atitinkamą paslaugų į Lietuvą grįžtantiems tautiečiams paketą. Kitas šios diskusijos dalyvis užsimena netgi apie kontaktinį žmogų ar adresą⁴⁵, kuris šią informaciją galėtų suteikti ir taip tapti tarpine grandimi tarp Lietuvos ir išvykusiųjų, potencialių grįžtančiųjų:

Na taip, tai [gyvenimo klausimai] nestabdo žmonių, kurie grįžta į Lietuvą su darbo pasiūlymu, bet reikia gal tokio kontakto žmonėms, kurie mąsto, galvoja apie grįžimą į Lietuvą, bet neturi darbo pasiūlymo ar informacijos. Nėra tokios terpės, kur paskatintų žmogų tokį žingsnį padaryti. (V1-21, studijuoja, 1 m., Mančesteris)

Tačiau kartu girdime ir norą – ne sugrįžti, o būti paskatintiems sugrįžti. Kitko tikriausiai ir nebuvo galima tikėtis diskusijoje, kurioje klausiama, kas paskatintų sugrįžti ir kas nuo tokio sprendimo sulaikytų. Galima sakyti, noras būti paskatintiems sugrįžti jau buvo „užkoduotas“ tyrimo dizaine (klausimuose, diskusijų vedime, objekte, informantų charakteristikose). Įdomu, kokius rezultatus gautume klausdami apie norą sugrįžti, o ne apie tai, kas paskatintų ar sulaikytų.

Kitaip tariant, tai yra nuomonė žmonių, kurie dar grįžimo į Lietuvą neplanuoja ir tokios patirties neturi. Tai yra hipotetiniai apmąstymai, išplaukiantys iš asmeninių patirčių užsienio šalyje, tačiau dažniausiai jie nėra grįsti asmeniniu noru sugrįžti⁴⁶. Jis, kaip buvo matyti įvadinėje skyriaus citatoje iš Edinburgo interviu, yra įvardijamas kaip bene vienintelis realus grįžimą į Lietuvą skatinantis motyvas.

Vadovaujantis tokia išvalga, galima daryti prielaidą, kad nesant asmeninio, iš paties žmogaus kylančio noro visi kiti informantų argumentai, rekomendacijos ir išvalgos yra labiau teoriniai svarstymai ir nuo grįžimo sulaikančių priežasčių rinkinys arba priežastys, pagrindžiančios nenorą sugrįžti, kurios neįtikina.

⁴⁵ Tai panašu į tokį poreikį, kurį atliepė 2018 m. Latvijos grįžtamosios migracijos bandomasis projektas „Regioninis reemigracijos koordinatorius“, turintis palengvinti migrantų grįžimą į Latviją. Prieiga internetu: http://www.baltic-course.com/eng/markets_and_companies/?doc=145816 [žiūrėta 2018 12 17].

⁴⁶ Manau, kad norą sugrįžti turėtume atskirti nuo meilės Lietuvai. Dalis tyrimo dalyvių išreiškia meilę gimtinei, tačiau sugrįžti neplanuoja. Taip pat, gilinantis į migrantų norą ar nenorą sugrįžti, analizė turėtų būti skaidoma į smulkesnes dalis, išskleidžiančias visą noro / nenoro nuostatų, įsitikinimų ir emocijų spektrą. Antraip išvalgos bus paviršutiniškos.

Tokį nenorą sugrįžti pagrindžiančios priežasties pavyzdžiu gali būti Edinburgo diskusijos dalyvio išsakyta baimė rizikuoti, kurią jis išreiškė taip: „reikėtų daug daug daug daryti ir tu nesi garantuotas, kad tai tau bus geriau“. Jei ši frazė nuskambėtų išvykimo iš Lietuvos kontekste, ar ji įtikintų? Ar patikėtume, kad tai sakantis žmogus tikrai nori išvažiuoti iš Lietuvos, o šio tyrimo kontekste – išvažiuoti iš Jungtinės Karalystės?

Aš, pavyzdžiui, gyvenau Vokietijoje, gyvenau Anglijoje, kažko tokio, kad nepatinka, toks, aš tiesiog matau didesnius plusus, kad, pavyzdžiui, gyventi Anglijoje, negu kad gyvent Lietuvoje. Bet va tas toks dalykas [...] tu žinai, kad tau čia yra geriau, tas stabdo tą visą mąstymą, kad grįžt į Lietuvą. Taip, gal aš kai būsiu vyresnis, ten penkiasdešimt, šešiasdešimt, gal ir norėsiu grįžt į Lietuvą, bet šiuo metu, tas jaunimas, poreikio didžiulio reikalas ir norėjimas grįžti, kažkaip tai, siena [...] stabdo. (V2-25, dirba, 1 m., Londonas, bandomasis interviu)

Nenoras išvažiuoti iš šalies (bendraja prasme) dėl nesėkmės baimės atsispindi ir bendrame lietuvių migracijos diskurse, kurį kartais jau būtų galima vadinti lietuvių migracijos folkloru. Jame sklandė, o gal vis dar sklando frazė, kurią yra ištaręs dažnas išvykimo galimybę svarstantis lietuvis: „jei nepasiseks, visada galėsi į tą Lietuvą sugrįžti“. Šio tyrimo kontekste tokia nuostata neaktuali, nes į užsienio šalį studijuoti vykstantiems jaunuoliams, jų gyvenimo planas sunkių strateginių sprendimų bent kelis metus priimti nereikalauja. Vis dėlto studijuoti atvykusiųjų pasakojime randamas priešingas minėto migracijos diskurso poliūs. Jei pirmuoju atveju išreiškiama baimė dėl galimos nesėkmės užsienio šalyje, tai antruoju – nesėkmės baimė Lietuvoje. Ją būtų galima išreikšti fraze: „grįžčiau, tačiau kas jeigu nepasiseks?“. Taigi jei vadovautumės tokiomis migracijos diskurso įžvalgomis, išvykimas iš Lietuvos, regis, yra mažiau bauginantis nei sugrįžimas į ją.

Grįžimo į Lietuvą baimė yra siejama ir su nauja pradžia, su visko pradėjimu iš naujo. Tokį požiūrį išsako tiek atvykusieji studijuoti, tiek ir dirbti atvykusi tyrimo dalyvė. Ši Lydso grupės informantė savo argumentus grindžia užsienio šalyje praleistu ilgu laikotarpiu, dėl to sutrūkinėjusiais socialiniais ryšiais ir šioje šalyje susikurtais namais:

Jeigu grįžti, tada pradėdi naują gyvenimą. O čia jau susikūręs esi, čia mano namai. Ten jau nebe mano, aš negrįžtu namo. Grįžtu į Lietuvą, kaip ir namai, bet ne mano ten jau. Vis tiek nėra nei mano draugų.. Gyvena ten mano puseserė, bet ne tas pats. Vis tiek man reikėtų viską nuo nulio pradėt. (M1-27, dirba, 9 m., Lydsas)

Galima būtų svarstyti, kiek tiesiogiai teiginys – „viską reikėtų pradėti iš naujo“ ir jo reikšmė siejasi su žmogaus amžiumi, šeimine padėtimi ir socialiniu bei simboliniu kapitalu, sukauptu Lietuvoje iki išvykimo. Bene visi informantai į JK atvyko vieni, be šeimos, būdami 19–22 m. amžiaus. Vienas kitas atvyko būdamas kiek vyresnio amžiaus ir (ar) su sutuoktiniu, tad nauja pradžia užsienio šalyje šio tyrimo informantų greičiausiai nebuvo suvokiama kaip skausminga nauja pradžia. Nors tai tėra tik prielaida, galinti būti atskiro tyrimo objektu.

Skausmingo sprendimo atspalvį „nauja pradžia“ įgyja tik kalbant apie įdėtų pastangų ir pasiektų rezultatų atsisakymą. Jei Lydso grupės informantė akcentuoja socialinius ryšius ir namus, tai studijuoti atvykusieji – darbą ir karjerą. Kitaip tariant, abu pabrėžia tai, į ką yra daugiausiai investavę laiko ir pastangų. Vis dėlto Mančesterio grupėje išsivysto diskusija, kurioje dalyviai atkreipia dėmesį į tai, kad naujos pradžios baimė tarsi neegzistuoja tiems, kurie išvyksta ne į Lietuvą, o į kitą šalį:

M2-24: Kur kuo ilgiau būni, tuo ilgiau susikuri, kyli ir karjeros laiptais, ir draugų, ir finansiškai, susidarai sau visą pagrindą čianais. Kažkaip galvoji, jeigu grįši į Lietuvą, tau reikės pradėt vėl iš naujo, taip pat karjeroj <...> kuriam laiptely būsi, nežinai kaip finansiškai būsi, nežinai kaip susirast vėl būstą, draugų, mokesčiai.. Tai va, manau, visą sistemą vėl reikės išmukt iš naujo.

V2-24: Tas galioja nesvarbu kur kraustysies. Yra žmonių, kurie pagyvenę čia, kraustosi kitur, o ne į Lietuvą. Tai akivaizdu, kad tai nėra vienintelis, vienintelis kriterijus tai, kad iš naujo reikia pradėt.

M2-24: Jo. Kodėl tada jie negrįžta į Lietuvą, klausimas. (M2-24, dirba, 8 m.; V2-24, studijuoja, 6 m., Mančesteris)

Šį klausimą galima palikti atvirą ir kartu mėginti analizuoti ir kitas nuo grįžimo sulaukančias priežastis, siejamas tiek su baimėmis, tiek ir su nenorą sugrįžti pagrindžiančiomis priežastimis.

Sociokultūrinė integracija Lietuvoje ir mišrių porų sunkumai

Dvejonės, susijusios su sėkmingu įsiliejimu į sociokultūrinę Lietuvos erdvę, ir mišrių porų diskursas labiausiai išryškėjo Londono grupės diskusijoje. Į šią diskusiją susirinko tik moterys, kurios akcentavo atotrūkį, atsirandantį tarp jų ir bendraamžių Lietuvoje,

sunkumus susitapatinant su tais, kurie visą laiką gyvena Lietuvoje, ir nepritapimą prie Lietuvos visuomenės bendrąja prasme:

Nes kai išvažiuoji iš Lietuvos, tu išvažiuoji su ta lietuviška kultūra ir tu to nelabai pastebi, bet kai čia būni ilgiau, tu priimi šitas vertybes kaip savo, tu pats toks patampi. Ir staiga, kai tu grįžti ir neįeini į tą Lietuvos molį, iš kurio tu kažkada išvažiavai. Yra sunku. Nes žmonės tavęs nesupranta, tu – jų. Ir atrodo, yra kažkoks toks nesusišnekėjimas. (Moteris, Londonas)

Šiame sociokultūrinės integracijos kontekste iškyla ne tik Lietuvoje gyvenančių žmonių susikalbėjimo su grįžtančiais, bet ir su atvykstančiais – grįžtančių lietuvių partneriais užsieniečiais, klausimas.

Vieninteliame Londono grupės interviu, kuriame dalyvavo tik moterys, išryškėjo partnerio užsieniečio tema. Sunku pasakyti, ar kitame, ne tokiaime multikultūriniame mieste vykusioje diskusijoje, net jei į ją susirinktų vien moterys, šia tema būtų diskutuota. O žvelgiant į šios Londono diskusijos diskursą galima būtų daryti prielaidą, kad net jei grįžimą į Lietuvą skatinančios priemonės būtų itin patrauklios, moters šeiminei padėčiai nepalanki grįžimo situacija taptų stipriausiu nuo grįžimo sulaikančiu faktoriumi.

Kitaip tariant, diskusijoje išryškėja nuomonė, kad lietuvių moterų grįžimo į Lietuvą tendencijas lemia tai, su kuo Jungtinėje Karalystėje yra kuriamos ir palaikomos partnerystės, ir tolerancijos jų partnerių atžvilgiu Lietuvoje lygis:

Turėtų būti lengviau, ypatingai jeigu parsiveži baltaodį vyrą, kuris yra arba krikščionis, arba ateistas. Nu, tai tikrai būtų lengviau jeigu parsivežtum, nežinau, šokant į kitą ekstremumą, nežinau, ten juodaodę radikalią musulmonę, žinai, nu drauge. (Moteris, Londonas)

Diskusijos dalyvės pabrėžė, kad tarp išsilavinusių, keliaujančių ir su skirtingomis kultūromis susidūrusių Lietuvos žmonių netolerancijos problemos nėra, nepaisant to, grįžimas su nelietuviu partneriu, besiskiriančiu odos spalva ir religija, Lietuvoje sukeltų nemažų sunkumų. Grįžti, regis, didesnes galimybes turi ilgalaikių santykių užsienio šalyje nesukūrusios moterys:

Jeigu neturi ten vaikiną ar merginą, kuris ten yra labai kitoks ir neplanuoji ten ilgesnių santykių su tuo žmogum, tai gali grįžti į Lietuvą ir bandyti pakeisti, bet jeigu turi ten vaikiną, kuris ten yra indas, juodaodis <...> man atrodo, nu jau

tikrai žmonės liks Londone ir negrįš į Lietuvą. <...> Tiesiog man atrodo, kai tai tave asmeniškai paliečia, tavo draugus, tai tuo atveju nesinori būti bandomuoju triušiu, ir nesinori, kad tavo artimam žmogui būtų negerai dėl to, kad tu čia kažką bandai pakeisti ir atvažiavai va į tokią šalį, kur dar ne visai suprantama. (Moteris, Londonas)

Londono diskusijoje pavartotos sąvokos „lietuviška kultūra“ ir „Lietuvos molis“, nurodančios prielaidas nesėkmingai sociokultūrinei integracijai Lietuvoje, suskamba tandemu su kitose tyrimo grupėse įvardijamu „lietuvišku požiūriu“ ir „lietuvišku mąstymu“, reiškiančiu atitinkamą požiūrį į žmogų, kaip į bendruomenės narį, į darbuotoją ir į migrantą.

„Lietuviškas požiūris“ – meilės trūkumas ir savanaudiškumas

Analizuodamas modernaus pasaulio sąrangą, „Vartojamame gyvenime“⁴⁷ sociologas Z. Baumanas kalba apie šių dienų pasauliui būdingą darbo jėgos suprekinimą, o „Likvidžioje modernybėje“⁴⁸ – apie darbuotojo lankstumą, neprisirišimą ir trumpalaikiškumą – kaip apie labiausiai šiame laikmetyje vertinamas jo savybes. Šios Z. Baumano teorijos, nors ir labiau besiremiančios Vakarų pasaulio pavyzdžiais, yra universalios, pritaikomos visam su modernybės reiškiniais susiduriančiam pasauliui. Visgi aptariamo tyrimo dalyvių diskusijose šis darbuotojo suprekinimas ir jo, kaip subjekto, nevertinimas yra labiau siejamas su Lietuvos kontekstu, priešpriešinant jį Vakarų pasaulio šalies kontekstui.

Kalbant apie visuomenėje egzistuojančias nuostatas ir normas, o konkrečiau apie darbdavio ir darbuotojo santykį, diskusijose išryškėja perskyra tarp užsienio šalių modernybės ir lietuviškosios... modernybės arba greičiau – „antimodernybės“. Ši lietuviška „antimodernybė“ išsiskleidžia informantams kalbant ne tik apie požiūrį į kitataučius, bet ir apie Lietuvos žmonių mentalitetą, neigiamą požiūrį į lietuvių migrantus, abejingą požiūrį į darbuotoją ir į žmogų bendrąja prasme. Šiame kontekste tai įvardijama kaip „lietuviškas mąstymas“ ar požiūris – nuo grįžimo sulaikantis veiksnys:

Lietuvoj, kaip sakau, lietuviškas mąstymas, uždirbi pinigus, tu dirbi man. Taip sakant, kaip tu gyveni, koks tavo... sveikata, kaip tavo kas – niekam neįdomu. Kur gyvenau Vokietijoje ir kur dirbu čia Anglijoje, nėra tokio savanaudiško

⁴⁷ Z. Bauman, *Vartojamas gyvenimas*, Vilnius: Apostrofa, 2011.

⁴⁸ Z. Bauman, *Liquid modernity*, Cambridge: Polity Press, 2000.

požiūrio į darbą <...> visai kitas mąstymas yra. <...> Reikia pakeist lietuvišką mąstymą biškį, kad ne „man viskas yra gerai, kiti visi man yra neįdomu“, o kaip tik „man gerai ir kad kitiem būtų gerai“. Tuo metu galbūt kažkas pradės keistis, mano nuomone. (V2-25, dirba, 1 m., Londonas, bandomasis interviu)

„Lietuviškas požiūris“, kuris galėtų būti pavadintas meilės trūkumu, nejautrumu vienu kitiems ir savanaudiškumu, aptariamas ir Vytauto Didžiojo universiteto migracijos tyrime – per migrantų emocinės būsenos analizę⁴⁹ bei VDU Lietuvių išėivijos instituto diskusijoje kalbant apie neekonomines migracijos priežastis⁵⁰. Šio jaunimo reemigracijos tyrimo kontekste tiesiogiai apie tai užsimena Lydsso grupės dalyvė:

Man atrodo, kad Lietuvoj trūksta meilės vieni kitiems. Trūksta laisvės šiek tiek. Labai Lietuvoj viskas susikoncentruota į save – man, man, man. (M1-27, dirba, 9 m., Lydsas)

Šis meilės trūkumas diskusijose aptariamas ir ne taip tiesiogiai – kalbant apie darbuotojo, kaip lengvai pakeičiamo įrankio, sampratą Lietuvoje, priešpriešinant tai Vakarų pasauliui būdingam požiūriui.

Darbuotojo pakeičiamumo sampratos diskursas labiausiai išryškėjo bandomojoje Londono grupės diskusijoje. Kaip buvo minėta, šioje grupėje susirinko bene vyriausi tyrimo informantai, atstovaujantys dirbti po studijų JK pasilikusiam jaunimui, tad jų įžvalgos natūraliai siejosi su darbdavio ir darbuotojo santykio Lietuvoje ir JK palyginimu.

V2-25: Tiesiog pats faktas, kad darbuotojas Lietuvoj yra žmogus, kurį tu gali pakeisti. Aš vien dėl to išvažiavau iš Lietuvos įmonių, nes tu dirbi ir tu nejauti, kad tu kažkas, esi žmogus.

M1-27: Bet va tas tikrai yra Lietuvoj ir su ne vienu pašnekėjus, kad vadovai darbuotojui leidžia suprasti, kad tu esi pakeičiamas. Į tavo vietą tikrai rasim. Tas yra ir tai psichologiškai iš tikrųjų labai žlugdo.

V3-28: Čia žinokit jau galėčiau paprieštarauti. Kaip ir Lietuvoj, taip ir visose šalyse yra lygiai tas pats dalykas. Aš pats atėjau iš to viso, fabriku, viešbučių, blogiausių darbų, kur tiesiog tau pasakyta, nepatinka, išėik, niekam neįdomu, kas tu esi...

V2-25: Vienas dalykas, yra darbai, kurie yra kvalifikuoti...

⁴⁹ žr. D. Genio, R. Krikštolaicio straipsnį šiame leidinyje, p. 12–25.

⁵⁰ <https://pasauliolietuviai.lt/ar-galime-paaiskinti-neeconomines-siandienines-lietuviu-migracijos-priezastis/>, [žiūrėta 2018 11 22].

V3-28: Tas pats ir Lietuvoj. Tik Lietuvoj visiems tą duoda suprasti. Jeigu tu būsi labai jau geras ir labai matysi jau realią sumą, kurią atneša verslui, tada taip, prašys tada pasilikti. Vis tiek mes kalbam apie tai, kad tokių žmonių, kurie dirba tokius darbus, kokius aš dirbdavau, yra dauguma. Dar nėra tiek daug tokių specialistų.<...> Man darbe visada taip sakydavo, tu esi pakeičiamas, nepatinka, gali išeit. (V2-25, dirba, 1 m.; M1-27, dirba, 2 m.; V3-28, kita veikla, 6 m., Londonas, bandomasis interviu)

Šioje fokusuotoje grupėje išsivystė diskusija, kuri leidžia geriau užčiuopti lietuvių jaunimo JK, kaip grupės, savijautos ir tarpusavio dinamiką. Šiuo atveju grupę vienija nuoskaudos dėl abejingumo darbuotojui kaip žmogui jausmas – galbūt tai nuviltas jauno žmogaus altruizmas? Įdomu būtų palyginti, kiek tokia nuoskauda dėl darbuotojo pakeičiamumo ir neįvertinimo yra būdinga vyresnėms amžiaus grupėms, kiek ji tampa aktualia nuo grįžimo sulaikančia priežastimi.

Panašus vienijantis nuoskaudos diskursas išryškėjo ir Edinburgo diskusijoje, kurioje kalbantis apie Lietuvos mokesčių bei teisinę sistemas, korupciją ir atlyginimų skirtumus šalyse, pasireiškė sarkastiškas dalyvių požiūris, reaguojant vienas į kito komentarus: „Jie [Lietuvos valdžia] kiekvienais metais atima kažką, kas man patinka, tai žinot, tai neskatina grįžt“ [kalba pusiau juokais, kiek sarkastiškai, visi juokiasi]. Taip reflektuojant nuo grįžimo sulaikančias priežastis, diskurso centre atsiduria ne tiek konkretūs faktai, kiek bendra grupės savijauta – emocinė būseną.

Kita vertus, konkrečiais nuo grįžimo sulaikančiais faktoriais, susijusiais su jų, kaip darbuotojų, galimybėmis, nesiremiančiais emocine būseną, kaip antai, aptartu meilės trūkumu, šio tyrimo kontekste tampa ribotos jaunimo profesinės galimybės ir specialybės nepritaikomumas Lietuvoje.

Ribotos profesinės galimybės ir specialybės nepritaikomumas Lietuvoje

Profesinių galimybių ribotumo Lietuvoje klausimas bene ryškiausiai atsiskleidė Birminghamo ir Edinburgo diskusijose. Šiose grupėse didžiąją daugumą sudarė techninių mokslų atstovai, daugiausiai vyrai. Šių grupių dalyviai (tiek vyrai, tiek moterys) grįžimą į Lietuvą sieja su žingsniu atgal profesine prasme. Nors pasisakymai šiose diskusijose negali būti pernelyg apibendrinami ir pritaikomi visam lietuvių jaunimo migracijos kontekstui, žvelgiant į šio tyrimo duomenis galima išskirti kelias refleksijų kryptis ir ateities tyrimuose jas patikrinti.

Viena refleksijų kryptis arba demotyvacija grįžti į Lietuvą dėl profesinių apribojimų yra gyvenamos vietos teikiamos galimybės bei santykis su šia vieta. Tai aktualu ne tik tiems, kurių profesinės ambicijos gali būti realizuotos tik didmiesčiuose, bet ir tiems, kurie yra išvykę iš mažesnių Lietuvos miestelių, turintiems emocinį ryšį su gimtąja vieta. Šiems jaunuoliams, turintiems tik didmiesčiuose realizuojamas profesijas, persikėlimas į didžiuosius miestus Lietuvoje gali būti toks pats demotyvuojantis, kaip persikėlimas į kitus JK ar kitų šalių didmiesčius:

Jeigu aš norėčiau grįžti į Lietuvą, aš nenorėčiau grįžti į Vilnių, nes aš ne iš Vilniaus, sakykime, kaip vieta (visi juokiasi). Aš ne prieš Vilnių, tiesiog yra esmė tame, kad mano darbo specifika reikalauja man gyventi dideliame mieste, o sakykime, jokių sentimentų aš Vilniui, Klaipėdai ar Kaunui aš neturiu, tai man grįžimas į Vilnių yra tas pats kas važiavimas dabar į Glazgą, sentimentų prasme. (Vyras, Edinburgas)

Kita refleksijų kryptis, randama Mančesterio grupėje, – tai įgytos specialybės nepritaikomumas Lietuvos kontekste. Tokios „nepritaikomos“ specialybės pavyzdžiais gali būti teisė ar organinė chemija. Jų atstovai šiame tyrime paprastai savo sprendimą negrįžti sieja ne su nuoskaudomis Lietuvai, bet su savirealizacijos apribojimais – profesiniais ir finansiniais:

Mano sritis [organinė chemija] yra gana nišinė. <...> Nesu girdėjęs nei vieno lietuivio, kuris gavo išsilavinimą mano srityje užsienyje ar pasisėmė patirties, o po to grįžo į Lietuvą.<...> Tokio pavyzdžio aš neturiu ir mane tai labai demotyvuoja, nes aš grįžęs neturėčiau to, ko noriu daryti, konkrečiai – mokslinių tyrimų. Aš manau, kad aš galėčiau susirasti darbą, tačiau tai nebūtų tai, ką noriu daryti, o verčiau darbas susimokėti už nuomą. Nesu girdėjęs nei vieno sėkmingo pavyzdžio, manau, girdėtieji sukelia dar daugiau nenoro ir nežinios. (V2-24, studijuoja, 6 m., Mančesteris)

„Darbas už mokesčius“, „darbas už nuomą“ – tai kategorijos, kurios atsikartoja bene visose interviu grupėse, nurodant, kad grįžti į Lietuvą ir susirasti darbą galima, tačiau realizuoti savo profesinių siekimų – neįmanoma.

Pabaigai

Apibendrinant skyrių galima atkreipti dėmesį, kad tų veiksmių, kurie paskatintų grįžti į Lietuvą, diskusijoje išryškėja gerokai mažiau nei veiksmių, kurie nuo grįžimo sulaukytų.

Jei grįžimą skatinantys veiksniai šiame tyrime yra įvardijami kaip meilė Lietuvai ir lengvesnės verslo kūrimo galimybės Lietuvoje, nuo grįžimo sulaikantys veiksniai išsikeruoja kiek plačiau. Didesnė dalis šių nuo grįžimo sulaikančių priežasčių yra labiau neekonominės, tokios kaip nesėkmės baimė, nelengvos sociokultūrinės integracijos baimė, nuoskaudos, korumpuoti žmonių santykiai, darbuotojo neįvertinimas, savanaudiškas, arba kitaip tariant – „lietuviškas,“ požiūris.

Kaip ekonomines nuo grįžimo sulaikančias priežastis, galima būtų įvardyti ribotas profesines galimybes, kurios yra siejamos ir su mažesniu uždarbiu. Nepaisant to, ribotų profesinių galimybių kategoriją būčiau linkusi taip pat priskirti prie neekonominių grįžimo priežasčių vien dėl to, kad tai yra siejama su asmenine realizacija – tobulėjimu ir profesiniu pasitenkinimu. Tuo tarpu mažesnio uždarbio klausimas šiame kontekste yra reflektuojamas kaip neįmanomos asmeninės ir profesinės savirealizacijos pasekmė.

Šiame tyrime atlyginimų skirtumų klausimas iškildavo (ypač tarp informacinių technologijų studentų), tačiau jis nebuvo pateikiamas kaip pagrindinė grįžimą stabdanti priežastis. Atvirkščiai, pradėjus kalbą apie atlyginimų skirtumus ir prastesnes galimybes užsidirbti Lietuvoje, čia pat būdavo pateikiami kontrargumentai apie galimybes Lietuvoje gyventi komfortabiliau nei JK ir su mažesniu IT specialisto atlygiu. Galbūt čia dėtas JK praleisto laiko ir įgytos darbinės patirties kiekis, o galbūt šios žmonių grupės vertybės mažiau orientuotos į ekonominę gyvenimo kūrimo strategiją ir darbą tik už pinigus.

Nors vienas iš grįžimą skatinančių motyvų yra grindžiamas racionalių išskaičiavimu⁵¹, jį vėlgi galima kildinti iš neekonominių priežasčių, susijusių su baime, sociokultūrinio nesaugumo jausmu ir neatitrūkimu nuo Lietuvos. O tai (neatitrūkimas arba prisirišimas prie Lietuvos) savo ruožtu susilieja su meile Lietuvai, namų ilgesiu ir noru auginti vaikus Lietuvoje. Šios reemigraciją skatinančios priežastys būdingos ir latvių jaunimui⁵².

⁵¹ Žr. skyrelį „Verslo kūrimas Lietuvoje – nekvalifikuotiems ir neįsitvirtinusiems JK“, p. 65.

⁵² Z. Krisjane., E. Apsite-Berina, G. Sechi and M. Bērziņš, *Juxtaposed intra-EU youth mobility: motivations among returnees to Latvia*, Belgeo [Online], 3, 2018.

Grižtamąją migraciją skatinančios iniciatyvos Lietuvoje: Jungtinėje Karalystėje studijuojančio lietuvių jaunimo nuostatos

Ilona Strumickienė

Svarstymai grįžtamosios migracijos, emigrantų „susigrąžinimo“, reemigracijos temomis jau daugiau nei dešimtmetį yra neatsiejama Lietuvos viešojo diskurso dalis. Nemažėjantys emigracijos srautai, ženkliai prastėjanti šalies demografinė padėtis, darbo jėgos stoka, o kartu ir kylantis ideologinės dešinės populiarumas lemia tai, kad, sprendžiant daugelį Lietuvos valstybei ir visuomenei aktualių problemų, atsigręžiama į gausią lietuvių emigrantų bendruomenę, joje ieškant potencialo, padėsiančio spręsti kylančias problemas, kartu prisidedant prie Lietuvos valstybės ir visuomenės darnaus vystymosi.

Grižtamoji migracija yra neatsiejama migracijos procesų visame pasaulyje dalis. Tyrėjai pateikia įvairius grįžtamosios migracijos potencialo kiekybinius vertinimus⁵³. Pozityvūs pokyčiai kilmės šalyje, sėkmingai įgyvendinamos priemonės, skatinančios grįžtamąją migraciją, prisideda prie didesnio iš emigracijos į tėvynę sugrįžtančiųjų procento. Kitų šalių (pvz., Airijos, Izraelio ir kt.) „sėkmės istorijos“ yra liudijimas, kad emigrantų susigrąžinimas, integracija yra įmanomi, o grįžusieji prisideda prie kilmės šalies gerovės augimo.

Lietuvos įstojimą į Europos Sąjungą 2004 m. lydėjo migracinių procesų akceleracija, kartu imta suvokti migracijos vektoriaus pakreipimo priešinga kryptimi svarba. 2005 m. galima vadinti „lūžio“ metais. Tais metais Lietuvos Seimas priėmė rezoliuciją „Dėl jaunimo, išvykstančio iš Lietuvos į užsienį nuolat gyventi, skatinimo sugrįžti į Lietuvą programos“⁵⁴, o Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai inicijavus, Viešosios politikos ir vadybos institutas atliko mokslinį tyrimą „Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į

⁵³ F. Bovenkerk, *The sociology of return migration: a bibliographic essay*, Martlnus Nijhoff, the Hague, 1974, p. 11–12; *International Migration Outlook. PART III Return Migration: A New Perspective*, OECD 2008, [interaktyvus] <https://www.oecd.org/migration/mig/43999382.pdf>, p. 163; *Grižtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje*. Red. A. Sipavičienė, Vilnius, 2009, p. 11, [interaktyvus]. http://iom.lt/images/publikacijos/failai/1427877517_Griztamoji_migracija.pdf.

⁵⁴ R. Dausinienė, *Šiuolaikiniai emigracijos procesai Lietuvoje bei politikos išėvijos atžvilgiu* įgyvendinimas. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2013, p. 36, [interaktyvus] <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1896274/1896274.pdf>.

tėvynę priemonės“ ir parengė „Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonių planą“⁵⁵. Vėlesniais metais įvairių grįžtamąją migraciją skatinančių iniciatyvų ir programų gausėjo⁵⁶. 2008 m. Lietuvą pasiekus globaliai ekonominei krizei, net tik išaugo emigruojančių iš Lietuvos srautai, bet ir sumažėjo dėmesys bei skiriami resursai grįžtamajai migracijai skatinti. Ekonominės krizės įveika bei išryškėjusios Lietuvos demografinės, ekonominės ir socialinės problemos lėmė tai, kad emigrantų „susigrąžinimo“ klausimas sugrįžo į politikų, ekspertų ir plačiosios visuomenės svarstymų lauką. Greta deklaratyvių grįžtamosios migracijos skatinimo lozungų pradėti ir realūs darbai, pridedantys prie emigrantų grįžimo į Lietuvą. 2012 m. veiklą pradėjo „Globalios Lietuvos“ programa, koordinuojanti įvairių valstybės institucijų ir nevyriausybinų organizacijų iniciatyvas, susijusias su tautiečiais, gyvenančiais už Lietuvos ribų⁵⁷. Reemigracijos skatinimo bare daugiausia dėmesio skiriama siekiui pritraukti jaunus, aukštos kvalifikacijos emigrantus. Tai lemia keletas priežasčių. Viena vertus, bendrame emigracijos iš Lietuvos kontekste jaunimas sudaro didžiausią emigruojančiųjų grupę, pvz., Europos migracijos tinklo duomenimis, 2017 m. daugiau nei 76 % emigrantų iš Lietuvos buvo 15–44 m. amžiaus asmenys⁵⁸; kita vertus, jauni žmonės, būdami darbingiausia, mobiliusia ir adaptyviausia migrantų grupe, suvokiami kaip galintys padėti spręsti įvairias demografines, ekonomines, socialines problemas tėvynėje, taip pat prisidėti prie inovatyvių pokyčių Lietuvos visuomenėje.

Statistikos duomenys liudija, kad didžiąją dalį imigrantų į Lietuvą sudaro tautiečiai, grįžtantys į tėvynę (2004–2016 m. bendrame imigracijos į Lietuvą sraute iš užsienio grįžtantys lietuviai sudarė vidutiniškai apie 80 %, 2017 m. – apie 50 % imigruojančiųjų į Lietuvą)⁵⁹.

Grižtamosios migracijos fenomeną lemia daugybė kintamųjų: ekonominiai ir neekonominiai (šeima, socialiniai, kultūriniai) faktoriai⁶⁰, situacija kilmės ir tikslo

⁵⁵ *Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į Tėvynę priemonės*, Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2005, [interaktyvus] http://www.academia.edu/11991507/Ekonominių_migrantų_skatinoimo_grižti_į_Tėvynę_priemonės [žiūrėta 2018-11-30].

⁵⁶ *Grižtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje*. Red. A. Sipavičienė, Vilnius, 2009, p. 27–29. [interaktyvus] http://iom.lt/images/publikacijos/failai/1427877517_Griztamoji_migracija.pdf [žiūrėta 2018-11-27].

⁵⁷ *Globali Lietuva*, [interaktyvus] <http://www.urm.lt/default/lt/globali-lietuva> [žiūrėta 2018-11-23].

⁵⁸ *Migracija skaičiais*, [interaktyvus] <http://123.emn.lt/#chart-12-desc> [žiūrėta 2018-12-01].

⁵⁹ *Migracija skaičiais*, [interaktyvus] <http://123.emn.lt/#chart-12-desc> [žiūrėta 2018-12-01].

⁶⁰ *Return migration in Central Europe: current trends and an analysis of policies supporting returning migrants*. Edited by Thilo Lang, 2013, p. 58, [interaktyvus] https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/35966/ssoar-2013-lang-Return_migration_in_Central_Europe.pdf?sequence=3 [žiūrėta 2018-11-15].

šalyse ir kt. Vienas iš faktorių, galinčių prisidėti prie sprendimo grįžti, yra kilmės šalies vykdoma politika šiuo klausimu. Galimi keli požiūriai į valstybės vykdomą grįžtamosios migracijos skatinimo politiką: koncentruotas, sisteminis ir mišrus. Pirmasis iš jų orientuotas į tikslines priemones grįžtamajai migracijai skatinti; antrasis gi reiškia, kad per bendrą situacijos kilmės šalyje gerėjimą tikimasi pritraukti užsienyje gyvenančius tautiečius; trečiojo atveju bandoma derinti koncentruotas, į reemigracijos skatinimą nukreiptas priemones kartu gerinant bendrą situaciją kilmės valstybėje. Lietuvos vykdomoje grįžtamosios migracijos skatinimo politikoje galima išvelgti trečiajam požiūriui būdingų ypatybių.

Norint sužinoti, kiek prie sprendimo reemigruoti prisideda Lietuvos vykdomos grįžtamosios migracijos skatinimo programos, reikalingas įvairių Lietuvos institucijų vykdomų programų monitoringas. Deja, nuolatinė grįžtamosios migracijos skatinimo programų stebėseną ir efektyvumo vertinimas nėra vykdomi. Paminėtini 2009 m. autorių kolektyvo (Egidijus Barcevičius, Dovilė Žalionytė, Daiva Repečkaitė, Žilvinas Martinaitis, Vitalis Nakrošis) atliktas „Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas“⁶¹ ir Irmos Budginaitės straipsnis „Politiniai grįžtamosios migracijos veiksniai: politikos priemonės ir jų sėkmė“, kuriame Lietuvos vykdomos grįžtamosios migracijos skatinimo politikos efektyvumui skirtas atskiras poskyris „Valstybės politikos efektyvumas emigrantų atžvilgiu“⁶². Vėlesniais metais Lietuvos valstybės institucijų vykdomų programų ir priemonių įvertinimas dažnai apsiribojo deklaratyviais teiginiais, kad anksčiau vykdyta grįžtamosios migracijos skatinimo politika nebuvo efektyvi⁶³.

2018 m. antroje pusėje atliktas Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimas leidžia užčiuopti tam tikrus Lietuvos institucijų vykdomų programų, skirtų skatinti grįžtamąją migraciją, realaus poveikio tikslinei auditorijai aspektus.

⁶¹ [Interaktyvus] https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/753_ekomigrac_vertin_i_2009.pdf [žiūrėta 2018-11-15].

⁶² I. Budginaitė, „Politiniai grįžtamosios migracijos veiksniai: politikos priemonės ir jų sėkmė“, in: *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*. Red. Egidijus Barcevičius ir Dovilė Žalionytė, Vilnius, 2012, p. 187–191.

⁶³ Pvz., 2014 m. Lietuvos migracijos politikos gairėse teigiama, kad „Vis dėlto Lietuvos migracijos politika skatinant grįžimą ligi šiol nebuvo pakankamai veiksminga“, [Interaktyvus] <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lr/TAK/d5032f407e8611e396708cdccb584cb5?jfwid=18117litjs> [žiūrėta 2018-11-30].

Šio straipsnio tikslas – ištirti JK studijuojančio lietuvių jaunimo nuostatas Lietuvoje vykdomų grįžtamąją migraciją skatinančių programų atžvilgiu, atskleisti programų žinomumą, pristatyti stipriąsias ir silpnąsias programų puses, išryškinti sritis, kurioms reikia daugiau valstybės dėmesio.

Rengiant straipsnį naudotasi duomenimis, gautais vykdant Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimą. Atkreiptinas dėmesys, kad didžioji dauguma tyrimo dalyvių buvo į JK atvykę studijuoti, o tyrimo metu buvo arba įvairių studijų pakopų studentai, arba po studijų baigimo, kaip aukštos kvalifikacijos specialistai, dirbantys JK. Jų pozicija ir reprezentuota šiame straipsnyje. Deja, į kvietimą dalyvauti fokusuotų grupių diskusijose beveik neatsiliepė nekvalifikuotą darbą dirbantys asmenys, vaikus auginančios mamos, bedarbiai, verslininkai. Norint išsiaiškinti šių grupių atstovų nuostatas reemigracijos, Lietuvos vykdomos grįžtamosios migracijos skatinimo politikos atžvilgiu, reikia atskiro tyrimo.

Jungtinėje Karalystėje studijuojančio lietuvių jaunimo požiūris į Lietuvos vykdomą grįžtamosios migracijos skatinimą

Bet yra ir tokių, kurie vaikšto ant lyno, sakykim, ir juos į vieną ar į kitą pusę patempus, tai galbūt tokie grįžtų. Kad ir kas antras grįš, vis daugiau. (M2-24, dirba, 8 m., Mančesteris)

Lietuvos vykdomos grįžtamąją migraciją skatinančios programos ir priemonės nėra orientuotas į vieną kurią nors šalį ar regioną, jos nukreiptos į po visą pasaulį išsibarsčiusius lietuvius migrantus. Jungtinė Karalystė yra viena iš dažniausiai šiuolaikinių lietuvių migrantų pasirenkamų kryptių⁶⁴. Dėl šios priežasties šioje šalyje gyvenantys lietuviai ir jų nuostatos reemigracijos atžvilgiu tampa vertingomis ne tik su migracija susijusių reiškinių tyrėjams, bet ir migracijos politikos formuotojams.

Nemaža dalis migrantų, tarp jų ir dalis šio tyrimo dalyvių, iš Lietuvos išvyko tikėdami, kad anksčiau ar vėliau sugrįš į Tėvynę. Ši nuostata skatina nuolatinį domėjimąsi Lietuvoje vykstančiais procesais, su grįžimu susijusių galimybių analizę, taip pat ir norą prisidėti prie Lietuvoje vykstančių procesų formavimo. Jau pats faktas, kad būrys Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo atsiliepė į kvietimą dalyvauti šiame tyrime ir

⁶⁴ *Migracija skaičiais*, [interaktyvus] <http://123.emn.lt/#chart-12-desc> [žiūrėta 2018-12-01].

taip prisidėti prie efektyvesnio grįžtamosios migracijos politikos įgyvendinimo, liudija tyrimo dalyvių nuostatą, kad ši sritis yra svarbi ir tobulintina. Reemigracijos skatinimo srityje matomas didžiulis potencialas ir jį realizuojant svarbu susipažinti su migrantų išvalgomis ir poreikiais.

Migracijos procesų tyrėja Katie Kuschminder yra atkreipusi dėmesį, kad grįžimas nėra tik paprastas parvykimas namo, o reintegracija nėra prisitaikymas prie senojo (iki emigracinio) gyvenimo būdo. Reintegracijai reikia laiko, o kartais ji nebūna sėkminga, todėl asmuo priima sprendimą dar kartą išvykti iš šalies⁶⁵. Vienas tyrimo dalyvis liudijo: „Visi žmonės, kuriuos aš pažįstu ir grįžo į Lietuvą, jie pabuvo metus Lietuvoj ir iškart apsisukę važiavo į kitą šalį“ . (M1-20, studijuoja, 1 m., Mančesteris)

Nors nėra tikslių statistinių duomenų apie tai, kiek reemigrantų apsisprendžia pakartotinai migruoti, vis dėlto panašūs liudijimai suponuoja mintį, kad tai ne toks jau retas reiškinys. Valstybinėms institucijoms, įgyvendinančioms grįžtamosios migracijos iniciatyvas, verta galvoti ne tik apie patį reemigracijos veiksma, bet ir pagalbą sugrįžusiems deramai integruotis į Lietuvos visuomenės gyvenimą.

Nagrinėjant lietuvių jaunimo reemigracijos galimybes svarbu suprasti, kad potencialūs šio proceso dalyviai grįžimą į Lietuvą suvokia kaip sprendimą, kuris lems ženklius pokyčius jų pačių ir jų artimųjų gyvenime. Natūralu, kad dauguma galvoja apie rizikų sumažinimą ir kuo sklandesnį sugrįžimo ir integracijos procesą.

Kalbant apie jaunimo nuostatas reemigracijos atžvilgiu, verta atkreipti dėmesį į tai, kad nemaža dalis šios grupės atstovų tik po vidurinės mokyklos baigimo išvyko studijuoti į užsienį ir neturi savarankiško gyvenimo Lietuvoje patirties. Ši aplinkybė prisideda prie to, kad gyvenimo perspektyvos Lietuvoje jiems atrodo miglotos. Tyrimo metu kalbinti JK lietuviai ne kartą išsakė nuogąstavimus, susijusius su sprendimu grįžti į Lietuvą ir kaip tai paveiks jų gyvenimą. Charakteringas vienos fokusuotos diskusijos dalyvės pasisakymas:

Kažkaip galvoji, jeigu grįši į Lietuvą, tau reikės pradėti vėl iš naujo, taip pat karjeroj nežinau kurioj ten... net nežinau kaip pasakyt lietuviškai... kuriam laiptely būsai, nežinai kaip finansiškai būsai, nežinai kaip susirast vėl būstą, draugų, kaip

⁶⁵ K. Kuschminder, *Reintegration Strategies. Conceptualizing How Return Migrants Reintegrate*. Palgrave Macmillan, p. 2.

tą, vėl mokesčiai. Tai va, manau visą sistemą vėl reikės išmokyti iš naujo. (M2-24, dirba, 8 m., Mančesteris)

Gyvenimo svečioje šalyje patirtis, integraciniai sunkumai lemia suvokimą, kad sprendimas grįžti į Lietuvą būtų dar vienas iššūkis, savotiškas išėjimas iš komforto zonos. Tuo atveju į valstybės vykdomas grįžtamąją migraciją skatinančias programas ir priemones žvelgiama kaip į galinčias suteikti daugiau aiškumo, tikrumo ir saugumo. Viena tyrimo dalyvė, kalbėdama apie jaunimo įsitraukimą į reemigracijos skatinimo programas, pastebėjo:

Man atrodo tai yra labai gerai. Aš esu šiaip iš tokios, aš taip skaitau, kad gyvenimą yra geriau planuoti. Tai aš manau, kad tai yra labai gerai, nes kai žmonės išvažiuoja, kai tu pasirašai programą, tai tu žinai, kad tu grįši. Ir tu padarysi taip, kad tu paskui grįžtum. Tiesiog taip susiorganizuosi. Kai žmonės išvažiuoja tiesiog tiesiog [Kita dalyvė: be plano] jo, tu neturi tokio kontakto. [...] Bet jeigu tu išvažiuoji, tu turi tokį psichologinį pasiryžimą, kad tu grįši. Ir man atrodo, kad tai yra labai gerai, nes tai žmonės nuteikia ir tada jie tiesiog žino, kad toks yra jų planas ir pas juos veiks. (M4-24, studijuoja, 5 m., Londonas)

Turbūt aiškumo, konkretumo gyvenime poreikis lėmė tai, kad dauguma tyrime dalyvavusių informantų pačią grįžtamosios migracijos skatinimo idėją vertino pozityviai. Šio tyrimo metu gauti duomenys koreliuoja su ankstesnių tyrimų rezultatais, liudijančiais, kad patys migrantai pozityviai vertina valstybės vykdomos grįžtamosios migracijos skatinimo politikos idėją⁶⁶.

Nors reemigracijos skatinimo idėja vertinama teigiamai, konkreti Lietuvos valstybės vykdoma grįžtamosios migracijos politika sulaukia potencialių grįžtančiųjų kritikos. Ir tai lemia keletas faktorių. Pirmiausia, į ką atkreipė dėmesį tyrimo dalyviai, buvo migracijos stabdymo ir reemigracijos skatinimo temų Lietuvoje politizavimas. Su migracija susijusios temos aktualizuojamos rinkimų (Prezidento, Seimo) laikotarpiu, tuo tarpu realių darbų šioje srityje, atėjus į valdžią, pasigendama. Norom nenorom peršasi mintis, kad politikų rūpestis su migracija susijusiais reiškiniais dažnai yra tik priemonė pritraukti užsienyje gyvenančių Lietuvos piliečių balsus. Vienas tyrimo dalyvis valstybės ir vyriausybės pastangas skatinti grįžtamąją migraciją apibūdino kaip

⁶⁶ *Grižtamoji migracija: teorinės išvalgos ir situacija Lietuvoje*. Red. A. Sipavičienė, Vilnius, 2009, p. 37. [interaktyvus] http://iom.lt/images/publikacijos/failai/1427877517_Griztamoji_migracija.pdf [žiūrėta 2018-11-27].

„nulines“ ir tęsė: „[...] vienas procentas yra, nes jie [politikai, įrašyta mano, – I.S.] daug šneka, tai tą vieną procentą sudaro [visi juokiasi] tos kalbos. Bet realaus darbo, jo, nesimato“ (V4-28, dirba, 2 m., Londonas, bandomasis interviu).

Kitas Lietuvos grįžtamosios migracijos politikos aspektas, kurį kritikavo tyrimo dalyviai, – tai menki reemigracijos skatinimo programų kiekybiniai rodikliai. Elitistinis grįžtamosios migracijos skatinimo pobūdis lemia, kad orientuojamasi į „protų“ arba aukštos kvalifikacijos specialistų „susigrąžinimą“:

Ne nu tai tos programos, kur aš minėjau, gal kažkas yra, bet tai čia jau jos yra prieš kiek metų padarytos ir kiek metų kiek vyksta. Nuo tada kažkas gal ir padidėjo, tai ir vis tiek, vis tiek ten 50 žmonių per metus dalyvaus ir grįš, aš nematau, kad yra kažkoks faktorius. (M2-23, studijuoja ir dirba, 4 m., Londonas, bandomasis interviu)

Galima sutikti su tyrimo dalyvių pastebėjimu, kad Lietuva neinicijuoja platesnės aprėpties reemigracijos skatinimo – nekuriamos asmenų, užsienyje dirbančių nekvalifikuotus darbus, susigrąžinimo programos, tai paliekama jų pačių iniciatyvai. Ir šioje vietoje galima svarstyti, ar Lietuvoje laukiami sugrįžtant žemesnės kvalifikacijos asmenys, ar į juos, Zygmunto Baumano žodžiais tariant, žvelgiama kaip į prarastus gyvenimus (“wasted lives”⁶⁷), kuriais atsikračiusi Lietuvos valstybė ir visuomenė savotiškai džiaugiasi... Žinoma, su į aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimą orientuotomis programomis Lietuva „išsilieja“ į bendrą europinį kontekstą, kai sprendžiant gyventojų skaičiaus sumažėjimo ir darbo jėgos trūkumo iššūkius, aukštos kvalifikacijos asmenų migracija tampa svarbiu instrumentu, galinčiu užtikrinti šalies technologinį ir ekonominį vystymąsi⁶⁸. Vis dėlto orientacija tik į aukštos kvalifikacijos tautiečius, gyvenančius užsienyje, neakcentuojant kitų socialinių grupių reemigrantų sugrįžimo reikalingumo ir svarbos, liudija spragas grįžtamosios migracijos skatinimo politikoje.

Tyrimo dalyvavę JK jaunimo atstovai pastebėjo ir tai, kad reemigracijos skatinimu iš esmės užsiima valstybinės institucijos, o privataus sektoriaus įsitraukimo trūksta:

⁶⁷ Z. Bauman, *Wasted lives. Modernity and Its Outcasts*. Cambridge; Malden (Mass.): Polity, 2008.

⁶⁸ B. Glorius, “Stay, Return or Move On? Mobility Decisions of International Students in Germany”, in: *Return Migration and Regional Development in Europe*, edited by Robert Nadler, Zoltán Kovács, Birgit Glorius, Thilo Lang. London: Palgrave Macmillan, 2016, p. 241.

Jo, ir labai yra toks keistas, kad atrodo jog Lietuva nori susigrąžinti tą jaunimą, bet privatus sektorius jokių pastangų nededa. Visiškai, nulis yra atrodo kartais. Tai gal čia kažkas, pamąstymui toks dalykas“. (Edinburgas, Vyras)

Tikėtina, kad iš nevyriausybinių ir privataus sektoriaus kylančios iniciatyvos, susijusios su grįžtamosios migracijos skatinimu, potencialiems reemigrantams liudytų, kad tėvynėje jie yra laukiami ir kad tai nėra tik priešrinkiminės politikų kalbos.

Lietuvos vykdomų grįžtamosios migracijos skatinimo iniciatyvų vertinimas

Jei apie lietuvių migrantų grįžimą, Lietuvos politikų kalbas „susigrąžinti“ migrantus buvo girdėję daugelis tyrimo dalyvių, tai apie konkrečias reemigracijos skatinimo programas ir priemones žinojo ne visi. Tipiška tyrimo dalyvių pokalbio ištrauka: „Jo, aš girdėjau apie jas. Ne, aš negirdėjau.“ (M1-20, studijuoja, 1 m., M2-24, dirba, 8 m., Manchesteris). Faktas, kad kiekvienoje grupėje rasdavosi konkrečių grįžtamosios migracijos skatinimo programų nežinančių asmenų, liudija šių programų informacijos sklaidos problemas. Ne vienas tyrimo dalyvis skundėsi, kad informacija jų nepasiekia, pvz.: „Bent man tai neteko girdėti, tai gal ir reikia daugiau tos informacijos, nes nežinau, gal aš ne ten žiūriu, kur reikia. Gal aš neieškau, bet neateina iki manęs (V4-20, studijuoja, 1 m., Birmingamas).

„Kurk Lietuvai“, „Talentai Lietuvai“ ir „Kitas 100“ vertinimas

Fokusuotų diskusijų metu tyrimo dalyviai minėjo ne vieną programą ar iniciatyvą, kuri, jų nuomone, susijusi su grįžtamosios migracijos skatinimu. Dažniausiai minėtos šios programos: „Kurk Lietuvai“⁶⁹, „Talentai Lietuvai“⁷⁰, kuriomis siekiama jaunų,

⁶⁹ Programos tinklalapyje rašoma: „Kurk Lietuvai“ – pirmoji ir kol kas vienintelė profesinio tobulinimo ir gerosios užsienio praktikos pritaikymo programa Lietuvoje, kuri suteikia galimybę profesionalams savo žiniomis ir idėjomis prisidėti prie modernios Lietuvos ateities kūrimo. 2012 m. prasidėjusi „Kurk Lietuvai“ į Lietuvą kasmet pakviečia dalyvauti programoje tarptautinės patirties turinčius profesionalus. 12 programos mėnesių dalyviai rotacijos principu nacionalinio ir regioninio lygmens viešojo sektoriaus institucijose inicijuoja ir įgyvendina pokyčių projektus. Pokyčiai įgyvendinami ekonomikos, švietimo, inovacijų, saugumo, aplinkosaugos, socialinės politikos ir kitose srityse“. [interaktyvus] <http://kurklt.lt/apie-mus/> [žiūrėta 2018 11 29].

⁷⁰ „Talentai Lietuvai“ savo tinklalapyje pristato kaip „aukšto lygio stažuotių įmonėse programa tarptautiniams lietuvių kilmės absolventams“. „Global Lithuanian Leaders“ organizacijos inicijuota „Talentai Lietuvai“ programa siekia suteikti galimybę užsienyje mokslus baigusiems lietuviams įgauti konkrečios darbinės patirties ir pritaikyti tarptautinę patirtį pažangiose įmonėse Lietuvoje. Programos dalyviai užsienyje įgytas žinias pritaikys dirbdami inovatyviausiose Lietuvos verslo įmonėse, kuriose įgis rinkoje konkurencingos darbo patirties ir savo talentu bei žiniomis prisidės prie Lietuvos verslo sėkmės pasaulyje bei šalies ekonomikos augimo.

aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimo, bei „Kitas 100“. „Kurk Lietuvai“ buvo minima dažniau nei kitos dvi. Atkreiptinas dėmesys, kad tyrimo dalyvių dalis, kuri turėjo informacijos apie pirmąsias dvi programas, jas vertino pozityviai. Tokį požiūrį lėmė tai, kad diskutantai patys turėjo asmeninės patirties dalyvaujant šiose programose arba jų draugai, pažįstami, artimieji dalijosi teigiamomis patirtimis. Pvz., vienas tyrimo dalyvis taip apibūdino pažįstamo dalyvavimo programoje „Kurk Lietuvai“ įspūdžius:

Jo, šiaip vienas vyrukas, su kuriuo taip nemažai bendravau, tai jisai patenkintas savo pozicija, jisai čianais turėjo nemažai galimybių ir studijavo tą patį, kaip ir aš, dėl to aš natūraliai su juo ir pasekdavau, kur karjeros kryptis yra, bet patenkintas jis tenais, man atrodo, tikrai yra. (V1-22, studijuoja, 3 m., Birmingamas)

Į „Kurk Lietuvai“ ir „Talentai Lietuvai“ programas pozityviai žvelgiama dėl keleto priežasčių. Akcentuojama tai, kad šios programos atveria duris į valstybinį sektorių ir tarptautines kompanijas bei suteikia galimybę gauti „pakankamai normalius pinigus“ (M2-22, studijuoja, 3 m., Birmingamas).

Greta „Kurk Lietuvai“ ir „Talentai Lietuvai“ programų tyrimo dalyviai gana dažnai minėjo ir naują, tik 2018 m. Lietuvos vyriausybės inicijuotą programą – „Kitas 100“. Šios programos tikslas – teikti paramą studijuojantiems geriausiuose universitetuose užsienyje⁷¹, o po studijų baigimo 3–5 metus dirbti Lietuvos institucijose⁷². Tyrimo dalyviai šią programą vertino nevienareikšmiškai. Viena vertus, suvokiama, kad ji apribotų jaunimo laisvę rinktis ką ir kur veikti po studijų, tačiau atkreiptas dėmesys, kad tokia programa naudinga tiems, kurie turi aiškų planą po studijų grįžti į Lietuvą. Gana iškalbingas vienos tyrimo dalyvės pasisakymas:

Aš manyčiau, kad ji yra naudinga, pavyzdžiui, tau [rodo į kitą tyrimo dalyvį (V4-20)] būtų labai tikus, nes tu žinai, kad tu grįši, nes ten gi yra sąlyga, kad tu du metus lyg turi kažkaip grįžt ir padirbt, tada tau kažkiek suteiks. Aš asmeniškai

---

Užsienio universitetų absolventai ir jaunieji profesionalai kviečiami išsirinkti juos dominančią sritį ir programoje dalyvaujančių įmonių pozicijų pasiūlymą. Atsižvelgiant į absolventų pageidavimus ir susidomėjimą, į programą nuolat įtraukiamos naujos įmonės ir pasiūlymai. Programoje dalyvauja pažangios ir atviros naujovėms gamybos bei paslaugų sektoriaus kompanijos, galinčios pasiūlyti pozicijas, kurių metu dirbama su konkrečiais projektais, sprendžiančiais įmonėms aktualius iššūkius“. [interaktyvus] <http://glltalentai.lt/dalyviui/> [žiūrėta 2018 11 29].

⁷¹ <https://www.studinfo.lt/stipendijos/kitas-%C5%A1imtas> [žiūrėta 2018-11-27].

⁷² Parama studijuojantiems užsienyje (konkursas „Kitas 100“) [interaktyvus] <https://vsf.lrv.lt/lt/parama-studentams-veiklos-sritys/parama-studijuojantiems-uzsienyje-konkursas-kitas-100> [žiūrėta 2018-11-27].

tai manau, kad ji yra labai gerai, bet, tarkim, aš to nedaryčiau, nes aš nenorėjau prisirišti. Bet yra žmonių, va, kurie išvažiuoja, ir žino, kad tai darys, arba žino, kad norėtų vis tiek, bent keliem metam, tada vis tiek galbūt turės geresnę įvaizdį, kur čia labiau patinka, kad apsispręst, tai aš manau, kad čia yra labai gerai tokia iniciatyva. (M3-19, studijuoja, 1 m., Birmingamas)

Ambivalentiškas programos „Kitas 100“ vertinimas liudija, kad tarp į JK studijuoti išvykusio jaunimo egzistuoja nuomonių pliuralizmas. Dalis jaunuolių mielai dalyvautų šioje programoje ir išpareigojimas po studijų grįžti ir įsitraukti į Lietuvos darbo rinką nėra vertinimas kaip jų laisvės suvaržymas; kita dalis JK studijuojančių lietuvių šios programos nesirinktų, nes po studijų patys nori spręsti savo tolesnio gyvenimo raidą.

Koncentruotos informacijos, susijusios su reemigracija, poreikis ir sklaida: „Renkuosi Lietuvą“ projekto atvejis

Jau daug metų įvairiuose programiniuose dokumentuose, kuriuose kalbama apie grįžtamosios migracijos skatinimą, minimas ir koncentruotos informacijos, susijusios su grįžimu į Lietuvą, centras, tinklalapis, portalas, veikiantis „vieno langelio“ principu⁷³. Ši priemonė buvo įrašyta ir į naujausią 2018 m. „Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strateginio įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstitucinį veiklos planą“: „sustiprinti Vyriausybės paskirtos už migrantų informavimą atsakingos organizacijos (šiuo metu Migracijos informacijos centro „Renkuosi Lietuvą“) funkcionavimą, pertvarkant jį į individualaus konsultavimo grįžimo į Lietuvą klausimais centrą, veikiantį vieno langelio principu, padidinant finansavimą to centro teikiamų paslaugų Lietuvos išeivijai sklaidai“⁷⁴.

Lietuvos vyriausybės parengtame dokumente minimas informacijos centras „Renkuosi Lietuvą“ tinklalapio forma veikia nuo 2015 m.⁷⁵, tačiau nei vienas tyrimo dalyvis apie šį informacijos centrą, kaip jau veikiantį projektą, nieko nežinojo. Informantai apie tokį projektą diskutavo kaip apie galimybę, teikė įvairius pasiūlymus. Štai charakteringas tyrimo dalyvio pasisakymas:

⁷³ „Vienas langelis“ – tai viena patogi (fizinė ar elektroninė) vieta, kurioje suinteresuotas asmuo gali gauti visas ar dalį viešojo administravimo institucijų teikiamų paslaugų.

⁷⁴ Dėl demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo [interaktyvus] <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2a093814fc8411e89b04a534c5aaf5ce?jfwid=-rwipzde7s> [žiūrėta 2018-12-11].

⁷⁵ Renkuosi Lietuvą [interaktyvus] <https://www.renkuosilietuva.lt/> [žiūrėta 2018-11-29].

Langelis čia daugiau valdymas visos informacijos, grynai va, dabar grįžtu į Lietuvą, kur man reikia užsiregistruoti, kur man reikia tą sveikatos draudimą užsiregistruoti, kur man čia, kur darbo biržoj užsiregistruoti, kur čia man reikia susimokėti, ar polikliniką užsiregistruoti, nežinau... Tokius va dalykus.. Nuo A iki Z, ką reikia padaryt grįžus, nėra. (V2-25, dirba, 1m., Londonas, bandomasis interviu)

Migracinė tyrimo dalyvių patirtis bylojo, kad kitos šalys turi tokį *beginner's pack* - pradedančiojo paketą (Mančesteris, M2-24), kuris palengvina integraciją naujoje šalyje. Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį, kad jauni žmonės, nusprendę grįžti, dažnai net nežino, į ką jiems reikėtų atkreipti dėmesį, kokiomis programomis galėtų pasinaudoti. Viena tyrimo dalyvė kalbėjo:

Gal geriau, tikrai, turėt vienam krepšely, negu ieškoti internete, jeigu net nežinai, ko tu ieškai. Kartais tu nežinai, tiesiog nori, nežinau, vieną dieną tiesiog kilo idėja, o gal man jau visai laikas grįžt. Tiesiog galbūt būtų patogų, nes kartais tu tiesiog nežinai, ko tu ieškai. Tai vien dėl to. O dėl kokios informacijos, tai aš manau, kad labai aiškiai tas programos aprašyt būtų tikrai naudinga. Nes, va, mes net tikriausiai nežinom visų, kurios net mum tiktų pabaigus mokslus. (M3-19, studijuoja, 1 m., Birmingamas)

Tarp informacijos, kuri būtų aktuali, nusprendus grįžti į Lietuvą, dažniausiai buvo minimi šie klausimai:

- gyvenamosios vietos deklaravimo;
- socialinio draustumo;
- darbo vietos paieškos;
- būsto paieškos;
- registracijos pas gydytoją;
- praktikų vietos;
- sąskaitos atsidarymo banke;
- kvalifikacijų pripažinimo;
- mokesčių;
- verslo skatinimo;
- galimybių pasinaudoti Europos Sąjungos teikiama parama ir t. t.

Atkreiptinas dėmesys, kad „Renkuosi Lietuvą“ tinklalapyje galima rasti informacijos į daugelį klausimų, kurie tyrimo dalyvių buvo paminėti kaip aktualūs. Straipsnio autorė šiame tinklalapyje pasigedo informacijos apie praktikų vietas, taip pat apie galimybes pasinaudoti ES teikiama parama.

Tyrimo dalyviai, diskutuodami apie vieno langelio principu veikiančią informacijos centrą, atkreipė dėmesį į tai, kad reikalingiausia informacija jame būtų išdėstyta aiškiai, kad svetainė būtų lengvai naviguojama, informacija pateikiama ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis. Kaip užsienio lietuviai vertintų šiuo metu veikiančios „Renkuosi Lietuvą“ svetainės funkcionalumą, reikėtų atskiro tyrimo.

Pateikėjai minėjo, kad greta internetinio informacijos portalo būtų reikalinga ir popierinė gyvenimo pradžiamokslis Lietuvoje knygelė, lankstinukas. „Renkuosi Lietuvą“ tinklalapyje tokias knygeles („Pirmieji žingsniai grįžtant“, „Su vaiko priežiūra susijusios išmokos“, „Nedarbo ir socialinės išmokos“, „Švietimas“) pdf formatu galima rasti.

Informantai pastebėjo, kad svarbu, jog toks centras ne tik teiktų aktualią informaciją, bet būtų galimybė ir tiesiogiai konsultuotis rūpimais klausimais. „Renkuosi Lietuvą“ šiuo metu interesantams siūlo galimybę informacinio centro darbuotojams parašyti žinutę, naudojantis arba specialia, arba *Messenger* programėlemis, taip pat – *Facebook* platformoje; paskambinti telefonu ar *Skype*. Nesiūloma gal tik atvejo vadybininko paslauga.

Įvairiose vietose vykusios JK studijuojančių lietuvių fokusuotos diskusijos paliudijo, kad vieno langelio principu veikiantis informacijos centras būtų naudingas ir svarstantiems apie grįžimą, ir jau nusprendusiems grįžti į savo tėvynę. Tačiau tai, kad JK studijuojantis lietuvių jaunimas visiškai nežinojo „Renkuosi Lietuvą“ projekto, liudija apie neefektyvią šio projekto informacijos sklaidą ir būtinybę „Renkuosi Lietuvą“ žinomumą skatinti ir tarp Lietuvos gyventojų, ir tarp užsienyje gyvenančių lietuvių.

„Sėkmės istorijos“ – reemigraciją skatinantis faktorius

Įvairiais kanalais ir tikslais JK studijuojančius lietuvičius pasiekiančios į Lietuvą jau grįžusiųjų „sėkmės istorijos“ buvo įvardintos kaip dar vienas faktorius, galintis paskatinti apsispręsti sugrįžti į Lietuvą. Informantai atkreipė dėmesį, kad „sėkmės istorijų“ poveikumą sustiprina gyvenimo aplinkybių panašumas:

Iš tiesų aš manau, kad labai yra svarbi tų profesionalų, kurie grįžo į Lietuvą ir kurie daug pasiekę, jų, aš manau, kad nuomonės ir idėjos yra labai labai svarbios. Nes mes galim daugiausia releitint [sieti save] su jais ir mes kaip ir pasitikim su jais, nes jie buvo mūsų vietoj, jie žino, kas yra ir tiesiog... (M2-22, studijuoja, 3 m., Birmingamas)

Buvo atkreiptas dėmesys ir į tai, kad tam tikrų sričių specialistų „sėkmės istorijų“ nebuvimas viešojoje erdvėje kuria įspūdį, kad šių sričių atstovai į Lietuvą negrįžta, arba jų gyvenimas ten sėkmingai nesusiklosto:

Nors, aišku, viešai tai sėkmingus pavyzdžius girdi, ir tai gali paskatinti, kaip tas pavyzdys, kad va, baigė informatiką, grįžo, įsitvirtino, aš irgi taip noriu. Iš kitos pusės, lygiai taip pat gali būti tų pavyzdžių trūkumas, gali labiau demotyvuoti. Tarkim, mano sritis yra gana nišinė, ir aš apskritai labai mažai matau sėkmingų pavyzdžių Lietuvoje, nes visų pirma mažai tokių išvis yra Lietuvoje. (V2-24, studijuoja, 6 m., Mančesteris)

Galvojant apie „sėkmės istorijų“ kaip vienos iš reemigraciją skatinančių priemonių tobulinimą, verta galvoti apie kuo įvairesnių užsiėmimų žmonių „sėkmės istorijų“ sklaidą.

Tyrimo dalyviai pastebėjo, kad jaunimo auditorijai itin patrauklios trumpų vaizdo filmukų forma pateikiamos sėkmės istorijos.

Įdomu tai, kad nei vienas tyrimo dalyvis neužsiminė apie ne vieną sezoną LRT transliuojamas laidas „Emigrantai“, kurios nuo 2018 m. rudens pervadintos „(Ne) emigrantais“.

Profesinio tobulėjimo ir grįžtamosios migracijos skatinimo sąsajos

Iš JK lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimo paaiškėjo, kad su profesine karjera, tobulėjimu susiję klausimai yra ypač aktualūs šioje šalyje studijuojantiems lietuviams. Nemažą dalį laiko kiekvienoje fokusuotos grupės diskusijoje užėmė svarstymai apie studijų metu atliekamas praktikas. Tyrimo dalyvių pasisakymai implikuoja mintį, kad praktikas Lietuvos įmonėse ir institucijose jie suvokia kaip faktorių, kuris galėtų nulemti, koks ateities gyvenimo scenarijus bus pasirinktas baigus studijas:

- grįžti į Lietuvą;
- porą metų padirbėti JK ir tada grįžti į Lietuvą;

- pasilikti JK;
- laimės ieškoti dar kitoje pasaulio šalyje.

Informantai sakė, kad JK studijuojantys lietuviai neretai praktikai atlikti renkasi Lietuvos įmones ir institucijas. Atkreiptinas dėmesys, kad praktikas Lietuvoje buvo asmeniškai išbandę daugelis tyrimo dalyvių. Remdamiesi asmenine patirtimi, jie atkreipė dėmesį į praktikų organizavimo Lietuvoje ydas ir taisytinius dalykus. Buvo pastebėta, kad skiriasi Lietuvos darbdavių ir studentų požiūris į praktikas. Jei pirmieji praktikas dažnai vertina kaip nerimtą veiklą, tai antrieji jas sieja su galimybe įgyti realių įgūdžių ir žinių. Skirtinga praktikų samprata lemia JK studijuojančių lietuvių nepasitenkinimą Lietuvoje atliekamomis praktikomis:

Ir aš manau, kad čia yra daugiau tokio suvokimo problema, kad va, kaip ir minėjo, daugiau Lietuvoj yra nuomonė, kad praktika yra nu daugiau būdas įsirašyt kažką į CV ir čia net nelabai rimta, nu bet va pagelbės. Nes bus ten eilutė CV tavo. O ne iš tikrųjų, kad tu nori kažką nuveikti naudingą ir įdomaus. (M3-19, studijuoja, 1 m., Birmingamas)

Tikėtina, kad po lūkesčių nepatenkinusios praktikos Lietuvoje kitą kartą studentas praktikos ieškosis jau užsienio įmonėje ar institucijoje.

Fokusuotų grupių diskusijose dalyvavę JK jaunuoliai atkreipė dėmesį ir į tai, kad praktikos Lietuvoje yra neapmokamos, o praktikantai pageidautų gauti tam tikrą užmokestį už atliekamą darbą. Neabejotina tai, kad šalys, kuriose praktikos yra apmokamos, studentams yra patrauklesnės nei Lietuva. Vienas tyrimo dalyvis pateikė siūlymą, kaip spręsti šią problemą:

Turiu susijusią mintį, kaip dauguma žmonių išreiškė, kad Lietuvoj nedažnai būna galimybė atlikti praktiką arba jos būna gana neaiškios, bet čia grynai, jeigu valdžia suteiktų paskatą kompanijom pradėti praktikas ir jas suteiktų būdu, kuriuo esu matęs UK, kompanijos gauna dalinį finansavimą apmokėti žmonėm atlyginimą, tai, sakykim, Vyriausybė sumokėtų 20 procentų praktikantų algos su viltimi, kad kompanijos mokės likusią dalį algos, tai būtų laimėjimas kompanijoms, nes jie būtų labiau inicijuoti daryti praktikas ir ilgam laikotarpiui, galbūt, tai tiesiog suteiktų daugiau galimybių žmonėm ir grįžt į Lietuvą, atlikt praktikas, žmonės matytų, kad čia ir taip yra daug galimybių, tai galbūt

nebūtinai išvažiuotų, aš neturiu omeny, kad tai taikyti užsienio žmonėms, tai taikyti visiems žmonėms taip. (Vyras, Edinburgas)

Tyrimo metu buvo nurodyta dar viena Lietuvoje organizuojamų praktikų ypatybė, kuri netenkina užsienyje studijuojančiųjų poreikių – tai, kad Lietuvoje praktikos nere-tai virsta įsidarbinimu:

[...] nes pas juos parašo studentas, sako: gerai ateik, pabūna du mėnesius, bet tai tu jau dirbi pas mus, viskas, tu jau esi antram kurse, tai jau pasirašyk kontraktą ir būk 0,5, svarbiausia į egzaminus nueisi, viskas gerai, kaip aš manau, pas mus nėra tokios struktūros [...]. (Vyras, Edinburgas)

Pateikėjų pasisakymai liudija, kad Lietuvoje organizuojamos praktikos neatitinka stu-dentų lūkesčių, kartu neišnaudojamas praktikų potencialas prisidėti prie reemigraci-jos skatinimo, aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimo.

Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams nekeliant Lietuvoje organizuojamų prak-tikų kokybės, apmokėjimo klausimų, lietuvių migrantų pastebėjimai šioje srityje gali tapti stimulu pokyčiams. Tyrimo dalyvių pasisakymai atkreipia dėmesį į Lietuvos įmo-nėse ir institucijose organizuojamų praktikų taisytinus aspektus, taip pat implikuoja mintį, kad galvojant apie grįžtamosios migracijos skatinimą praktikoms verta skirti daugiau dėmesio. Sėkmingas praktikų organizavimas gali būti ta priemonė, kuria pri-vatus sektorius įsijungtų į grįžtamosios migracijos skatinimo procesą.

Tyrimo dalyvių nuomone, ne tik praktikos, bet ir karjeros mugės taip pat gali būti gera priemonė siekiant supažindinti potencialius reemigrantus su konkrečiomis įmonėmis Lietuvoje, darbo specifika ir kultūra, tobulėjimo galimybėmis. Atkreiptinas dėmesys, kad užsienyje studijuojantiems ar studijas baigusiems svarbi informacija ne tik apie darbo vietą, užmokestį, bet ir tobulėjimo, kilimo karjeros laiptais galimybes.

Informantai teigė, kad bendradarbiaujant Lietuvos institucijoms ir JK Lietuvių jaunimo sąjungai tokio pobūdžio renginys Londone jau buvo suorganizuotas. Disku-tantų nuomone, svarbu, kad į karjeros mugės atvykstantys Lietuvos darbdaviai būtų rimtai pasiruošę, kad kreiptų dėmesį ne tik į savo įmonės poreikius, bet ir potencialių darbuotojų lūkesčius. Dėsningas vienos tyrimo dalyvės pasisakymas:

Aš tai, pavyzdžiui, iš tiesų manau, kad jie, tie darbdaviai, kurie iš Lietuvos yra, mes, lankėsi visokiose tose mugėse, mes turim susiformavę savo ekspekteinus [lūkesčius] ir visų pirma darbdaviai turėtų pamatyti, kokia, kaip mes tą

patiriam, tai pirma nueit į mūsų mugę ir sužinot kaip visa tai veikia. Nes kartais, man atrodo, gali būt, kad visas tas, kaip jie reprezentuoja, nu kai kuriais atvejais tas gali atrodyt toks, bla bla bla arba nerimtas. Tiesiog, kad jie pamatyti, kokias mes ekspektacijas turim ir kaip viskas mums yra pristatoma ir kad mes tada galėtume juos lyginti. (M2-22, studijuoja, 3 m., Birmingamas)

Įvairūs renginiai, kuriuose informuojama apie darbo galimybes Lietuvoje, dažniausiai vyksta Londone. Nemažas atstumas, laikas ir kelionės išlaidos lemia tai, kad ne Londone studijuojantis lietuvių jaunimas į juos neatvyksta. Kaip viena iš priemonių šiai problemai spręsti buvo nurodyta galimybė padengti kelionės išlaidas ar bent dalį jų. Diskutantų nuomone, karjeros muges vertėtų organizuoti ne tik Londone, bet ir kituose JK miestuose, kuriuose studijuoja gausesnis būrys lietuvių, taip pat, naudojantis užsienyje studijuojančiųjų mobilumo įpročiais, karjeros muges galima organizuoti ir Lietuvoje. Tam ypač palankus Kalėdų atostogų laikas:

Gal aplink Kalėdas, nes visi grįžta namo, tiesiog ateini ir pasižiūri karjeros galimybes, kažkas tokio. Taip paprasčiau, nes čia universitetuose skirtingas lietuvių skaičius, tarkim, procentas lietuvių, iš jų dar mažiau susidomėjusių. Lietuvoje lengviau visus sugaudyti. (M2-24, dirba, 8 m., Mančesteris)

Tyrimo dalyvių mintys apie karjeros muges liudija, kad tokio pobūdžio renginiai gali būti efektyvia priemone, prisidedančia prie lietuvių migrantų grįžimo į tėvynę. Tik būtina joms tinkamai pasiruošti.

Finansinės paramos grįžtantiems vertinimas

Lietuvos politikams ir ekspertams svarstant, kokios gi priemonės padėtų „susigrąžinti“ į užsienį išvykusius migrantus, buvo iškelta finansinės paramos reemigrantams idėja. Įdomu, kad tyrimo dalyviai pademonstravo sąmoningumą ir šią iniciatyvą įvertino kritiškai. Kaip pavyzdį galima pateikti vieno informanto pasisakymą:

Grižtant prie būsto paskolos temos, ar nebūtų nepasitenkinimo iš gyvenančių Lietuvoje (visi pritaria). Tokia situacija, kad, pavyzdžiui, 5 metus dirbęs užsienyje ir susitaupo, ir gauna paskolą geromis sąlygomis, kai tuo tarpu gyvenantis Lietuvoje per 10 metų tiek nesutaupyti. Tai gali kilti toks „pala, aš irgi galiu išvažiuoti“, taip atverdamas kitą Pandoros skrynią. Todėl manau, kad geriau nei gyvenimo skatinimui veiktų verslo ar darbo dalykai, nes verslą pradėti tiek gyvenančiam,

ties grįžtančiam į Lietuvą žmogui yra labai sunku. O turintys užsienyje patirties, gal turi daugiau žinių, bet to nesugeba pritaikyti, nes nežino struktūros, todėl verslo skatinimas būtų efektyviau. Be to, sėkmingas lietuvis yra ne tik pavyzdys kitiems, bet kurdamas verslą kartu kuria darbo vietas čia gyvenantiems. Taip pat sėkmingos istorijos įkvepia sėkmingas. O asmeniniam gyvenimui skirtos stipendijos kaip tik sukeltų problemų. (V2-24, studijuoja, 6 m., Mančesteris)

Kita tyrimo dalyvė atkreipė dėmesį į Lietuvoje egzistuojantį priešškumą emigrantų atžvilgiu, ir, jos nuomone, valstybės skiriamos dotacijos reemigrantams šią įtampą dar labiau sustiprintų:

Kai grįžti į Lietuvą, būna toks keistas požiūris „Ko čia grįžai?“, tarsi vieni yra vienoje ringo pusėje, o kiti – kitoje. Tai tie asmeniniai finansiniai reikalai gali skatinti priešškumą, vos ne kad namą sudėgintų, gautų už pašalpą ar ką. (M2-24, dirba, 8 m., Mančesteris)

Iš tyrimo paaiškėjo, kad jauni, dar studijuojantys ar jau aukštos kvalifikacijos darbus dirbantys lietuviai JK, iniciatyvą reemigrantams skirti tam tikrą finansinę paramą vertina kritiškai. Tikėtina, kad kitų socialinių grupių lietuvių migrantų požiūris į šią iniciatyvą gali būti kitoks.

Kitos iniciatyvos

Tarp reemigraciją skatinančių programų tyrimo dalyviai minėjo ir mentorystės programas – taip vadinamuosius didžiųjų brolių ir seserų⁷⁶, *Academic Buddy*⁷⁷ projektus. Atkreiptinas dėmesys, kad šios programos vykdomos ne Lietuvos valstybės institucijų, o nevyriausybinių sektoriaus organizacijų.

Įdomu tai, kad tarp grįžtamąją migraciją skatinančių iniciatyvų buvo paminėti ir įvairūs interneto, socialinių tinklų platybėse platinami vaizdo montažai, filmukai apie Lietuvą, jos gamtos grožį, kultūros pasiekimus, tradicijas ir netgi 2018 m. pradėtas projektas „Surink Lietuvą“⁷⁸. Tikėtina, kad šių vaizdo montažų ir filmukų tikslas buvo turizmo ir po Lietuvą skatinimas, o apie prisidėjimą prie grįžtamosios migracijos, greičiausiai, nebuvo galvojama. Vis dėlto su Lietuva susijusių vaizdų keliama nostalgija

⁷⁶ LT Big Brother, [interaktyvus] <http://www.ltbigbrother.com/titulinis/apie-projekta/> [žiūrėta 2018-11-27].

⁷⁷ AcademicBuddy, [interaktyvus] https://www.facebook.com/pg/AcademicBuddy/about/?ref=page_internal [žiūrėta 2018-11-27].

⁷⁸ Iššūkis „Surink Lietuvą“ skatins keliauti po Lietuvą, [interaktyvus] <https://wovelithuania.com/issukis-surink-lietuva-skatins-keliauti-po-lietuva/> [žiūrėta 2018-11-27].

yra vienas iš faktorių, skatinančių JK studijuojančius lietuvius (tikėtina, kad ne tik juos) susimąstyti apie grįžimą į Lietuvą. Vienas tyrimo dalyvis kalbėjo:

Nu ne, bet čia viskas susiklijuoja į vieną dalyką: informacija apie renginius, gamtą, tas projektas, kur keliauji po Lietuvą ir renki magnetukus. Nežinau, man tai faina, atrodo, grįžti ir yra ką veikti. Aišku, negrįši į Lietuvą vien tam, kad susirinktum magnetuką. (V1-21, studijuoja, 1 m., Mančesteris)

Tyrimo dalyvių pasiūlymai, kaip skatinti grįžtamąją migraciją

Į reemigrantus neretai žvelgiama su viltimi, kad jie bus naujovių, pokyčių iniciatoriai. Galima sakyti, kad šiame tyrime dalyvavę JK jaunimo atstovai savotiškai šį lūkestį pateisino. Jie ne tik aptarė jau vykdomas reemigracijos skatinimo priemones, jų pozityvius ir neigatyvius aspektus, bet ir sugeneravo keletą įdomių pasiūlymų, į kuriuos dėmesį vertėtų atkreipti ir Lietuvos migracijos politikos formuotojams.

Jaunimo atstovų pasisakymai apie reemigracijos skatinimo priemones mums, tyrėjams, ir patiems tyrimo dalyviams atskleidė, kad JK studijuojantys lietuviai yra blogai informuoti apie įvairias grįžtamosios migracijos skatinimo priemones ir apie galimybes jomis pasinaudoti. Siekiant efektyvinti komunikaciją ir informacijos sklaidą, tyrimo dalyviai pasiūlė sukurti užsienyje studijuojančių ir dirbančių lietuvių duomenų bazę:

Tokia visiškai random idėja, o jeigu, pavyzdžiui, Lietuvos, tarkim, vyriausybės turėtų kažkokią duomenų bazę, kur pavyzdžiui, kad va mes turime Birminghamo universitete studijuojančių keturiasdešimt lietuvių. Aha, iš keturiasdešimties dvylika yra ketvirtakursiai, jie tuoj baigs. Jeigu mes kontaktuojame ir mes jiems pristatom kažkokią tai darbo situaciją Lietuvoj, kokios yra galimybės, kokie yra tie projektai visokie, paskatinimai. (Vedėjas, Birminghamas)

Šioje duomenų bazėje esančiais adresais, tyrimo dalyvių nuomone, būtų galima išsiuntinėti naujienlaiškį. Diskutantai atkreipė dėmesį, kad jie norėtų kontroliuoti, kokią ir kada informaciją gaus. Vienus labiau domina bendra padėtis Lietuvoje, kitus praktiškų ir įsidarbinimo galimybių ir t. t.

Įtraukimas į tokią duomenų bazę vyktų savanoriškai. Įdomu tai, kad visi tyrimo dalyviai, kurie diskutavo šiuo klausimu, išreiškė sutikimą savo duomenis (pvz., el. pašto adresą) įtraukti į tokią duomenų bazę. Diskutantų nuomone, duomenys į

tokią duomenų bazę galėtų būti sugeneruojami naudojantis jų pateikta informacija Ligonių kasoms.

Dar viena idėja, kurią pasiūlė tyrimo dalyviai – laiškas iš Vyriausybės. Tyrimo metu paaiškėjo, kad lietuviams migrantams labai svarbi aiški žinia iš Lietuvos valstybės ir visuomenės, kad jie Tėvynėje yra laukiami ir reikalingi. Autoritetingos institucijos dėmesys ir kvietimas, tyrimo dalyvių nuomone, galėtų prisidėti prie apsisprendimo sugrįžti į Lietuvą. Viena tyrimo dalyvė kalbėjo: „Aišku, jau vien tokia Vyriausybės iniciatyva ir požiūris skatina grįžti“ (M1-20, studijuoja, 1 m., Mančesteris).

Žinoma, svarbu, kad už to kvietimo slypėtų realūs Lietuvos institucijų atlikti „namų darbai“, leisiantys sugrįžusiems ne tik sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę, bet ir realizuoti save.

Išvados

Atliktus tyrimą paaiškėjo, kad:

- potencialūs reemigrantai savo informacijos lauke indikuoja ir deklaratyviaus pareiškimus grįžtamosios migracijos skatinimo tema, ir realias iniciatyvas, skirtas reemigracijai skatinti;
- Lietuvos vykdoma grįžtamosios migracijos skatinimo politika vertinama kaip elitistinė, orientuota į kokybinius parametrus (aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimą), o ne į kuo gausesnį lietuvių migrantų susigrąžinimą;
- grįžtamosios migracijos skatinimo bare veikia įvairios Lietuvos valstybės institucijos, taip pat keletas nevyriausybių organizacijų, pasigendama privataus sektoriaus įsitraukimo;
- užsienyje gyvenantys lietuviai yra blogai informuoti apie vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų vykdomas su grįžtamosios migracijos skatinimu susijusias programas ir priemones;
- Lietuvos vykdomos grįžtamosios migracijos skatinimo programos ir priemonės gali būti tobulinamos, atsižvelgiant į lietuvių migrantų poreikius ir patirtis.

Informacija ir dezinformacija apie Lietuvą: grįžtamąją migraciją skatinantys ar stabdantys faktoriai?

Ilona Strumickienė

Įvadas

Migracijos procesuose informacija yra labai svarbi. Remiantis ja, formuojasi žmonių lūkesčiai, priimami įvairūs su migracija susiję sprendimai⁷⁹. Turima informacija svarbi ne tik apsisprendžiant emigruoti, bet ir sugrįžti. Lenkų tyrėja Magdalena Lesińska yra atkreipusi dėmesį, kad vykdant informacinę grįžtamosios migracijos skatinimo kampaniją svarbi yra ne tik informacija, susijusi su sugrįžimu ir integracija (procedūromis, formalumais), tačiau ne mažiau svarbus yra ir bendras šalies, kaip vietos, kurioje gera gyventi ir dirbti, į kurią gera sugrįžti ir kur grįžusieji yra mielai sutinkami, įvaizdis⁸⁰. Jei pozityvi informacija apie gyvenimą Tėvynėje, teigiamus pokyčius joje prisideda prie emigrantų apsisprendimo sugrįžti, tai neigiamos informacijos šaltiniai veikia kaip reemigraciją stabdantis faktorius. Potencialiems reemigrantams svarbus bendras išsamus vaizdas apie kilmės šalį. Lietuvių tyrėja Irma Budginaitė yra pastebėjusi, kad informacija apie bendrą padėtį Tėvynėje (ekonominė, verslo, socialinė, politinė aplinka, sveikatos, švietimo ir viešosios paslaugos) „turi daugiau įtakos išvykusiojo apsisprendimui grįžti, negu valstybės vykdomos specialios priemonės grįžimui skatinti“⁸¹.

2009 m. grupė ekspertų, rengusių „Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimą“, nurodė dvejopą informacijos apie Lietuvoje vykstančius teigiamus pokyčius reikšmę: „Informacijos apie teigiamus pokyčius Lietuvoje sklaida

⁷⁹ R. Sabates-Wheeler, L. Taylor, C. Natali, „Great expectations and reality checks: the role of information in mediating migrant's experience of return“, *European Journal of Development Research*, 2009, Vol. 21, 5, p. 757.

⁸⁰ M. Lesińska, „The Dilemmas of Policy Towards Return Migration. The Case of Poland After the EU Accession“, *Central and Eastern European Migration Review*, Vol. 2, No. 1, June 2013, p. 80–81.

⁸¹ I. Budginaitė, „Politiniai grįžtamosios migracijos veiksniai: politikos priemonės ir jų sėkmė“, in: *Užburta ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*. Red. Egidijus Barcevičius ir Dovilė Žvalionytė, Vilnius, 2012, p. 212–213.

ekonominės migracijos reguliavimo kontekste svarbi bent dėl dviejų priežasčių. Pirma, teigiamos žinios (ypač pasaulio žiniasklaidoje) gali sustiprinti emigrantų iš Lietuvos norą identifikuotis su Lietuva, palaikyti ryšius. Antra, informacija apie teigiamus pokyčius gali paskatinti emigravusius grįžti į Lietuvą. Tai ypač svarbu kalbant apie ilgalaikius emigrantus, kurie užsienyje gyvena ilgai ir jau daugelį metų nebuvo parvykę į Lietuvą. Todėl ši priemonė labai aktuali ir siekiant antrojo uždavinio – teikti informaciją ketinantiems grįžti į Lietuvą⁸².

Dalį informacijos apie padėtį gimtojoje šalyje emigrantas(-ė) „išsiveža“ išvykdamas, dalis informacijos apie padėtį Tėvynėje įvairiais kanalais išvykusįjį pasiekia jau jam(-ai) emigravus. Informacijos šaltiniai apie padėtį Tėvynėje gali būti koordinuoti, tikslingi arba chaotiški, atsitiktiniai. Ilgą laiką Lietuvos įvaizdžio politikoje vyravo tendencija į lietuvius užsienyje žvelgti kaip į neformalius ambasadorius, iš kurių buvo tikimasi pozityvaus Lietuvos įvaizdžio sklaidos⁸³. Tik 2018 m. pabaigoje patvirtintame „Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstituciniame veiklos plane“ buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad ir tarp užsienio lietuvių reikia „formuoti Lietuvos, kaip geros vietos dirbti ir kurti verslą, įvaizdį“⁸⁴. Kaip šis ketinimas bus įgyvendinamas, parodys ateitis. Kol kas galima konstatuoti, kad Lietuva nevykdė koordinuotos ir nuoseklios informacijos kampanijos, kurios tikslas būtų Lietuvą pristatyti kaip sugrįžusiesiems palankią šalį.

Lietuvos migracijos politikos ekspertai ir tyrėjai iki šiol nėra išsamiai nagrinėję, kaip migrantų susidarytas Lietuvos įvaizdis veikia užsienyje gyvenančių lietuvių nuostatas reemigracijos atžvilgiu. Tyrėjų bene daugiausiai nagrinėta tema yra migranto įvaizdis Lietuvoje. Nors šis aspektas yra tik dalis bendro Lietuvos įvaizdžio, tačiau potencialiems reemigrantams jis yra nepaprastai svarbus, nes liudija, kaip Lietuvos

⁸² *Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas, Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2009* [interaktyvus] https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/753_ekomigrac_vertin_i_2009.pdf, p. 67.

⁸³ „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programa, [interaktyvus] https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ysmU7tBkPUUJ:https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/TAD/TAIS.395940/format/ISO_PDF/+&cd=5&hl=lt&ct=clnk&gl=lt.

⁸⁴ *Dėl demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo* [interaktyvus] <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/TAD/2a093814fc8411e89b04a534c5aaf5ce?jfwid=-rwipzde7s> [žiūrėta 2018-11-11]; I. Budginaitė, „Visuomeniniai grįžtamosios migracijos veiksniai: grįžusių migrantų įvaizdis viešojoje erdvėje ir visuomenės požiūris“, in: *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 214.

gyventojai priima sugrįžusiuosius. Atlikti tyrimai byloja, kad Lietuvos gyventojų požiūris į užsienyje laimės ieškančius tautiečius dažnai yra skeptiškas⁸⁵.

Greta daugybės Lietuvos įvaizdžio kūrėjams kylančių iššūkių, pastaraisiais metais išryškėjo dar vienas – Lietuvai priešišku šalių, ypač Rusijos, skleidžiama dezinformacija⁸⁶. Jei Lietuvos institucijos įvairiomis priemonėmis bando didinti šalies gyventojų atsparumą informacinėms grėsmėms, tai užsienyje gyvenantys lietuviai dažnai lieka šių priemonių paribyje⁸⁷.

Šio straipsnio tikslas yra atskleisti svarbiausius į JK studijuoti atvykusių lietuvių informacijos apie Lietuvą gavimo kanalus bei jų formuojamą Lietuvos įvaizdį; įvertinti Lietuvai priešišku šalių skleidžiamos dezinformacijos poveikį į JK studijuoti atvykusiems lietuviams.

Tekstas parengtas remiantis 2018 m. antroje pusėje vykdyto JK lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimo duomenimis. Atliekant šį tyrimą, buvo vadovautasi prielaida, kad informantų turima informacija apie Lietuvą yra vienas iš faktorių, lemiančių asmenų apsisprendimą grįžti į Lietuvą arba ne. Dėl šios priežasties į fokusuotų grupių klausimyną buvo įtraukta klausimų grupė informacijos apie Lietuvą ir dezinformacijos tematikomis.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad didžioji daugumą tyrime dalyvavusių asmenų į JK atvyko studijuoti ir fokusuotų grupių diskusijų metu buvo arba studentai, arba po studijų likę čia dirbti. Tyrimo informantai lėmė tai, kad šiame straipsnyje pristatomas būtent šios nedidelės asmenų grupės požiūris į Lietuvą, informacijos apie Lietuvą gavimo kanalus ir refleksijos Lietuvai priešišku šalių dezinformacijos klausimu. Neabejotina, kad, įtraukus kitas lietuvių migrantų grupes, būtų galima rekonstruoti platesnį informacijos ir dezinformacijos apie Lietuvą įtakos grįžtamajai migracijai vaizdą.

⁸⁵ *Grįžtamoji migracija: teorinės išvalgos ir situacija Lietuvoje*. Red. A. Sipavičienė, Vilnius, 2009, p. 34, [interaktyvus] http://iom.lt/images/publikacijos/failai/1427877517_Griztamoji_migracija.pdf.

⁸⁶ A. Grigas, *Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States* [interaktyvus] https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_grigas.pdf [žiūrėta 2018-11-22]; A. Kuczyńska-Zonik, "Antidiplomacy in Russia's policies regarding Russian-speakers in the Baltic States", *Baltic journal of political science*, December 2016, No 5, p. 89.

⁸⁷ *Užsienio lietuvių atsparumo informacinėms grėsmėms didinimas*, [interaktyvus] <http://kurkl.lt/projektai/uzsienio-lietuviu-atsparumo-informacinems-gresmoms-didinimas/> [žiūrėta 2018-11-22].

Informacijos apie Lietuvą sklaidos kanalai ir jų vertinimas

Iš Lietuvos išvykusius asmenis pačiais įvairiausiai kanalais pasiekia skirtingi informacijos šaltiniai, todėl klaidinga apie migrantų turimą informaciją galvoti kaip apie vientisą ar vienodą. Toje pačioje asmenų grupėje galima sutikti kardinaliai priešingų tendencijų, vis dėlto tam tikrus dėsningumus išvelgti galima.

Šiuolaikinės lietuvių migracijos tyrėjai ne kartą yra atkreipę dėmesį, kad migrantai ilgą laiką lieka Lietuvos informacinėje erdvėje⁸⁸. JK lietuvių jaunimo reemigracijos nuostatų tyrimas taip pat patvirtino šią tendenciją. Išvykusieji studijuoti ir (ar) po studijų čia likę lietuviai vis dar domisi gyvenimu Lietuvoje, įvairiais čia vykstančiais pokyčiais, tendencijomis. Vieno tyrimo dalyvio pasisakymu galima iliustruoti daugelio informantų poziciją:

Aš nežinau, aš tai gana aktyviai seku tas naujienas ir nežinau, gal tai nėra taip susiję su grįžimu, nes tas dar bus ne pačiu greičiausiu, artimiausiu metu. Bet tiesiog kažkaip įdomu, gal tiesiog prisirišimas yra, šeima, dėl to. (V1-22, studijuoja, 3 m., Birminghamas)

Tyrimo dalyviai minėjo šiuos kanalus, kuriais juos dažniausiai pasiekia informacija apie Lietuvą:

- socialiniai tinklai;
- žinios perduodamos šeimos narių, artimųjų;
- lietuviška žiniasklaida;
- vizitai į Lietuvą;
- tiesioginiai šaltiniai (pvz., Seimo posėdžių transliacijos);
- nelietuviška žiniasklaida.

Tyrimo metu paaiškėjo tai, kad didžioji dauguma į JK studijuoti atvykusių jaunuolių yra kritiškai gaunamai informacijai apie Lietuvą. Net šiame greito informacijos vartojimo laike jie yra linkę informaciją tikrinti, pasidomėti, kaip vienas ar kitas dalykas pristatomas skirtingų informacijos šaltinių. Viena tyrimo dalyvė gana charakteringai

⁸⁸ D. Genys., R. Krikštolaitis, „Išvykusių lietuvių požiūris į Lietuvą skirtumai“, *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2018, Nr. 1 (25), p. 17; *Užsienio lietuvių atsparumo informacinėms grėsmėms didinimas*, [interaktyvus] <http://kurklt.lt/projektai/uzsienio-lietuviu-atsparumo-informacinems-gresmems-didinimas/> [žiūrėta 2018-11-13].

apibūdino šią nuostatą: „Viskas po truputėlį. Jeigu pasižiūri bendrai į daug skirtingų kanalų ir tik tada gali susidaryti tokią vidurinę nuomonę. Kad reikia atsižvelgti, aš manau, į visus skirtingus dalykus, skirtingas nuomones“ (Moteris, Londonas).

Grįžtamosios migracijos procesų tyrėjas Jean-Pierre Cassarino yra pabrėžęs šiuolaikinių komunikacijos technologijų svarbą vystantis ir informacijos srautams, ir ryšiams tarp kilmės ir tikslo šalių⁸⁹. JK lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimas taip pat patvirtino, kad naujausių informacinių technologijų atveriamos galimybės prisideda prie informacinių srautų apie Lietuvą sklaidos tarp JK jaunimo.

Socialiniai tinklai informacijos apie Lietuvą sklaidos kontekste: privalumai ir trūkumai

Socialiniai tinklai tyrimo dalyvių buvo dažniausiai minimas informacijos apie Lietuvą gavimo kanalas. Informantų nuomone, naudojantis socialiniais tinklais informacija apie Lietuvą susirenkama greičiausiai ir paprasčiausiai:

Jo, realiai tas kažkaip, jo, facebooke realiai prieini prie visko, žinai, kaip yra lengvas būdas, nenori ieškot sunkaus būdo... kuris kartais gali būti geresnis, bet čia vis tiek, jeigu jau yra toks dalykas labiau yra“. (Edinburgas, Vyras)

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad socialiniai tinklai atlieka labiau techninę informacijos sklaidos funkciją, o informacijos šaltiniais lieka šeimos nariai, artimieji ar žiniasklaidos priemonių generuojamas informacijos srautas socialiniuose tinkluose. Šią situaciją gerai iliustruoja fokusuotos diskusijos Edinburge metu vykęs pokalbis:

Vedėjas: Išveskim tiesiog apie informacijos prieinamumą ir pagrindinę informaciją, kurią jūs, sakykim, sekate ar panašiai, ar tai yra per visible graph, tai yra per televiziją, tą patį, emigrantą, kas turi, sakykim, kokiū būdu jūs gaunate informaciją pagrinde? Kas yra pirmoj vietoj?

- Facebook,

- Facebookas,

- Facebooke feedas, jo,

⁸⁹ J. P. Cassarino, “Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited”, *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, Vol. 6, No. 2, 2004, p. 270.

- Jeigu seki ten kažką, tai vis tiek tai kažką, dauguma draugų juk gyvena Lietuvoje ir ten kažkas kažkuo dalinasi ir panašiai, ir tiesiog tu tai matai, ir supranti, kad taip, tai dabar vyksta.

Ši pokalbio ištrauka taip pat liudija, kad tarp į JK studijuoti išvykusių lietuvių Facebook yra populiariausias socialinis tinklas. Juo dažniausiai naudojasi ir Lietuvos gyventojai. Vieninga informacinė erdvė lemia lengvesnę ir kiekybiškai gausesnę informacijos srautų sklaidą tarp Lietuvos gyventojų ir išvykusiųjų.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad lietuviai, gyvendami kitose šalyse, ima naudotis ir jose populiariais socialiniais tinklais, kuriuose su Lietuva susijusiomis naujienomis dalijamasi ne taip dažnai kaip Facebook. Tai lemia situaciją, kad skirtingų socialinių tinklų vartotojams pasiekiami skirtingo turinio ir apimties informacijos srautai apie Lietuvą. Į tai atkreipė dėmesį ir viena Londone vykusios fokusuotos diskusijos dalyvė:

Dar yra problema socialinių tinklų, kad čia nebūtinai blogai iš lietuvių pusės, bet yra skirtumas, ką naudoja Lietuvoje, nes Lietuvoje yra Facebook, kuris nebe taip naudojamas, tarkim, čia. Arba aš gyvenau prieš tai Šveicarijoje, ten irgi nebe taip žmonės jį naudoja. Tai, kai naudoji skirtingus socialinius tinklus, tai kažkaip ir ta informacija nebe taip greitai sklinda. (Moteris, Londonas)

Tyrimo dalyviai teigė, kad tarp JK studijuojančių lietuvių populiarūs Instagram bei Twitter.

Daugelis tyrime dalyvavusių JK lietuvių jaunimo atstovų matė ne tik socialinių tinklų privalumus, bet ir apribojimus. Vienas iš jų – tai, kad socialiniai tinklai savo esme yra skirti dalintis asmeninio, privataus turinio informacija, juose menkai atsispindi bendrosios Lietuvos gyvenimo tendencijos:

Arba tiesiog ten internete ten vis tiek, ką matysi per socialinius tinklus, tai yra žmonių asmeninis gyvenimas, kad čia kažkas nuvažiavo, arba kažkas gražiai valgo brančą [branch], arba kažkas veikbordina [wakeboarding], arba daro, nežinau, dalykus. Nu vis tiek, matosi, kad žmonės turi tų galimybių ir, sakykim, tam tikrą pragyvenimo lygį, ten tie jauni profesionalai, la la. O tai tiesiog nėra susiję su politika, taip tiesiogiai. Tiesiog, kad tie du diskursai kaip ir dengia du skirtingus, dvi skirtingas gyvenimo puses. (Moteris, Londonas)

Kita tyrimo dalyvė pastebėjo, kad socialiniai tinklai sukuria tam tikrą informacinį „burbulą“, kuris atspindi tik tam tikros žmonių grupės interesus, poziciją, tačiau neatskleidžia platesnio, visuminio Lietuvos visuomenėje vykstančių procesų vaizdo:

Nes mano visi draugai, tai yra realiai tokie yra visiškai liberalūs, kurie yra likę Lietuvoje. Nu, visiškai liberalūs, atrodo, lyg jie čia būtų, nu nežinau, dešimt metų gyvenę Anglijoje. Tai tas socialinis burbulas pas mane facebook'e yra labai labai ribotas, ir tada paskaitai delfi ir supranti, kad gal nėra dar taip jau labai gerai. Tai, kad balansuotų tą... (Moteris, Londonas)

Lietuvos žiniasklaidos kuriamo Lietuvos įvaizdžio vertinimas

Daugelis tyrimo dalyvių kaip vieną iš dažniausiai naudojamų informacijos apie Lietuvą gavimo šaltinių minėjo Lietuvos žiniasklaidos priemones – informacinius portalus, internetu transliuojamą televiziją ir kt. Lietuviška žiniasklaida, ar tai būtų naujienų portalas, ar TV, ar radijo programos, JK studijuojančius lietuvius pasiekia išimtinai internetu.

JK lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimas atskleidė požiūrio į lietuvišką žiniasklaidą dichotomiją. Viena vertus, daugelis tyrimo dalyvių seka Lietuvos žiniasklaidos generuojamas žinias; kita vertus, ji kritikuojama dėl dominuojančių negatyvių, bulvarinio tipo naujienų.

Tarp sekamų Lietuvos žiniasklaidos priemonių buvo paminėta *delfi.lt*, *15min.lt*, *LRT*, *lyrtas.lt*, *Verslo žinios*, *Laisvės TV*, *Nanook*, *BNS*, *TV3 žinios*.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad dalyviai Lietuvos žiniasklaidos priemones skirsto į tris grupes:

- pirmoji – orientuota į negatyvių, skandalingų, į reitingus orientuotų žinių sklaidą;
- antroji – alternatyvi, propaguojanti tam tikrą idėją, siekianti objektyvumo;
- trečioji – informacijos priemonės, kuriose galima rasti ir pirmai, ir antrai grupėms būdingų bruožų.

Su skandalais, negatyvumo propagavimu tyrimo dalyviai siejo *delfi.lt* ir *TV3 žinias*. Pastebėtina, kad dažnam informantui šios žiniasklaidos priemonės asocijavosi su visa lietuviška žiniasklaida. Viena tyrimo dalyvė kalbėjo:

Aš nežinau, asmeniškai aš kažkokio tai lietuviško laikraščio arba svetainės, kurios informacija man būtų aktuali ir įdomi, kurioje nebūtų pletkai ir kas kažką apie kažką pasakė ir panašiai. [...]. Aš manyčiau, kad galbūt pas mus šiek tiek trūksta žiniasklaidos, kuri yra tikra žiniasklaida, o ne tokia, kuri pusiau

skirta tavo entertainmentui [pramogai], paskaityt kažkokius pletkus. (M3-19, studijuoja, 1 m., Birmingamas)

Diskutantai atkreipė dėmesį į tai, kad pirmosios grupės žiniasklaidos priemonės formuoja negatyvų Lietuvos įvaizdį. Keletas pasisakymų, apibūdinančių šias žiniasklaidos priemones:

Stengiuosi nesigilinti, nes ten nieko gero per žinias neparodo [nusijuokia]. Labai liūdnos naujienos. Nėra linksmų naujienų. (M1-27, dirba, 9 m., Lydsas)

Ką aš domiuos, tai kartais įsijungiu kaip foną lietuviškas TV3 žinias, kad [...] pasižiūrėt. Pilnai užtenka paklausty, kaip visi verkia ir viskas yra blogai ir taip toliau. (V2-25, dirba, 1 m., Londonas, bandomasis interviu)

Aš nežinau, mano pastebėjimas būtų, kad daugiau pozityvumo pačioje žiniasklaidoje reikėtų. Pati Facebook seku lrytas.lt, delfi, 15min, ir tos naujienos būna – kažkas kažką užmušė, prisitrenkė su mašina, pasikorė... Tai labai daug negatyvo apie pačią šalį ir patiems žmonėms, nemanau, kad tai turi geros įtakos. (M1-20, studijuoja, 1 m., Mančesteris)

Apibendrintas lietuviškos žiniasklaidos vertinimas, siejant ją tik su negatyvios informacijos sklaida, lemia tai, kad nemaža dalis tyrimo dalyvių prisipažino sąmoningai nesekantys lietuviškos žiniasklaidos. Vienas tyrimo dalyvis pareiškė: „Delfi pats [iš] savęs yra priežastis, dėl kurios aš nustojau domėtis Lietuva“. (Vyras, Edinburgas)

Gyvenimo JK patirtis, tikėtina, kad ir studijų metais įgytas kritiškas požiūris į pasaulį, supančius reiškinius, lėmė tai, kad į JK studijuoti atvykę lietuviai Lietuvos žiniasklaidai ima kelti aukštesnius, vakarietiškos žiniasklaidos standartus atitinkančius kriterijus. Lietuvos žiniasklaidos erdvėje tyrimo dalyviai išskyrė ir, jų nuomone, teigiamas iniciatyvas. Keletas informantų kaip pozityvius reiškinius Lietuvos žiniasklaidos pasaulyje išskyrė *Laisvės TV* ir *Nanook* projektą. Edinburge vykusios fokusuotos diskusijos dalyviai kalbėjo:

– Šiaip, man atrodo, kai mes pradėjom studijuot, Laisvės TV pradėjo veikt, tai padarė labai didelę įtaką tarp jaunimo, tarp mūsų.

– Tai buvo, būtent, didžiausias dalykas tarp jaunimo, kuris paskatino domėtis, kas vyksta iš tikrųjų Lietuvoj.

– Čia turbūt ir Lietuvoj paskatino šiaip.

– Jo.

– Jo.

Tyrimė dalyvavę JK lietuvių jaunimo atstovai dvejopai vertino lietuviškos žiniasklaidos kuriamą negatyvų gyvenimo Lietuvoje vaizdą. Vienų nuomone, negatyvi informacija apie Lietuvą stabdo nuo grįžimo, kitų nuomone, žiniasklaidos kuriamas negatyvus informacijos laukas apie Lietuvą nėra jau toks ir svarbus. Anot vieno informanto:

Man tiesiog atrodo (nors tai yra problema, sutinku), kad yra daug svarbesnių problemų, nei kad delfi išeis ar 5, ar 6 neigiami straipsniai. Turiu omeny, kad tai nepakeis esmingai žmonių sprendimo. (V2-24, studijuoja, 6 m., Mančesteris)

Artimųjų generuojamas Lietuvos paveikslas

Be lietuviškos žiniasklaidos kuriamo Lietuvos įvaizdžio, JK lietuvių jaunimas informaciją apie Lietuvą gauna ir iš kitų šaltinių. Vienas iš jų – žinios iš Lietuvoje gyvenančių šeimos narių, draugų. Dauguma tyrimo dalyvių nurodė, kad jų artimieji, gyvenantys Lietuvoje, yra svarbus informacijos apie Lietuvą šaltinis. Viena tyrimo dalyvių į klausimą, kokiais informacijos kanalais ji sužino apie gyvenimą Lietuvoje, atsakė:

Nu šiaip tai iš giminaičių gal daugiausiai. Aišku, seki tą socialinį tinklą, bet daugiausia gal iš giminaičių. Nes iš pačių giminaičių yra kas dirba toj politikoj ir žiniasklaidoj, tai va, daug sužinai. (M1-27, dirba, 2 m., Londonas, bandomasis interviu)

Nors daliai tyrimo dalyvių patikimiausia rodosi esanti iš artimųjų gaunama informacija, Edinburge vykusios diskusijos dalyvis kiek ironizuodamas liudijo ir kitą su šiuo informacijos kanalu susijusį aspektą:

Oi su artimaisiais tai yra, kai susėdi prie stalo ir su seneliais, tai jie prisiskaitę kiekvieną delfi straipsnį ir būna tada Lietuvoj atrodo Pasaulinis Trečias vyksta (Vyras, Edinburgas).

Vis dėlto vyrauja tendencija į artimuosius, gyvenančius Lietuvoje, žvelgti kaip į arbitrą, padedantį pasitikrinti kitais informacijos kanalais gautas žinias:

Visada pasitikrini ją su šeimos nariais ir tada sužinai. (Vyras, Edinburgas)

Pamatyti savo akimis ...

Vizitai į Lietuvą buvo išskirti kaip dar viena priemonė Tėvynėje vykstantiems procesams pažinti. Nedidelis atstumas, sąlyginai nebrangios kelionės sudaro galimybę į JK studijuoti išvykusiems lietuviams neatitolti nuo gyvenimo Lietuvoje, taip pat savo akimis pamatyti ir įvertinti padėtį Lietuvoje. Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį į tai, kad tik atvykę į Lietuvą jie pastebi pozityvius pokyčius, apie kurios Lietuvos žiniasklaida informacijos neteikia:

Ir ypač labai skiriasi, kai tu po ilgesnio laiko tarpo ten po pusės metų ar metų grįžti į Lietuvą ir pamatai, kiek viskas labai pasikeitė, ir į gerą pusę. Ir, na, aš išgirstu dar daug dalykų ir iš savo draugų, kurie irgi pozityviai atsiliepia. Va čia tas pasikeitė, anas pasikeitė, kaip čia faina. O kažkaip žiniasklaidoje niekada to nesimato ir atrodo, kad visiška stagnacija yra ir viskas tik blogyn, ir blogyn, ir blogyn eina. (Moteris, Londonas)

Keletas tyrimo dalyvių liudijo, kad ieškodami objektyvios informacijos jie kartais susipažįsta ir su tiesioginiais šaltiniais. Kaip pavyzdį galima pateikti vieno diskutanto pasisakymą apie tai, kas yra pagrindiniai jo informacijos apie Lietuvą šaltiniai:

Aš tai iš draugų, giminaičių ir kitas dalykas, transliacijos Seimo susirinkimų, bet specifiskai, kur būna pristatomi projektai, teisės aktai, svarstymas, pakeitimai ir kaip nubalsuoja. (V4-28, dirba, 2 m., Londonas, bandomasis interviu)

Tyrimo metu paaiškėjo, kad egzistuoja perskyra, kokia kalba gaunama informacija apie įvykius JK, pasaulyje ir kokia – apie gyvenimą Lietuvoje. Pirmuoju atveju dažniausiai naudojamos informacijos kanalais anglų kalba, o žinioms apie Lietuvą – lietuvių kalba. Tik viena tyrimo dalyvė sakė, kad naudojasi rusiškais informacijos kanalais: „kartais minimaliai rusišką *coverage* pažiūriu, bet tiek, kiek suprantu. Čia buvo man gal įdomiau man kaip žmogui, kuris politiką studijavo, kaip ten buvo“ (M2-23, studijuoja ir dirba, 4 m., Londonas, bandomasis interviu).

Tai, kad ši migrantų grupė mažai naudojosi informacijos kanalais rusų kalba, susiję ir su mažesne galimybe būti paveiktiems Lietuvai priešiškų jėgų skleidžiamos dezinformacijos ir melagingų naujienų.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad kritiškas tyrimo dalyvių požiūris į skirtingais informacijos sklaidos kanalais gaunamas žinias lemia subalansuoto, realybę atitinkančio Lietuvos įvaizdžio susiformavimą tarp į JK studijuoti atvykusio lietuvių

jaunimo. Rezervuotas požiūris į Lietuvos žiniasklaidą prisideda ne tik prie aukštesnių standartų jai kėlimo, tačiau ir prie sprendimo eliminuoti lietuvišką žiniasklaidą iš informacijos apie Lietuvą gavimo kanalų sąrašo. Lietuviškos žiniasklaidos populiarumo mažėjimas susiaurina ir arsenalą priemonių, kuriomis būtų galima kryptingai vykdyti reemigracijos į Lietuvą skatinimo kampanijas.

Apie Lietuvą skleidžiamos dezinformacijos poveikis Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimui

Vakarų šalių informacinė erdvė vis dažniau yra atakuojama priešišku šalių skleidžiamos dezinformacijos. Lietuvai aktualiausias iš Rusijos kylančios grėsmės. Lietuvą, kaip ir kitas pokomunistinio bloko šalis, traktuodama kaip savo interesų zoną, Rusija kvestionuoja jos politinius, ekonominius, kultūrinius pasirinkimus ir stengiasi apriboti savarankišką raidą. Šio tikslo siekiama naudojant įvairiausias priemones⁹⁰. Dezinformacija, melagingos naujienos, propaganda, skleidžiama įvairiais informacijos kanalais, tampa įrankiu Rusijos tikslams pasiekti. Jau daugelį metų į grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui sąrašą įrašomi ir aktyvūs Rusijos veiksmai, siekiantys destabilizuoti Lietuvos informacinę erdvę. Štai 2018 m. Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamento parengtame „Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinime“ nurodoma: „Rusija aktyviai vykdė prieš Lietuvą nukreiptą informacinę ir ideologinę politiką, 2017 m. augo jos propagandinės žiniasklaidos dėmesys Lietuvai“⁹¹. Reaguojant į informacinio, kibernetinio saugumo pavojų, kuriamos įvairios valstybinės ir pilietinės iniciatyvos, orientuotos į Lietuvos informacinės erdvės apsaugojimą, tuo tarpu gausi lietuvių migrantų bendruomenė, iš esmės, yra palikta nuošaly⁹². Iki šiol bene vienintelė iniciatyva išsiaiškinti rusiškos propagandos ir dezinformacijos poveikį lietuvių migrantų bendruomenėms priklauso 2018 m. pagal programą „Kurk Lietuvai“ atliktam „Užsienio lietuvių atsparumo informacinėms grėsmėms didinimas“ tyrimui. Jo autorės Kristina Belikova ir Aurelija Olenkaitė⁹³. 2018 m. antroje pusėje vykdytas

⁹⁰ A. Grigas, *Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States* [interaktyvus] https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_grigas.pdf [žiūrėta 2018-11-22].

⁹¹ *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*. 2018, [interaktyvus] <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/LTU.pdf> [žiūrėta 2018-11-12].

⁹² *Užsienio lietuvių atsparumo informacinėms grėsmėms didinimas*, [interaktyvus] <http://kurkl.lt/projektai/uzsienio-lietuviu-atsparumo-informacinems-gresmems-didinimas/> [žiūrėta 2018-11-22].

⁹³ *Užsienio lietuvių atsparumo informacinėms grėsmėms didinimas*, [interaktyvus] <http://kurkl.lt/projektai/uzsienio-lietuviu-atsparumo-informacinems-gresmems-didinimas/> [žiūrėta 2018-11-22].

JK lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimas buvo gera proga papildyti „Užsienio lietuvių atsparumo informacinėms grėsmėms didinimo“ tyrimo rezultatus, koncentruojantis į siauresnę migrantų grupę – į JK studijuoti išvykusius lietuvius.

Tyrimo dalyviai, klausiami apie dezinformaciją, pirmiausia minėjo negatyvias žinias, skleidžiamas ne su Rusija siejamų informacijos sklaidos kanalų, bet Lietuvos žiniasklaidos. Keletas informantų atkreipė dėmesį ir į tai, kad nereti atvejai, kai patys lietuviai tampa negatyvių žinių ar net dezinformacijos sklaidos šaltiniais. Viena tyrimo dalyvė liudijo:

Ir šiaip žmonės, ir čia gyvenantys, kiek pastebėjau, labai nemėgsta savo šalies. Aš sutinku britą, jis sako, aš žinau tą lietuvi, jis labai nekenčia Lietuvos. Kaip keista, tu pirma lietuvi, kuriai patinka jos šalis. Ir aš taip net, kad žmonės šitaip šlykščiai apie save patys atsiliepia. [Vedėja: kažkokia neapykanta]. Labai, labai yra neapykanta tėvynei didelė. (Moteris, Londonas)

Dar 2008 m. neigiama lietuvių, tarp jų ir migrantų, nuomonė apie Lietuvą buvo įvardinta kaip viena iš didžiausių su Lietuvos įvaizdžiu susijusių problemų⁹⁴. Kaip liudija 2018 m. atliktas JK lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimas, situacija per dešimt metų nedaug pasikeitė. Norint išsiaiškinti, kas lemia tokias Lietuvos gyventojų ir migrantų emocijas savo pačių tėvynės atžvilgiu, reikalinga atskira studija. Atliekant šį tyrimą pavyko tik indikuoti, kad tokios nuostatos tarp dalies JK lietuvių migrantų yra gajos.

Tyrimo metu išryškėjo tendencija, kad, į JK studijuoti išvykusių lietuvių nuomone, jie retai susiduria su Lietuvai priešišku šalių skleidžiama dezinformacija apie Lietuvą. Didžioji dauguma tyrimo dalyvių negalėjo prisiminti nei vieno atvejo, kad juos būtų pasiekusi dezinformacija apie Lietuvą. Tik keletas dalyvių prisipažino, kad jiems yra tekę „susidurti“ su Rusijos skleidžiama dezinformacija. Buvo pateikti šie pavyzdžiai: „bankrutuoja Vilniaus oro uostas“, „NATO karys išprievartavo lietuvi merginą“. Pirmoji žinia informantę pasiekė tiesiogiai bendraujant su Rusijos gyventojais, tuo tarpu antroji iš socialinių tinklų „platybių“ pasiekė keletą tyrimo dalyvių.

Informantų nuomone, jie beveik nesusiduria su rusišką propagandą skleidžiančiais ar jos paveiktais žmonėmis. Viena tyrimo dalyvė pasisakymas reprezentuoja ir daugelio kitų nuomonę:

⁹⁴ *Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas*, Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2009 [Interaktyvus] https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/753_ekonomi-grac_vertin_i_2009.pdf, p. 66.

Kad jos vat tave pasiektų, tu tiesiog būdamas lietuviu, nuėjęs į facebooką, jos tiesiog tavęs nepasieks. Turi suktis tam tikruose ratuose arba bendrauti su žmonėmis iš tos rusakalbės sferos, bet jau ten ne vietinės čia Lietuvoje ar Latvijoje, bet gal kažkiek ... gal ir Lietuvoje, nes žinau, kad Lietuvoje yra, pavyzdžiui, nes susidūriau kažkiek su iš rusišku šeimų, kurie galbūt daugiau skaito tas naujienas. Bet man atrodo, kad taip tiesiog kažkaip nelabai pasiekia. Ir žmonės bent jau netiki, nežinau. (Moteris, Londonas)

Tyrimo metu išryškėjo dvejopa informantų nuomonė apie jų atsparumą eventualiai dezinformacijai. Viena grupė manė, kad kritiško požiūrio į informaciją, bendrųjų ir mokykloje įgytų žinių apie Lietuvą pakanka identifikuoti dezinformaciją; tuo tarpu kiti atkreipė dėmesį, kad gyvendami ne Lietuvoje, nuosekliai nesekdami jos gyvenimo tendencijų, migrantai gali tapti dezinformacijos, melagingų naujienų „aukomis“. Gana iškalbingas vienos tyrimo dalyvės pasisakymas:

[...] bet iš tikrųjų kaip ir keista, nes kai nesi tokioj grynai, nežiūri „Panoramos“, kai nešneki ir negalvoji apie lietuviškas naujienas kiekvieną dieną, iš tikrųjų nežinai, kaip ten yra. Nežinai, nepažįsti nei tų politikų, nei labai žinai, kokios tos valstybės realijos iš tikrųjų, gyvenant šaly. Tai manau, kad gali kilti tų sunkumų. (Moteris, Londonas)

Tyrimas atskleidė įdomią tendenciją, kad gyvendami ilgesnį laiką multikultūrinėje šalyje, į JK studijuoti atvykę lietuvaičiai tampa labiau tolerantiški kitokios patirties, kultūrų žmonėms. Taip imama traktuoti ir Rusijos propagandos paveiktus žmones. Viena tyrimo dalyvė kalbėjo:

Čia labai sudėtingi dalykai. Nes čia vis tiek yra lietuvių patriotiškumas ir rusų patriotiškumas. Ir čia jėgos susiduria ir labai priešprieša, priešingos viena kitai ir man atrodo, kad tai yra dalykai, kuriuos yra tiesiog sunku pakeisti. Ir aš nemanau, kad tie žmonės, kurie ten dvidešimt metų pragyveno Rusijoje, kurie visą laiką buvo toj informacinėj erdvėj. Ir aš čia dabar ateisiu, ir jiems įkrėsiu proto, nes čia man taip atrodo, ir jie staiga patikės. Užtai aš pasirenku tiesiog kartais, nes kartais pasirenku tiesiog tą nespėti šito konflikto, o va tiesiog [...], nes ten būtų muštynės ir ten ... (Moteris, Londonas)

Kiek plačiau tokios nuostatos yra paplitusios tarp JK lietuvių jaunimo, reikėtų atlikti išsamesnę studiją, vis dėlto JK lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu

tyrimas indikavo, kad tokių nuostatų tarp lietuvių jaunimo esama. Daugeliu atvejų tolerancija kitų kultūrų atstovams traktuotina kaip pozityvus reiškinys, tačiau kai kalbama apie Lietuvos atžvilgiu skleidžiamą dezinformaciją, norėtusi, kad lietuviai migrantai turėtų noro ir argumentų „atremti“ šiuos teiginius. Lietuvos migracijos politikos, informacinio saugumo formuotojams vertėtų apsvarstyti būdus ir galimybes, kaip lietuviai migrantai galėtų būti įtraukiami į Lietuvos ir užsienio lietuvių informacinio saugumo didinimo procesą.

Taigi iš JK lietuvių jaunimo nuostatų reemigracijos atžvilgiu tyrimo paaiškėjo, kad ši migrantų grupė dėl savo išsilavinimo, kritinio mąstymo bei socialinių ryšių specifikos nepatiria Lietuvai priešišku šalių skleidžiamos propagandos poveikio. Kita vertus, netgi ši migrantų grupė nėra pasiruošusi kovoti su dezinformacijos, melagingų naujienų iššūkiais.

Išvados

1. Iki šiol Lietuva nevykdė tikslingos ir koordinuotos informacinės kampanijos, nukreiptos į užsienyje gyvenančius lietuvius, kurios tikslas būtų pristatyti Lietuvą kaip šalį, kurioje gera gyventi ir į kurią norėtusi sugrįžti po studijų ar ilgesnio emigracijos laikotarpio.
2. Į JK studijuoti atvykę lietuviai tebėra Lietuvos informaciniame lauke. Naudojantis naujausiomis informacinėmis technologijomis jiems yra pasiekiami įvairūs informacijos kanalai: socialiniai tinklai, žiniasklaidos priemonės, komunikacija su Lietuvoje gyvenančiais artimaisiais. Kritinis mąstymas, būdingas šiai asmenų grupei, lemia nuostatą informaciją apie Lietuvoje vykstančius procesus rinkti iš skirtingų informacijos šaltinių. Į lietuvišką žiniasklaidą, ją siedama su negatyviomis naujienomis, bulvarinio turinio žiniomis, ši asmenų grupė žvelgia itin kritiškai. Tuo tarpu šeimos nariai, artimieji, gyvenantys Lietuvoje, ir jų perduodamos žinios yra traktuojami kaip patikimiausias informacijos apie Lietuvą sklaidos kanalas.
3. Į JK studijuoti atvykę lietuviai seka informacijos kanalus skirtingomis kalbomis. Jei JK pasaulio įvykiams ir procesams pažinti naudojami informacijos kanalai anglų kalba, tai su Lietuva susijusioms žinioms – lietuvių. Informacijos kanalai rusų kalba šioje asmenų grupėje nėra populiarūs. Išsilavinę ir susipažinę su vakarietiška žiniasklaida informantai kelia aukštesnius standartus

lietuviškai žiniasklaidai ar net atsisako naudotis šiuo informacijos sklaidos kanalu. Menkas rusiškų informacijos sklaidos kanalų naudojimas prisideda prie to, kad tiriamųjų nepasiekia rusiškos dezinformacijos srautai.

4. Kritinis mąstymas, žinios apie Lietuvą, gaunamos įvairiais informacijos kanalais, jų verifikacija, dar neilgas išvykimo iš Lietuvos laikotarpis lemia tai, kad ši asmenų grupė turi gana objektyvų Lietuvos įvaizdį. Ne neigiamos informacijos ar dezinformacijos srautai, o bendras gyvenimo Lietuvoje įvaizdis yra svarbus faktorius į JK studijuoti išvykusiems lietuviams priimant sprendimą grįžti ar negrįžti į Lietuvą.

Rekomendacijos

Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo kelios rekomendacijų sritys. Tai įžvalgos dėl Lietuvos jaunimo reemigracijos tolesnių diskusijų ir apmąstymų, galimos konkrečios tolesnių tyrimų kryptys ir rekomendacijos grįžtamosios migracijos skatinimo politikai.

Klausimai tolesnėms diskusijoms ir tyrimams:

1. **Jaunimo samprata.** Kaip Lietuvos migracijos tyrėjai ir reemigracijos politikos formuotojai suvokia jaunimą? Kas į apibrėžimą patenka, o kurios jaunimo grupės yra tarsi nepastebimos?
2. **Jaunimo, kaip grupės, tapatybė užsienio šalyje.** Kaip greitai lietuvių jaunimas užsienio šalyse įgyja grupės tapatybę? Ką tai reiškia? Kokius kelius tai atveria šios grupės analizei? Galbūt formuojant jaunimo reemigracijos politiką, atsižvelgus į grupės tapatybės nuostatas, būtų galima pritaikyti atitinkamas priemones?
3. **Jaunimo migracija – perėjimo ritualas?** Į jaunimo migraciją galima žvelgti ir kaip į savotišką perėjimo į suaugusiojo gyvenimą ritualą. Šis tyrimas parodė, kad kai nepriklausomo ir savarankiško gyvenimo pradžia yra praleidžiama užsienio šalyje, tai tampa jauno suaugusio žmogaus gyvenimo pagrindu ir savastimi. Tokiu atveju grįžimas į Lietuvą gali prilygti šios savasties sugriovimui arba visko pradėjimui iš naujo. Interviu medžiagoje tai atsiskleidė kaip baimė sugrįžti, nežinojimas, kaip reikėtų gyventi Lietuvoje (mokėti mokesčius, įsiliesti į visuomenę ir pan.), t. y. „kaip tapti atgal lietuviu“.
4. **Noras sugrįžti į Lietuvą.** Analizuojant migrantų norą sugrįžti reikėtų jį atskirti nuo meilės Lietuvai. Dalis tyrimo dalyvių išreiškia meilę gimtinei, tačiau sugrįžti neplanuoja. Tad gilinantis į migrantų norą ar nenorą sugrįžti, analizė turėtų būti skaidoma į smulkesnes dalis, išskleidžiančias visą noro ar nenoro nuostatų, įsitikinimų ir emocijų spektrą.
5. **Šeimos įtaka sprendimui išvykti.** Nors tarp tyrimo dalyvių šis aspektas beveik neišryškėjo, apie tai kalbėjusios Lydso grupės dalyvės pasakojimas leidžia apsvarstyti tokios apmąstymų ar diskusijų krypties galimybę:

Pas mus šeimoj yra taip: mama nori, kad mes grįžtume, o tėtis nori, kad mes išvažiuotume. Ne tai, kad išvažiuotume, bet kad gautume tos patirties. Jis dirba atominėj [Visagine]. Ten pagrinde dirba rusai ir tų rusų vaikai visi išvažiavę į užsienį. Nu ir labai, aišku, protingi, bet jie nemoka taip idealiai lietuvių kalbos, kad būtų čia, Lietuvoj. Tai ta aplinka jam įpiršo, galima sakyti, tai, kad užsieny geriau. (M2-20, studijuoja, 2 mėn., Lydsas)

6. **Socialinių grupių skirtumai.** Tyrimo dalyviai studentai ar neseniai studijas baigusieji konstravo ribas tarp savęs ir taip vadinamųjų *juodadarbių*. Šis reiškinys (taip vadinamasis *othering*) būdingas ir kitų tautų migrantams. Vykdamt tolesnius reemigracijos nuostatų tyrimus būtina atkreipti dėmesį į skirtumus tarp socialinių grupių.
7. **Lietuvos migracijos politikos stebėseną ir analizę.** Nuolatinė su migracija susijusių reiškinų kaita lemia būtinumą vykdyti Lietuvos migracijos politikos, tarp jų ir reemigracijos skatinimo politikos, efektyvumo stebėseną ne tik žinybiniu, bet ir moksliniu lygmeniu. Tik naujausių tyrimų rezultatais paremtos rekomendacijos gali užtikrinti savalaikes migracijos politikos korekcijas ir kartu prisidėti prie gausesnių ir sėkmingesnių „sugrįžimo“ atvejų.

Rekomendacijos grįžtamosios migracijos skatinimo politikai

1. Siekiant užtikrinti kryptingą ir efektyvų grįžtamosios migracijos skatinimą, reikia, kad Lietuvos politinės partijos susitaritų šiuo klausimu nacionaliniu lygmeniu.
2. Reikalinga informacijos apie jau vykdomas grįžtamosios migracijos priemones ir programas efektyvesnę sklaidą ir tarp Lietuvos gyventojų, ir tarp užsienyje gyvenančių Lietuvos piliečių. Su grįžtamąja migracija susijusios informacijos sklaidai panaudoti informacijos kanalus, per kuriuos skleidžiama emigraciją skatinanti informacija, pvz., *kalba.lt*.
3. Asmeninio rūpesčio potencialiu reemigrantu rodymas. Efektyviomis priemonėmis galėtų būti „laiškas iš Vyriausybės“, Lietuvos įmonių atstovų atvykimas į užsienio šalyse vykstančias karjeros muges, asmeninis reemigracijos vadybininkas ir t. t.

4. Įpareigoti kuo daugiau Lietuvos organizacijų ir institucijų įsitraukti į grįžtamosios migracijos skatinimo vykdymą. Ypač svarbios privataus sektoriaus (verslo atstovų) iniciatyvos šioje srityje.
5. Grįžtamosios migracijos skatinimo priemonės orientuoti ne tik į aukštos kvalifikacijos specialistų susigrąžinimą, bet ir į platesnius lietuvių migrantų sluoksnius, ypač skatinant reemigrantų verslumą, emigracijoje sukaupto kapitalo investavimą.
6. Pradėti koordinuotą ir nuoseklią informacijos kampaniją, propaguojančią Lietuvos, kaip reemigrantams visapusiškai palankios erdvės, įvaizdį. Tokios žinios sklaidą orientuoti ne tik į užsienyje gyvenančius lietuvius, jų bendruomenes, bet ir į Lietuvoje gyvenančius išvykusiųjų šeimos narius, artimuosius.
7. Skatinti su grįžtamosios migracijos skatinimu susijusias institucijas, asmenis, žiniasklaidos priemones, informacijos sklaidai naudoti skirtingus socialinius tinklus – ne tik *Facebook*, bet ir *Instagram*, *Twitter* ir t. t.
8. Parengti užsienyje gyvenančių lietuvių atsparumo dezinformacijai didinimo priemones, atsižvelgiant į tai, kad svarbu ne tik nepasiduoti dezinformacijos srautams, bet ir pajėgti „atsikirsti“.

Tyrimo klausimynas

Lydraštis / informacija fokus grupės dalyviams

- Dėkojame, kad atvykote. Ši diskusija yra dalis tyrimo, kurį organizuoja Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo sąjunga ir Vytauto Didžiojo universitetas Kaune. Siekiame išsiaiškinti, kas paskatintų JK gyvenančius jaunos lietuvius grįžti į Lietuvą ir koks yra jų požiūris.
- Ši diskusija yra anoniminė, mes neklausime jūsų vardų, bet prašome užpildyti anketą. Mes įrašinėsime tam, kad galėtume vėliau išanalizuoti atsakymus. Jūsų nuomonė yra labai svarbi, nes ji prisidės prie Lietuvos migracijos politikos formavimo.
- Pastaba dėl dalyvavimo – nėra klaidingų nuomonių. Tikimės, kad visi dalyvausite laisvai, bet gerbsite vienas kito nuomonę.

I klausimų blokas

Įvadas

1. Ką žinote apie jaunimo [ir kitų amžiaus grupių] grįžimo į Lietuvą procesus ir tendencijas?
2. Ar pažįstate, žinote žmonių, kurie grįžo gyventi į Lietuvą? Kaip jiems sekėsi?

Gilinimas

1. Kas jus skatintų [kas sulaiko] grįžti į Lietuvą? [Įvardinkite 3 pagrindinius dalykus]
2. Pastaruoju metu Lietuvos valdžia reiškia didelį susirūpinimą didžiule emigracija iš Lietuvos ir ieško priemonių, kurios paskatintų išvykusiuosius sugrįžti į Lietuvą.
  - 2.1. Kaip vertinate Lietuvos valdžios pastangas apskritai skatinti grįžtamąją migraciją, t. y. norą susigrąžinti išvykusiuosius?

- 2.2. Ar žinote apie tokias iniciatyvas kaip Work in Lithuania (workinlithuania.lt), Talentai Lietuvai (stazuokis.lt)? Kaip jas vertinate?
- 2.3. Kaip viena iš priemonių besidomintiems reemigracija (sugrįžimu) yra siūloma „vieno langelio“ principu teikti informaciją apie gyvenimo Lietuvoje galimybes (darbo rinką, verslo, mokymosi galimybes, mokesčius, būsto rinką, socialinę apsaugą); [*Besidomintis žmogus galėtų paskambinti, parašyti laišką ar pan. ir jam būtų suteikta visa dominantė(reikiama) informacija*].

Kitos numatomos priemonės:

- 2.3.1. lietuvių kalbos kursai grįžusiems į Lietuvą;
- 2.3.2. tikslinės paslaugos mokyklose;
- 2.3.3. specialios darbo rinkos priemonės;
- 2.3.4. finansinė parama (įsigyjant būstą, kuriant verslą ar pan.);
- 2.3.5. užsienyje įgytų kvalifikacijų pripažinimas;
- 2.3.6. paslaugos ne lietuvių kalba.

Kaip vertinate šias priemones?

3. Kaip manote, kokia informacija ir pagalba Jums būtų reikalingiausia, jei nuspręstumėte grįžti į Lietuvą? [Gal kokios nors informacijos trūksta, pvz., apie darbo, verslo kūrimo, mokymosi galimybes, socialinę apsaugą ir kt. Lietuvoje?]

II klausimų blokas

4. Kiek jūsų sprendimui sugrįžti svarbi informacija [apie Lietuvą] Lietuvos [užsienio] viešojoje erdvėje [socialiniai tinklai, informaciniai kanalai, tv, radijas]?
5. Kaip pakomentuotumėte reiškinį, kad Lietuvos žiniasklaidoje yra pateikiama daug neigiamos informacijos apie Lietuvą, tuo tarpu žmonės socialiniuose tinkluose džiaugiasi, mėgaujasi gyvenimu? Kuo pasitikite labiau – žiniasklaida ar žiniomis, gautomis iš draugų, artimųjų, giminaičių?

6. Ar portaluose, soc. tinkluose pastebite melagingų naujienų apie Lietuvą? Ar galite pateikti pavyzdžių?
7. Rusiškoje ir lietuviškoje spaudoje galima pastebėti tokių antraščių ir teiginių, kaip:
  - Prasti Lietuvos santykiai su Rusija yra Lietuvos politikų kaltė;
  - Lietuvoje auga nacionalizmas ir nacizmas;
  - Lietuvos partizanai bendradarbiavo su naciais ir turėtų būti laikomi nusikaltėliais.

Kiek šie teiginiai jus neramina? Kaip į juos reaguojate?

Pabaiga

Gal pokalbio eigoje norėjote kažką paminėti, tik neturėjote progos įsiterpti?

Mūsų autoriai

Marija Antanavičiūtė

Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo sąjungos pirmininkė 2018 m.

El. paštas: marija.antanaviciute@jkljs.org

Dr. Ingrida Celešiūtė

VDU Pasaulio lietuvių universiteto koordinatore

El. paštas: ingrida.celesute@vdu.lt

Dr. Ilona Strumickienė

VDU Lietuvių išėivijos instituto mokslo darbuotoja

El. paštas: ilona.strumickiene@vdu.lt

Dr. Dainius Genys

VDU Andrejaus Sacharovo demokratijos plėtros tyrimų centro koordinatorius

El. paštas: dainius.genys@vdu.lt

Dr. Ričardas Krikštolaitis

VDU Informatikos ir statistikos katedros darbuotojas

El. pastas: ricardas.krikstolaitis@vdu.lt

Marija Antanavičiūtė, Ingrida Celešiūtė, Ilona Strumickienė,
Dainius Genys, Ričardas Krikštolaitis

Lietuvių jaunimas Jungtinėje Karalystėje:
grįžimo į Lietuvą nuostatos

Studija

Sudarytoja Ingrida Celešiūtė
Redaktorė Vita Siaurodinienė
Maketuotojas Marijus Auruškevičius

2018 12 20. Tiražas 100 egz. Užsakymo Nr. K18-077

Išleido
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 58, LT-44248, Kaunas
www.vdu.lt | leidyba@vdu.lt